

Møte tirsdag den 13. mai 2014 kl. 10

President: Ole mic Thom messen

Dagsorden (nr. 68):

1. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Anders Anundsen, Hallgeir H. Langeland, Per Olaf Lundteigen, Geir Jørgen Bekkevold og Trine Skei Grande om grunnlovsfesting av sivile og politiske menneskerettigheter, med unntak av romertall X og romertall XXIV (Innst. 186 S (2013–2014), jf. Dokument 12:30 (2011–2012) unntatt romertallene X og XXIV)
2. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland, Per Olaf Lundteigen, Geir Jørgen Bekkevold og Trine Skei Grande om grunnlovsfesting av økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter, med unntak av romertall IX (Innst. 187 S (2013–2014), jf. Dokument 12:31 (2011–2012) unntatt romertall IX)
3. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) (Dokument 12:32 (2011–2012)), grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) (Dokument 12:33 (2011–2012)) og grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) (Dokument 12:16 (2011–2012)) (Innst. 182 S (2013–2014), jf. Dokument 12:32 (2011–2012), Dokument 12:33 (2011–2012) og Dokument 12:16 (2011–2012))
4. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen, Per Olaf Lundteigen og Geir Jørgen Bekkevold om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.) (Dokument 12:34 (2011–2012)) og grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.) (Dokument 12:35 (2011–2012)) (Innst. 183 S (2013–2014), jf. Dokument 12:34 (2011–2012) og Dokument 12:35 (2011–2012))
5. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande og Hallgeir H. Langeland om rett til asyl (Dokument 12:14 (2011–2012)) (Innst. 184 S (2013–2014), jf. Dokument 12:14 (2011–2012))
6. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande, Marit Ny-

bakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland, Anders Anundsen og Ulf Erik Knudsen om endringer i Grunnloven § 100 (om yttringsfrihet og religion) (Dokument 12:15 (2011–2012)) (Innst. 185 S (2013–2014), jf. Dokument 12:15 (2011–2012))

7. Referat

Presidenten: Representantene Kåre Simensen, Martin Henriksen, Arild Grande og Jorodd Asphjell, som har vært permittert, har igjen tatt sete.

Den innkalte vararepresentant for Nordland fylke, Dagfinn Henrik Olsen, har tatt sete.

Det foreligger en rekke permisjonsøknader:

- fra Fremskrittspartiets stortingsgruppe om permisjon for representanten Ingebjørg Amanda Godskesen i dagene 13. og 14. mai for å delta i møte i Europarådets parlamentariske forsamling på Kypros
- fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe om permisjon for representanten Anniken Huitfeldt tirsdag 13. mai for å holde foredrag ved St. Cathrine's College i Oxford
- fra representanten Roy Steffensen om omsorgspermisjon i tiden fra og med 13. mai til og med 26. mai
- fra Senterpartiets stortingsgruppe om sykepermisjon for representanten Jenny Klinge fra og med 13. mai og inntil videre
- fra Fremskrittspartiets stortingsgruppe om sykepermisjon for representanten Per Sandberg fra og med 13. mai og inntil videre
- fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe om velferdspemisjon for representanten Sonja Mandt i tiden fra og med 13. mai til og med 15. mai
- fra Senterpartiets stortingsgruppe om velferdspemisjon for representanten Marit Arnstad tirsdag 13. mai
- fra representanten Freddy de Ruiter om velferdspemisjon tirsdag 13. mai
- fra representanten Rasmus Hansson om velferdspemisjon tirsdag 13. mai

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknadene behandles straks og innvilges.
2. Følgende vararepresentanter innkalles i permisjonstiden:
  - For Aust-Agder fylke: Line Vennesland 13. mai og Lene Langemyr 13. og 14. mai
  - For Akershus fylke: Are Helseth 13. mai
  - For Møre og Romsdal fylke: Geir Inge Lien 13. mai og inntil videre
  - For Oslo fylke: Une Aina Bastholm 13. mai
  - For Rogaland fylke: Kari Raustein 13.–23. mai
  - For Nord-Trøndelag fylke: Bjørn Arild Gram 13. mai
  - For Sør-Trøndelag fylke: Lill Harriet Sandaune 13. mai og inntil videre
  - For Vestfold fylke: Steinar Gullvåg 13.–15. mai
  - Line Vennesland, Lene Langemyr, Are Helseth, Geir Inge Lien, Une Aina Bastholm, Kari Raustein, Bjørn Arild Gram, Lill Harriet Sandaune og Steinar Gullvåg er til stede og vil ta sete.

Statsråd Anders Anundsen overbrakte 9 kgl. proposisjoner (se under Referat).

Presidenten: Til behandling foreligger de saker som er oppført på dagsorden nr. 68. Vi står nå foran en lang debatt med en omfattende og til dels komplisert votering. For at voteringen skal kunne bli forberedt best mulig, vil presidenten foreslå at det i ettermiddag tas en pause i Stortingets møte, slik at kontroll- og konstitusjonskomiteen kan foreta en gjennomgang av voteringsopplegget i god tid før vi går til votering. Det vil sikre at vi får riktige vedtak, ved at komiteens medlemmer får et bedre grunnlag for å rettlede de respektive partienes representanter i voteringen. Presidenten vil derfor foreslå at det tas en pause i Stortingets møte kl. 15.00 og at det tas sikte på at møtet settes igjen ca. kl. 16. – Det anses vedtatt. Det vil på vanlig måte bli ringt når møtet skal settes igjen.

Etter ønske fra komiteen vil presidenten foreslå at sakene nr. 1–6 behandles under ett. – Det anses vedtatt.

Sak nr. 1 [10:06:14]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Anders Anundsen, Hallgeir H. Langeland, Per Olaf Lundteigen, Geir Jørgen Bekkevold og Trine Skei Grande om grunnlovfesting av sivile og politiske menneskerettigheter, med unntak av romertall X og romertall XXIV (Innst. 186 S (2013–2014), jf. Dokument 12:30 (2011–2012) unntatt romertallene X og XXIV)

Sak nr. 2 [10:06:57]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland, Per Olaf Lundteigen, Geir Jørgen Bekkevold og Trine Skei Grande om grunnlovfesting av økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter, med unntak av romertall IX (Innst. 187 S (2013–2014), jf. Dokument 12:31 (2011–2012) unntatt romertall IX)

Sak nr. 3 [10:07:29]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) (Dokument 12:32 (2011–2012)), *grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri)* (Dokument 12:33 (2011–2012)) og *grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjem-*

dal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) (Dokument 12:16 (2011–2012)) (Innst. 182 S (2013–2014), jf. Dokument 12:32 (2011–2012), Dokument 12:33 (2011–2012) og Dokument 12:16 (2011–2012))

Sak nr. 4 [10:08:32]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen, Per Olaf Lundteigen og Geir Jørgen Bekkevold om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.) (Dokument 12:34 (2011–2012)) og *grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.)* (Dokument 12:35 (2011–2012)) (Innst. 183 S (2013–2014), jf. Dokument 12:34 (2011–2012) og Dokument 12:35 (2011–2012))

Sak nr. 5 [10:09:16]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande og Hallgeir H. Langeland om rett til asyl (Dokument 12:14 (2011–2012)) (Innst. 184 S (2013–2014), jf. Dokument 12:14 (2011–2012))

Sak nr. 6 [10:09:36]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland, Anders Anundsen og Ulf Erik Knudsen om endringer i Grunnloven § 100 (om yringsfrihet og religion) (Dokument 12:15 (2011–2012)) (Innst. 185 S (2013–2014), jf. Dokument 12:15 (2011–2012))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden begrenses til 6 timer og 15 minutter, og at debatten ordnes slik:

Saksordførerne for Dokument 12:30 og Dokument 12:31 får 30 minutter hver. Saksordførerne for de fire resterende sakene får 10 minutter hver. Deretter fordeles taletiden slik på gruppene: Arbeiderpartiet 50 minutter, Høyre 45 minutter, Fremskrittspartiet 40 minutter, Kristelig Folkeparti 30 minutter, Senterpartiet 30 minutter, Venstre 30 minutter, Sosialistisk Venstreparti 30 minutter og Miljøpartiet De Grønne 20 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det gis anledning til replikkordskifte begrenset til syv replikker med svar etter innlegg fra saksordførerne og hovedtalerne fra hver parti-gruppe innenfor den fordelte taletiden.

Videre vil presidenten foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletiden, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Jette F. Christensen (A) [10:11:41] (ordfører for sak nr. 1): Alt begynner et sted – med noe. Ofte er begynnelsen det aller fineste. Utgangspunktet er og skal være forutsetningen for fortsettelsen, og det er noe vi alltid bør ha med oss på veien.

Det første ordet som ble skrevet på det første utkastet til Grunnloven, var «frihet». Når vi nå skal gå gjennom den største revisjonen av Grunnloven, bør oppfølgingsspørsmålet vårt være: Til hvem da?

Grunnloven § 110 c, som nå er foreslått å bli ny § 92, lyder:

«Det påligger statens myndigheter å respektere og sikre menneskerettighetene. Nærmere bestemmelser om gjennomføringen av traktater herom fastsettes ved lov.»

Hva er vel en bedre måte å sikre menneskerettighetene på enn å ta dem fram, opp og inn i Grunnloven vår? Hva er vel en bedre måte å respektere menneskerettighetene på enn å ta dem hjem? Menneskerettighetenes oppgave i Grunnloven er å sikre alle, uavhengig av bakgrunn, lik rett til den friheten som ikke kan nytes før man er fri fra undertrykking og nød, eller har ressurser til å delta på lik linje med andre.

Ingen av forslagene er ment å endre dagens rettstilstand. De skal derimot verne om noe for i morgen. Framtidens politikere står akkurat like fritt som oss til å ta kloke eller dumme prioriteringer. Grunnlovsendingene setter ikke grenser for politikk, men de setter grenser for politikere – ikke de som vil bruke makt, men de som vil misbruke den. Den muligheten har vi blitt gitt av Menneskerettighetsutvalget og Inge Lønning. Jeg mener vi må bruke den muligheten – ikke fordi det snart er 17. mai, ikke fordi Grunnloven er 200 år, men fordi det er det eneste riktige å gjøre.

Rettsstaten skal bl.a. sikre borgernes rettigheter til yttingsfrihet, rettferdig rettergang, deltakelse i frie og hemmelige valg og frihet fra slaveri og undertrykking. Den skal sikre frihet og demokrati.

Det er en samlet komité som mener at Menneskerettighetsutvalget, ledet av Inge Lønning, har gitt Stortinget et godt grunnlag for å styrke menneskerettighetene i Norges grunnlov. Endringene som er foreslått, er nødvendige for å få Grunnloven til å bli det den er ment å være og har utviklet seg til å bli gjennom sine 200 år: et juridisk, politisk og symbolsk samlende dokument som verner borgerne mot overgrep, sikrer dem frihet og trygghet nå og i framtiden, og som inneholder hovedtrekkene i vår statskikk. Det er en samlet komité som mener at Grunnloven skal sikre balanse mellom den stabiliteten som Grunnloven skal representere, og den fleksibiliteten som også må gi rom for i større utstrekning å sikre individets frihet, likhet og menneskeverd, og at det også blir ivarettatt i beslutningsprosesser i framtiden.

Adgang til deltakelse i frie og hemmelige valg og en ubestridt rett til å delta i samfunnsdebatten er avgjørende for en demokratisk stat. Vern mot vilkårlig fengsling, straff og tortur og rett til å få sin sak prøvet for en uavhengig domstol er på samme måte avgjørende for om en stat kan

kalles demokratisk, og om en demokratisk stat kan kalles en demokratisk rettsstat. For Arbeiderpartiets del er det umulig å definere demokratiet som reelt hvis ikke rettsstaten også har et sosialt ansvar. Det ansvaret mener jeg at vi bør ta. Derfor mener vi at de sivile og politiske rettighetene ikke er reelle uten sikring for at alle kan nyte dem. Derfor har vi også valgt – og det skal vi komme tilbake til senere i debatten – å gå inn for en rekke av de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene for å sikre at det jeg nå skal redegjøre for, skal gjelde alle.

Det er en samlet komité som mener at det er riktig å sikre de sivile og politiske menneskerettighetene for framtiden og synliggjøre dem i vår grunnlov. Det er jeg glad for. Særlig viktig er det å understreke at det er statens ansvar å sikre, verne og garantere menneskerettighetene. Komiteen mener at menneskerettighetenes synlighet forbedres ved å samles i et eget kapittel – kapittel E – og er enig i forslaget om å opprette det kapittelet i en såkalt menneskerettighetskatalog.

I sitt arbeid veide Menneskerettighetsutvalget ulike hensyn opp mot hverandre – Grunnlovens ånd, dagens rettstilstand, forholdet mellom rett og politikk og utfordringer ved rettsliggjøring. Konklusjonen deres var klokkeklar: Hensynene og argumentene som taler mot de foreslåtte endringene, sier Menneskerettighetsutvalget ikke er gode nok til ikke å oppdatere Grunnloven, sånn at den reflekterer det som faktisk er rettstilstanden i Norge, og bringer den i pakt med resten av Europa og sikrer rettighetene våre for i morgen.

Vi skal snakke litt nærmere om forslagene.

Som jeg nevnte, er komiteen enig i Menneskerettighetsutvalgets forslag om å videreføre Grunnloven § 110 c i en ny § 92 som innledning til det nye menneskerettighetskapittelet. Når hovedmålsettingen med hele grunnlovsrevisjonen er å sikre menneskerettighetenes stilling igjen, er det viktig at enkeltbestemmelsene bidrar til akkurat det.

Flertallet i komiteen, alle utenom Høyre og Miljøpartiet De Grønne, mener at det har en selvstendig betydning for domstolenes håndhevelse av menneskerettighetene at Grunnloven pålegger statsorganene å respektere disse rettighetene. Flertallet vil sikre at det ikke oppstår misforståelser om hvilke internasjonale menneskerettigheter som er Grunnlovens rang, og mener derfor at det er viktig å henvise til internasjonale konvensjoner. Dette vil selvsagt ikke endre dagens rettstilstand, og traktater som vi ratifiserer i framtiden, vil fortsatt måtte gå gjennom prosedyren i Grunnloven § 112. På denne bakgrunn bifaller flertallet alternativ 2 B, sånn at bestemmelsen lyder:

«§ 92

Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter.»

Frihet skal aldri kunne stjeles fra noen. Skal den frarøves noen, må det ha hjemmel i lov. Retten til å være fri og trygg på at den ikke blir tatt fra deg vilkårlig er en grunnleggende menneskerett. Frihetsberøvelsen kan ikke bare skje gjennom fengsling, men også gjennom andre inn-

grep mot enkeltmennesket. Psykisk helsevern er et sånt eksempel.

I EMK artikkel 5 listes det opp grunnlag for at frihet kan berøves. Komiteen mener at borgerne bedre er beskyttet mot vilkårlig frihetsberøvelse ved å la bestemmelsen fortsette å være konsistent og generell. Det skal ikke forekomme maktmisbruk, og friheten kan kun fratras en borger dersom myndighetene har hjemmel i lov og det finnes forholdsmessighet mellom mål og middel – punktum – så enkelt og så vanskelig for mange stater å overholde.

Det er en samlet komité som derfor mener at Grunnloven § 99 første punktum bør bygges ut til å omhandle andre former for frihetsberøvelse. Komiteen innstiller derfor på forslagsstillernes forslag B til ny § 94, slik at bestemmelsen skal lyde:

«Ingen må fengsles eller berøves friheten på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver. Frihetsberøvelsen må være nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep.

Den pågrepne skal snarest mulig fremstilles for en domstol. Andre som er berøvet sin frihet, kan få frihetsberøvelsen prøvet for domstolene uten ugrunnet opphold.

De som uberettiget har arrestert noen eller ulovlig holdt noen fengslet, står til ansvar for vedkommende.»

Av samme begrunnelse mener komiteen at legalitetsprinsippet bør grunnlovfestes i egen paragraf. Menneskerettighetsutvalget har foreslått en ny § 113 i Grunnloven om legalitetsprinsippet. Komiteen innstiller med dette på forslaget til § 113 alternativ 1 B, slik at paragrafen vil lyde:

«Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov.»

Det er en samlet komité som mener Grunnloven skal bekrefte at alle mennesker har samme rett på frihet og like krav på rettigheter og muligheter. Det kan oppleves selv sagt, men den opplevelsen i dag kan være verdens største fiende i morgen. Derfor må den vernes.

I møte med domstolene er det vanskelig å se for seg rettferdighet uten forutsigbarhet. Rettergang fordrer rettferdighet. Finnes ikke den, finnes ikke rettsstaten. For at borgerne skal kunne ha tillit til staten, må forutsetningen være at den er forutsigbar. En demokratisk domstol finnes kun om den er uavhengig.

Prinsippet om rett til rettferdig rettergang har kommet til uttrykk flere ganger i lovgivningen, men det er en samlet komité som mener at det er viktig å synliggjøre det prinsippet i Grunnloven. Det er ikke godt nok at det bare er slik fordi det alltid har vært slik. Rettferdig rettergang finnes fordi det er det eneste mulige for en rettsstat som ønsker å kalle seg demokratisk, og det bør vernes mot framtidige myndigheters eventuelle ønske om å bygge ned rettsstaten. Komiteen innstiller derfor på forslaget til ny § 95 alternativ 2 B, slik at paragrafen skal lyde:

«Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Rettergangen skal være rettferdig og offentlig. Retten kan likevel lukke rettsmøtet dersom hensynet til partenes privatliv eller tungtveiende allmenne interesser gjør det nødvendig.

Statens myndigheter skal sikre domstolenes og dommernes uavhengighet og upartiskhet.»

Det er bare den som er skyldig, som skal bli dømt, og det er bare den som etter en rettergang er kjent skyldig, som ikke er uskyldig. Komiteen mener uskyldspresumsjonen bør grunnlovfestes.

Straffeløp og domfellelse skal bare skje én gang for samme forbrytelse. En samlet komité mener borgerne skal være sikret dette gjennom Grunnloven – ikke bare for å unngå at det skal skje, men også for å etablere en forutsigbarhet og den tilliten til rettsstaten som vi er avhengig av at alle har. Borgerne skal vite hva som skjer hvis en lov brytes, ikke minst for å få vite konsekvensene av sine egne handlinger og få muligheten til å kunne gå videre med livet sitt. Lite eller ingenting oppleves så urettferdig som dobbeltstraff. Det oppleves som vilkårlig. Hvis vi ikke kan stole på dem som skal straffeforfølge lovbrøyttere, hvem skal vi stole på da?

Straffebegrepet i Grunnloven § 96 første ledd er etter norsk rett tolket litt annerledes enn det tilsvarende begrepet i EMK artikkel 6 nr. 1. Menneskerettighetsutvalgets forslag til ny § 96 tredje ledd bygger på en forutsetning om at EMK og EMDs forståelse skal legges til grunn for det leddets vedkommende.

To forskjellige straffebegreper i samme bestemmelse kan skape usikkerhet, ikke minst hos domstolene, og det er uryddig å legge opp til at det skal skje to ulike tolkninger av samme begrep. Komiteen har derfor, etter samtykke fra presidentskapet, besluttet å utsette behandlingen av forslaget til § 96 tredje ledd for å få tolkningsspørsmålet bedre belyst. Men når det gjelder forslaget til § 96 fjerde ledd, er komiteen enig med Menneskerettighetsutvalget og innstiller på at § 96 annet ledd skal lyde:

«Enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.»

Komiteen innstiller videre på at § 96 fjerde ledd skal lyde:

«Ingen kan dømmes til å avstå fast eiendom eller samlet formue, med mindre verdiene er benyttet til eller er utbytte fra en straffbar handling.»

Komiteen har også behov for å få belyst flere sider av tolkningsspørsmålet knyttet til forslaget om bestemmelsene i § 114 og har av samme begrunnelse som over, også besluttet å innstille på å utsette behandlingen av XXIV i forslaget i henhold til forretningsordenen. Komiteen kommer tilbake med innstilling på bestemmelsen på et senere tidspunkt.

Visste presidenten at ungdommer tror at Grunnloven er mer oppdatert og gjenspeiler dagens samfunn mer enn den faktisk gjør? Ifølge medieundersøkelsen i år, tror flesteparten av ungdommene at likhetsprinsippet og ikke-diskrimineringsprinsippet allerede er grunnlovfestet. Det er egentlig ikke så rart, siden det er en veldig etablert verdi i det norske samfunn. Det er ikke et selvstendig argument i seg selv for å ta inn forslaget til ny § 98, men det viser hvor etablert den forståelsen er i samfunnet vårt. Grunnloven bør jo gjenspeile sin samtid.

Hva er konsekvensene av den paragrafen? Det er at lovgivere ikke har adgang til å gi privilegier til enkelte

personer eller grupper i samfunnet. Privilegier er jo ikke det samme som kvotering eller positiv forskjellsbehandling. Hvis en gruppe har blitt kategorisk forskjellsbehandlet eller har hatt færre muligheter til å oppnå sine rettigheter enn en annen, er det tvert imot et statlig ansvar å justere den skjevheten ved å bruke positiv forskjellsbehandling.

Komiteens flertall mener ikke at eksempler på diskrimineringsgrunnlag bør listes opp. Komiteen mener at bestemmelsen står seg og ikke er til å misforstå. Usaklig forskjellsbehandling skal ikke forekomme. Ved ikke å liste opp diskrimineringsgrunnlag unngår vi å utelate det som vi i dag ikke kjenner som diskrimineringsgrunnlag. Derfor innstiller flertallet på at Grunnloven § 95 og § 103 oppheves, og at ny § 98 første ledd alternativ B skal lyde:

«Alle er like for loven.»

Ny § 98 annet ledd skal lyde:

«Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.»

Når det kommer til forslaget om Grunnloven § 99, mener komiteens flertall fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti at kirkeforliket og dagens § 116 første punktum godt verner tanke-, religions- og samvittighetsfrihet. Flertallet ønsker ikke at det skal oppstå tolkningstvil om den nye foreslåtte paragrafen, og ønsker derfor å opprettholde dagens bestemmelse.

For at det skal være grunn til å stole på staten, myndighetene og politikerne, må de godta og våge å bli utfordret. Demokratiets evige og enkleste prøve består eller styrkes gjennom makthavernes evne til å tåle å legge til rette for opposisjon. Senest i går hadde Norge besøk av Pussy Riot, aktivistgruppen som viser hvor slett en stat kan forvalte det ansvaret. Politikere som ikke kan eller vil bli utfordret, er ikke politikere. De er bare makthavere. Opposisjonsvern må trygges av enhver makthaver som ønsker å kalle seg demokratisk.

Forenings- og forsamlingsfrihet var ikke en selvsagt rettighet da Grunnloven ble skrevet i 1814. Det er det i dag, og det bør også være det for framtiden. Denne bestemmelsen vil gi potensielle totalitære tanker motstand. Komiteen mener at forenings- og forsamlingsfrihet er nært forbundet med utviklingen og ivaretagelsen av demokratiet og innstiller derfor på utvalgets forslag til at § 99 annet ledd og § 101 oppheves, og at ny § 101 skal lyde:

«Enhver har rett til å danne, slutte seg til og melde seg ut av foreninger; herunder fagforeninger og politiske partier.

Alle kan møtes i fredelige forsamlinger og demonstrasjoner.

Regjeringen har ikke rett til å bruke militær makt mot innbyggere uten etter lov, med mindre en forsamling forstyrrer den offentlige ro og ikke øyeblikkelig oppløses etter at de lovbestemmelser som angår opprør, tre ganger høyt og tydelig er opplest for forsamlingen av den sivile øvrighet.»

Ditt privatliv er ditt, ditt personvern er ditt – statens oppgave i så henseende er å ta vare på det, respektere det og la det være i fred.

Personvernkommissjonen konkluderte i sin innstilling enstemmig med en anbefaling om grunnlovfesting av ret-

ten til personvern og privatlivets fred. Privatlivets fred er slått fast i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner og i Verdenserklæringen, og komiteen mener at vi bør gi en selvstendig paragraf.

Teknologiutvikling er et gode, men det krever veldig mye mer av oss å passe på at den ikke misbrukes. I en verden der GPS-sendere kan brukes til å overvåke noen ulovlig, krever det at politikerne gir privatlivet et særlig vern.

I tillegg til å verne mot statlige inngrep tilsier sammenhengen med øvrige rettigheter at retten til personvern og privatliv nå grunnlovfestes. Med den begrunnelsen innstiller medlemmene fra Høyre, Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet på ny § 102 alternativ 3 B, slik at paragrafen lyder:

«Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon. Husransakelse må ikke finne sted, unntatt i kriminelle tilfeller.

Statens myndigheter skal sikre et vern om den personlige integritet.»

17. mai har lenge blitt sett på som barnas dag. Nå får de sin egen dag til å feire grunnlovfesting av sine egne rettigheter. For første gang vil barnas selvstendige rettigheter bli formulert i Grunnloven – 200 år for sent. Felles for oss alle er at vi har vært barn en gang, vi har alle vært avhengig av andre for å være trygge og frie og få våre rettigheter respektert eller brutt. Alle særgrupper kan ikke få sin egen bestemmelse, men barns avhengighet av andre for å kunne leve frie og trygge liv gjør at de må vernes spesifikt, og en stat som ikke tar særlig ansvar for sine barn, tar ikke særlig ansvar for sin framtid.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet innstiller på ny § 104 første ledd alternativ 1 B, som vil lyde:

«Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.»

Det er en samlet komité som mener prinsippet om at beslutninger som angår barn, skal ta hensyn til barnas beste, og at det strekker seg ut over foreldreansvar, bosted og samvær. Vekten barns beste skal gis, må ses ut fra hvor sterkt berørt barnet er, og hvor alvorlig beslutningen er.

Komiteen innstiller på ny § 104 andre ledd alternativ 3 B:

«Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

Barnets rett til vern om sin personlige integritet gjelder uavhengig av hvor barnet bor, og hvor barnet har sitt opphold. Statens myndigheter må også ha en plikt til å sørge for et regelverk og håndhevelse av et regelverk som på best mulig måte kan verne barnet mot utnyttelse, vold og mishandling.

Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne innstiller på ny § 104 tredje ledd alternativ 2 B:

«Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nød-

vendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Venstre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne, viser også til forslaget til ny § 103 og innstiller på følgende:

«Statens myndigheter skal iverksette tiltak for å beskytte barnets personlige integritet, herunder beskyttelse mot vold, mishandling, seksuell utnyttelse og andre liknende forhold som kan skade barnet.»

Barn er særlig utsatt for slike overgrep.

Det er en samlet komité som mener at bevegelsesfriheten bør gis grunnlovsværn. Det er stadfestet en rett for alle med lovlig opphold i et land til å bevege seg fritt innenfor landets grenser, reise derfra og komme tilbake igjen. Komiteen innstiller på § 106 første ledd alternativ 1 B og andre ledd alternativ 1 B, slik at paragrafen lyder:

«Enhver som oppholder seg lovlig i riket, kan fritt bevege seg innenfor rikets grenser og velge sitt bosted der.

Ingen kan nektes å forlate riket med mindre det er nødvendig av hensyn til en effektiv rettsforfølgelse eller for avtjening av verneplikt. Norske statsborgere kan ikke nektes adgang til riket.»

Ingenting står over folket når de samles i valgting. Det er demokratiets mektigste planke. At prinsippet om frie og hemmelige valg ikke er nedfelt i Grunnloven, er underlig, og endelig skal det nedtegnes for fremtiden, slik at det skal bli ekstra vanskelig å svekke vårt demokrati.

Bestemmelsen som komiteen har samlet seg om til ny § 49, lyder:

«Stortingets representanter velges gjennom frie og hemmelige valg.»

Menneskerettighetsutvalget foreslår også at enkelte grunnlovsbestemmelser oppheves, dels fordi de ikke lenger er nødvendige, men også som følge av at Grunnloven får et eget kapittel om menneskerettigheter. Det er en samlet komité som tilrår alle forslag til opphevelse. Jeg viser også til en mer utførlig begrunnelse av dette i Dokument 16, Menneskerettighetsutvalgets rapport, og til Innst. 186 S for 2013–2014.

Grunnloven skal ikke og kan ikke gi oss svaret på framtidens utfordringer. Det skal også i fremtiden være politikernes oppgave å gjøre det – å løse politiske problemer. Men det er enkelte ting selv ikke framtidens politikere skal ha makt til å gjøre: å stjele friheten og tryggheten fra dem som kommer etter oss. Det er derfor vi nå vil ha inn flere menneskerettigheter i Grunnloven – ikke for å endre på noe i dag, men for å sikre noe for i morgen, ikke for å sette grenser for politikk, men for å sette grenser for misbruk av makt.

Med dette anbefaler jeg komiteens innstilling.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Sveinung Rotevatn (V) [10:37:34]: Representanten Christensen snakka varmt om alle rettane som er i Grunnloven, og som skal inn i Grunnloven. Samtidig ønskjer Arbeidarpartiet, saman med Miljøpartiet Dei Grøne, gjen-

nom innstillinga å innføre ein ny paragraf til Grunnloven, som vil kunne setje til side dei største delane av den same grunnloven, i ein såkalla krisetilstand, for å tryggje demokratiet, som det heiter.

Rett nok er det slik at ein i dag har ein ulovfesta konstitusjonell nødrett som veldig sjeldan har vorte brukt. Det det store fleirtalet i denne salen – og også Venstre – åtvarar mot, er at ein ved å innføre ein slik derogasjonsparagraf vil kunne senke den mentale terskelen for å nytte den typen derogasjonsmyndighet, og at ein allereie då klassifiserer størstedelen av Grunnloven, som, en masse, vil kunne setjast til side. Det er ein grunn til at bl.a. Advokatforeningen har åtvara så sterkt imot at ein skal ta inn den paragrafen.

Mitt spørsmål er: Meiner Arbeidarpartiet at eksempelvis ein krisetilstand som den ein opplevde 22. juli, vil vere eit tilfelle der ein ny § 116 kan brukast?

Jette F. Christensen (A) [10:38:45]: Svaret på det er nei, og jeg vil henvise til Menneskerettighetsutvalgets rapport, der de drøfter akkurat dette. Å løfte fram 22. juli 2011 som et eksempel der det ikke skjedde, er et eksempel på en situasjon som ikke skal tolkes på den måten.

Arbeiderpartiet mener at dersom Grunnloven skal fravikes, er det Grunnloven selv som skal bestemme det. Derfor er vi litt mindre negative til den paragrafen enn det Venstre er, men Menneskerettighetsutvalget har drøftet 22. juli-hendelsen og løftet den opp som et spesielt og særlig eksempel på at det ikke er en slik situasjon der Grunnloven kan fravikes.

Sveinung Rotevatn (V) [10:39:32]: Takk for svaret.

Då er eg litt interessert i kva situasjonar Arbeidarpartiet meiner at denne paragrafen, som dei saman med Miljøpartiet Dei Grøne no føreslår, vil kunne nyttast for, korleis det eventuelt endrar dagens rettstilstand, og om ein ikkje er det minste bekymra for den endringa som spesielt under-teikna fryktar vil kunne oppstå, iallfall mentalt. For dersom ein no er i ein situasjon der ein får eit regime som ikkje er så demokratisk innstilt som det ein i dag har i Noreg, og der makthavarane ønskjer å setje til side grunnleggjande rettar, vil det jo unekteleg vere enklare å gjere det dersom ein har ein klar grunnlovsparagraf å lene seg på, i staden for å måtte ty til ulovfesta nødrett. I alle fall opp mot vurderinga til innbyggjarane, slik dei vil sjå det, fryktar eg at det vil vere ein situasjon der det er enklare å setje til side grunnleggjande rettar. Kva for situasjonar er det f.eks. ein kallar ein krisetilstand? Kva legg Arbeidarpartiet i ordet «krisetilstand», og kva bør ei regjering leggje i det?

Jette F. Christensen (A) [10:40:40]: Det er heldigvis opp til det til enhver tid sittende storting å vurdere det – ikke domstolene, ikke tilfeldige innfall. Men en krisetilstand er også blant den type situasjoner som denne bestemmelsen skal befatte seg med. Det er drøftet i Menneskerettighetsutvalget. Det er to forskjellige alternative måter å forholde seg til krigs- og krisetilstander på – enten å anta at de ikke kommer til å inntreffe og håpe på det beste, eller å sikre seg for fremtiden og med en sånn bestemmelse sikre at det er de folkevalgte forsamlingene som

bestemmer hvorvidt Grunnloven skal fravikes i en krigs- eller krisetilstand. Så er det opp til politikerne i dag å bestemme hvorvidt det er Grunnloven som skal formulere dette, eller om det skal være opp til domstolene.

Abid Q. Raja (V) [10:41:40]: Jeg bare følger opp det spørsmålet som representanten Sveinung Rotevatn hadde, for jeg noterte meg at saksordføreren svarte på det siste spørsmålet, at det var Stortinget som til enhver tid kunne sette Grunnloven til side. Jeg vil bare ha presisert hvordan dette er nedfelt i § 116.

Jette F. Christensen (A) [10:42:13]: Svaret mitt var en henvisning til at det er politikerne som skal ta den beslutningen og tolke det. Bestemmelsen gir en oppskrift på hvordan man skal definere en sårn krisetilstand – den tolkingen og oppfatningen skal ligge hos Stortinget. Det er ikke opp til domstolene å ta den beslutningen, og det er Grunnloven selv som skal formulere om den skal fravikes eller ikke.

Abid Q. Raja (V) [10:42:49]: Jeg kan ikke forstå dette. Jeg prøver å etterlyse hvor det står i bestemmelsen at det er Stortinget som skal ta den beslutningen at en ved en krisetilstand kan sette Grunnloven til side. Det er det jeg spør om, og det er det representanten svarte på spørsmålet fra Rotevatn. Hvor i bestemmelsen står det?

Jette F. Christensen (A) [10:43:10]: Det er Stortinget som bestemmer innholdet i § 116. Så er det opp til det enhver tid sittende storting, og den som formulerer Grunnloven, å si når og om den skal fravikes eller ikke.

Abid Q. Raja (V) [10:43:31]: Dette er en veldig viktig bestemmelse. Det handler faktisk om at vi har en grunnlov, og når vi har en grunnlov og vedtar å utvide den, så skal Grunnloven stå seg også ved krig, ved krigstilstander og ved krisesituasjoner. Særlig da skal de nedfelte prinsippene i Grunnloven stå seg. Det som står i den paragrafen, er at Grunnloven også kan fravikes ved en beslutning. Det står ikke noe om et stortingsvedtak – at det skal gjennom Stortinget. Det som representanten her har forklart, og det Arbeiderpartiet står alene om å mene, det er at man kan sette Grunnloven til side når det oppstår en krisetilstand i Norge. Men det er jo derfor vi har Grunnloven – at den skal stå seg også ved krisetilstander.

Jeg stiller det siste spørsmålet en gang til: Jeg kan ikke se at den bestemmelsen lyder slik at da skal man komme til Stortinget for å få Stortingets vedtak – at man ved et to tredjedels flertallsvedtak kan sette Grunnloven til side.

Jette F. Christensen (A) [10:44:49]: Jeg opplever at dette er mer en kommentar enn et spørsmål. Jeg vil heller lede representanten Rajas oppmerksomhet til merknadene som vi har skrevet, og som også vil bli håndtert som forarbeid til denne bestemmelsen. Der er det beskrevet ubønhørlig hvordan dette skal foregå, og hvem det er som skal fatte disse beslutningene – ut fra Menneskerettighetsutval-

gets innstilling, som er forelagt komiteen, og der dette også er utredet.

Presidenten: Replikordskiftet er omme.

Michael Tetzschner (H) [10:45:38] (ordfører for sakene nr. 2 og 6): Grunnloven omslutes med den største velvilje av de fleste. Det kan vi se særlig nå i mai. Men det er samtidig denne velviljen som til slutt kan kvele den – fordi man ikke prioriterer Grunnlovens funksjon som grunnlov, som detaljert spesiallov for samvirket mellom statsorganene, som lov for rettsstatsprinsippene, som lov for demokratiets spilleregler, og som lov for individets frihetsretter.

Det er den konsekvente respekten for disse grunnsetningene som har gitt Grunnloven dens status. Uten at loven hadde hatt virkelig betydning, og uten at den var etterlevd konkret i det daglige, ville den ikke hatt symbolkraft. Den har sin symbolkraft fordi dens bestemmelser har hatt rettskraft, ikke omvendt.

Jeg røper kanskje ikke noen stor hemmelighet når jeg sier at det i kontroll- og konstitusjonskomiteen har gjen-speilet seg ulike rettspolitiske syn. Egentlig er det jo slik at rettspolitikken ikke skulle ha så mye med partipolitikk å gjøre, men vi ser likevel at den har en del med det å gjøre. Det er mitt syn at Stortinget i større grad bør diskutere rettspolitiske spørsmål, som f.eks.: Hva er det som er egnet for lovgivning? Hvilken virkning har lovgivningen? Har den de virkningene på sikt som vi hadde som intensjon da vi vedtok lovene? Hva er i det hele tatt god lovkvalitet?

Denne grunnlovsbehandlingen har gitt oss en rettspolitisk debatt i tillegg, men det har vært veldig vanskelig å skille den ut fra – skal vi si – vanlig partipolitisk konkurranse. Jeg mener at vi i det hele tatt i vårt vanlige lovgivningsarbeid burde ha flere avklarende rettspolitiske debatter. Egentlig er det synd at vi ikke har en mer avklart rettspolitikk når vi nå har gitt oss i kast med Grunnloven.

God lovkvalitet kan diskuteres ut fra kriterier som faktisk er helt uavhengige av hva man mener om innholdet i lovreglene. Eksempler på slike kriterier kan være om loven er egnet til å nå sitt formål, om den har legitimitet, og om det har vært en bred og grundig saksforberedelse. Det kan være spørsmål om lovgivningen tjener et reelt behov, om den bare skal brukes til å kodifisere uskreven rett, eller om den er ment å skulle fremme en bestemt utvikling. Det kan være spørsmål om den er svaret for å løse konflikter som er aktuelle i dag, om den gir presise og klare svar, og om den er formulert fleksibelt for å ta høyde for forskjellige situasjoner som kan oppstå under skiftende forhold.

Det kan stilles spørsmål om det i det hele tatt lovgis for mye. Samfunnet er blitt mer komplekst, men antall bestemmelser og tekst knyttet til den enkelte regel øker i enda større omfang. Summen av lovgivningsaktivitet fører til mangel på oversikt og følelse av maktesløshet, selv for dem som har interesse av å sette seg inn i reglene de er berørt direkte av.

Jeg tror vi kan si at det har oppstått et inflatorisk press, også drevet frem av troen på at detaljstyring gir bedre styring. I møtet med realitetene blir lovenes ideelle forestillinger satt på prøve. Når offentlige instanser, f.eks. en kom-

mune, bryter arbeidsmiljøloven 30 000 ganger for å sikre tilstedeværende pleiepersonale, er det forståelig at hensynet til pasientene må veie tyngre enn formell lovlydighet. Likevel er det skadelig for holdningen til lov som norm for atferd at en rekke lover enten ikke er ment å skulle tas helt alvorlig, eller er praktisk talt umulige å oppfylle.

Tendensen til symbollovgivning er tiltagende, med bredt anlagte formålsbeskrivelser av mer eller mindre politisk karakter og uten operative bestemmelser som bygger opp under realiseringen av formålet på en troverdig måte. Helse- og sosialsektoren er full av eksempler på dette. Innen sektoren selv er det reist tvil om dette egentlig gir tilfredsstillende resultater i form av flere og bedre tjenester. Foruten de mange brudd på rettigheter som oppstår, og som svekker tilliten til systemet, bindes også virksomheten opp til å vektlegge formell oppfyllelse av lovkravene.

Likeledes kan rettighetsfesting skje helt tilfeldig, slik at de med formelle rettigheter stadig går foran grupper uten samme formelle status, men med reelle behov som kan være minst like store.

For øvrig henvises til kulturloven av 29. juni 2007, som et skoleeksempel på en lov som ikke er egnet til å ha noen konkrete virkninger. Den tjente utelukkende et politisk markeringsbehov, og den har neppe fremmet kulturen i Norge.

God lovgivningsteknikk er å beskrive de rettsfølgene man har tenkt skal etterleves som en konsekvens av den oppstilte normen, og som er realistisk å forvente at andre kan leve opp til. Det er samtidig å ha et bevisst og realistisk forhold mellom mål og virkemidler, og at det er gjort bevisste prioriteringer på bekostning av det mindre viktige.

En ambisjon ved dette grunnlovsjubileet har vært å skrive inn grunnleggende menneskerettigheter for å oppdatere Grunnloven på dette punkt. Det daværende presidentskapet ga 18. juni 2009 et utvalg – Lønning-utvalget – i oppdrag å fremme forslag til en begrenset revisjon av Grunnloven med innskriving av sentrale menneskerettigheter. Utvalget fremla sin rapport i desember 2011.

Uenigheten om rapporten gjelder ikke uenighet om de utvilsomt mange goder den omhandler, men hva som oppfattes som sentrale rettigheter, og hvilken etterlevelse de kan få. En god begynnelse kunne være å kreve at det som skrives inn i Grunnloven, faktisk er rettigheter, ikke politiske markeringer eller signalgivning.

La meg begynne med de sentrale rettighetene – dem vi er enige om. Menneskerettighetene er grunnleggende krav til individets stilling uansett rettssystem. Det er ikke omstridt at disse kravene omfatter respekt for og vern av liv, legeme, frihet og sikkerhet. Retten til den frie tanke, tro og ytring, privat- og familieliv, eiendom og rettferdig rettspleie og forvaltning hører videre blant de anerkjente viktigste. Rettighetene er universelle og udelelige. En side av dette er at de gjelder for alle over alt, uavhengig av om de er lovfestet eller ikke. Det er dette som gjør dem universelle. Det betyr igjen at å påvise menneskerettighetsbrudd aldri er innblanding i andre staters indre anliggender.

Den irske rettsfilosofen Seamus Heaney har om menneskerettighetenes prepolitiske og konstituerende karakter uttrykt det slik:

«(...) the roots of human rights lie deeper than the world of human covenants. They are far more profound than contracts between governments and have their origin in the metaphysical. How else, indeed, could the document enshrine words like «dignity» and «conscience», words that strain against the bonds of legal definition and political categorization?»

Det er vanlig å peke på at forholdet mellom individ og statsmakt er det sentrale. Dette skyldes det særlige ved staten som organisasjon av menneskelig samkvem innen et definert geografisk område, med dens monopol av maktbruk og sterke faktiske stilling. Et moderne syn på menneskerettene bygger på at fellesskapets verdi reduseres om ikke de individuelle rettighetene respekteres. Det innebærer også at rettighetene ikke bare beskytter mot statsmakt, men også mot privat maktutøvelse.

I jubileumsåret er det naturlig å understreke den historiske og rettsfilosofiske kontekst Grunnloven inngår i. Prinsippene herfra har vist seg meget slitesterke, og alle humane, frie samfunn har uten unntagelse bygget på de samme hovedprinsippene som vår grunnlov.

Rettsstaten skal verne om menneskerettigheter generelt, og den skal gi enhver rettsmidler – dvs. adgang til å få sin sak prøvd for domstolene. I kjernen av rettsstatsprinsippet ligger likevel fortsatt et krav om at makthaverne bare kan styre over borgerne med hjemmel i lov.

Dette kan forklares med tanken om samfunnskontrakten, der borgerne ikke har overdratt makten til øvrighetens tilfeldige og vilkårlige vilje, men til folkevalgte som skal styre på bakgrunn av en forutsigbar lovgivning. Også de folkevalgte ville bryte samfunnskontrakten dersom deres inngrep i borgernes rettssfære gikk utenfor rammene. Grunnlovens fornemste oppgave var, og er fortsatt i dag, å sette skranker for de inngrep som lovgiverne kan tillate seg overfor den enkelte i Norge.

Grunnloven anviser samtidig de verdiene vi bygger på, men den konstituerer også en legitim statsmakt som organiseres på grunnlag av maktfordelingsprinsippet, den legger grunnlaget for rettsstaten og bestemmer vårt demokratis spilleregler.

Under komiteens forarbeid med endringene har det fremkommet at Grunnloven rent lovteknisk holder meget høy kvalitet. Språk og setningsbygning er for sin tid enkel og direkte. Vår tids tendens til å ta med omfattende oppregninger brukes her sjelden, og da bare fordi det er ment å ha konkret betydning.

Grunnloven formulerte overordnede prinsipper for organiseringen av statsmakten, men man kunne også forutsette at detaljene ved behov ville utfylles gjennom ordinær lovgivning i et samspill med den overordnede bestemmelse. Samtidig er Grunnloven også en særlov på områder den har ønsket å regulere direkte – f.eks. i den nærmere beskrivelse av Stortingets og regjeringens arbeids- og funksjonsfordeling.

Det har vært hevdet at menneskerettighetene er mindre juridiske og mer skjønsmessige og «politiske» enn andre deler av jusen. Det er imidlertid ikke anerkjent rettsteori. Derimot er begrepet «rettighet» under press. I den offentlige debatt påberopes ofte rettigheter, mens det i virkelig-

heten menes interesser. For at en interesse skal være en rettighet utover de universelle, må den følge av en offentligrettslig anerkjent posisjon eller ved at noen har fått en rettighet som følge av avtale.

Grunnlovens funksjon er å understreke de grunnleggende rettsprinsippene som vi kan samles om i Norge. Kravet til $\frac{2}{3}$ flertall for grunnlovsvedtak er ikke bare å lese som en barriere mot raske endringer, men det skal også være en forsikring om at bestemmelsene samler bred oppslutning. Grunnlovspleien blir dermed å tilpasse hevdvunne prinsipper til nye forhold, ikke å forandre prinsippene. Reformen og ny rett bør skje gjennom ordinær lovgivning.

Ved gjennomgangen av grunnlovsendringsforslagene må det konstateres et visst inflasjonspress i form av vide og vage verdiformuleringer for å oppnå symbolske effekter fremfor juridiske. En slik lovgivningsteknikk skaper uklarehet for den som leser loven, med hensyn til om det er reelle rettigheter man kan bygge på, eller om det heller er mindre forpliktende politiske mål man gjerne ser realisert, men hvor det til enhver tid er opp til statens myndigheter å bestemme når og hvorvidt målet skal nås.

Undertiden blandes de «egentlige» rettsnormer med de «uegentlige», f.eks. i forslaget til §§ 110-serien – som for øvrig får nye paragrafnr. etter revisjonen i dag. Der har vi §§ 110 og 110 a, som ikke gir rettigheter, i motsetning til § 110 b, som vil kunne påberopes som en konkret rettighetsbestemmelse for den enkelte.

Det reduserer forståelsen av grunnlovsteksten at den ikke kan leses ut fra en umiddelbar forståelse av ordene, men forutsetter betydelige forkunnskaper hos leseren. Verre er det at forekomsten av politiske signaler og markeringer uten innhold svekker hele Grunnloven som juridisk verktøy. Over tid vil det få den virkning at også de sentrale bestemmelsene svekkes.

Høyre har i kontroll- og konstitusjonskomiteen og ellers vektlagt enkelte prinsipper for revisjonen av Grunnloven. For det første: «Less is more» – det som kan skrives enkelt, blir klarere i valget mellom knappe og mer utfyllende tekstalternativer. Vi støtter strykningen av uvirksomme paragrafer for å tilpasse Grunnloven til nåtiden og færre nye bestemmelser der det er naturlig å prioritere noen menneskerettigheter som mer grunnleggende enn andre. Dette er også i tråd med det mandatet som Menneskerettighetsutvalget fikk i 2009.

For det andre: lavest mulig «floskelfaktor» for å understreke Grunnlovens betydning som forpliktende lov. Man har mange eksempler på at formuleringer som var alvorlig ment da de ble vedtatt, har mistet sin betydning gjennom mangel på håndhevelse og etterlevelse og har endt som tomme programerklæringer. Men det finnes ingen eksempler på at tomme programerklæringer har utviklet seg den motsatte vei og blitt til håndfaste rettigheter. Dette prinsippet er også den beste måten å respektere vår nåværende grunnlovstradisjon på.

For det tredje: Endringer skal være forbedringer, dvs. svare til reelle behov, f.eks. avklare og presisere rettigheter for borgerne, plikter for staten, hvem som er rettssubjekter, samt andre rettslige normer. På områder hvor ordinær lovgivning allerede overoppyller minimumsmålsettingene i

grunnlovsforslagene, vil det en oppnå i tillegg, være svært begrenset.

For det fjerde: En begrunnelse for grunnlovsfesting er at en klart uttrykt bestemmelse vil ha forrang fremfor annen norsk lovgivning. De rettsnormene som man tar inn i Grunnloven i dag, er allerede inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven. Det betyr at de samtidig allerede har fått den forrang som kunne vært et godt argument for grunnlovsfesting. Dessuten kan det også være uavklart hvilket rettskildebilde som flertallsmerknadene bak endringene egentlig avdekker. Hvis dette er uklart, bør grunnlovsfesting utstå til nærmere vurdering. Dette innebærer at vi bør avstå fra grunnlovsfesting av bestemmelser som man i og for seg ellers ville vært positive til.

Det siste og femte vi har nærmet oss denne grunnlovsmaterien med, har vært at kodifisering av gjeldende konstitusjonell sedvanerett i utgangspunktet er uproblematisk. Det er en fordel at alle vesentlige regler for statsforfatningen er innskrevet i Grunnloven.

Utover dette kan det være grunn til å reise spørsmålet i lys av den omfattende grunnlovsrevisjonen om det er forsvarlig at grunnlovsforslag i motsetning til annen lovgivning er basert på så lite juridisk forarbeid som tilfellet er i dag. Man bør sikre at fremtidige grunnlovsforslag underkastes en mer systematisk bearbeidelse og forberedelse. Det har ikke vært noen ordinær forutgående høringsprosess, slik utredningsinstruksen krever for vanlige lover, og fagdepartementet har ikke hatt anledning til å gi sine merknader eller foreslå utforming av bestemmelsene.

På en rekke områder er det ikke problematisert tilstrekkelig de grunnleggende tolkningsspørsmålene som man må regne med vil oppstå. Det savnes også en slik lovteknisk gjennomgang av forslaget som Justis- og beredskapsdepartementets lovavdeling rutinemessig foretar før vedtakelse av ordinære lover. Det kan dessverre synes som en nå, i iveren etter å ha klart et vedtak om grunnlovsendringer til jubileet 17. mai, vektlegger mindre de krav en normalt ville stilt til grundighet og forsvarlighet ved omfattende lovvedtak.

Et gjennomgående tema har vært at grunnlovsendringene ikke er ment å skulle endre dagens rettstilstand, men heller binde opp mot en uønsket politisk utvikling senere. Det var i hvert fall noe av det jeg noterte meg i representanten Christensens innlegg. Forslagene innebærer i utgangspunktet, nettopp fordi det er snakk om rettighetsbestemmelser som allerede er inkorporert gjennom menneskerettsloven, ingen direkte endring. Men allikevel kan valget som vi foretar ved å grunnlovsfeste noen bestemmelser som har direkte kobling mot den internasjonale konvensjonsretten, ha betydning.

Det er nemlig slik at når Norge undertegner konvensjoner, er vi også, som alle andre land, gitt en viss nasjonal skjønnsmargin. Det vil si at håndhevelsesorganer – la oss ta Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen som et eksempel, håndhevsorganet er Den europeiske menneskerettighetsdomstolen – vil utøve en domstolskontroll, og den vil være intens når det gjelder kjernepunktene, og være noe mer tolerant når det gjelder lokale tilpasninger.

Ved å ha koblingen til den internasjonale konvensjons-

retten gjennom menneskerettighetsloven er det Stortinget som disponerer den nasjonale skjønnsmarginen. Hvis vi grunnlovfester og velger å ta direkte sentrale begreper fra konvensjonsretten inn i Grunnloven, vil den nasjonale skjønnsmarginen når det blir stilt på spissen, ikke bli disponert av Stortinget, men av domstolene. Og så kan man jo si at det er ikke engang sikkert at domstolene ønsker å ha en nasjonal skjønnsmargin. Det kan være de legger seg nærmere opp til rettsutviklingen internasjonalt, og da er det Høyesterett som bestemmer hvorvidt vi i det hele tatt skal benytte den nasjonale skjønnsmarginen. Dette kan være virkninger som ikke er forutsatt, og som jeg gjerne hadde sett at representanten Christensen hadde gått noe nærmere inn i. Det er også en diskusjon vi allerede har ført en stund i komiteen, så det skulle ikke komme som noen overraskelse.

Jeg minner også om at det ikke er alle håndhevelsesorganer som har samme prestisje og juridiske tyngde som EMD, Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Det finnes også komiteer i FN-systemet som kan påvirke rettsutviklingen for ØSK-rettighetene og de sivile og politiske rettighetene på en måte som ligger klart utenfor politikken og Stortingets kontroll.

Alle disse forhold til sammen tilsier at man er tilbakeholden. Hvis det er slik at vi allerede har oppnådd den tilfredsstillende rettstilstand som vi alle roser oss av at vi har i samfunnet, er det ingen grunn til å forhaste seg med å skrive inn i Grunnloven noe som faktisk kan føre til at Stortinget frasier seg makt – fra det folkevalgte organet til domstolene. Det er det som går under betegnelsen «rettsliggjøringsdiskusjonen».

Jeg vil så gå litt inn på de enkelte forslag. Det er selvfølgelig opplagt, f.eks. i § 92, at staten skal respektere menneskerettighetene. Vi har en ganske ny paragraf etter stat–kirke-forliket, § 2, som nettopp peker på spillet mellom internasjonal rett, menneskerettighetene og Grunnloven. Men i vår ordrike tid er ikke det nok. Man må ha en egen bestemmelse om at loven er alvorlig ment. Egentlig er dette overflødig. Jeg tar dette frem som et eksempel ikke på at forslaget er skadelig, men det bidrar jo heller ikke til god lovteknikk, som jeg har lagt vekt på tidligere.

Vi er selvfølgelig enige om at vi skal ha uavhengige domstoler, og når det gjelder frihetsberøvelse, har jeg ikke noe å legge til saksordfører Christensens bemerkninger. Så har vi utsatt, også fordi vi støter på problemer av mer juridisk art når det gjelder § 97 i den nåværende grunnlov, forbud mot tilbakevirkende lover. Når det gjelder komiteens enighet om grunnlovfesting av likhets- og ikke-diskrimineringsprinsippet, som vi har samlet oss om, understrekes at det med dette ikke er avgjort endelig hvilket av flertallet eller mindretallet i NOU 2009: 14 som man med dette har landet ned på, ut fra at Grunnloven her formulerer et overordnet prinsipp. Men det gjenstår å se nærmere på om det er hensiktsmessig å lovgi nærmere det enkelte diskrimineringsgrunnlag. Jeg kan allerede nå røpe at jeg er ganske bekvem med den formuleringen vi har valgt så langt.

Så har vi også gjort andre avvik fra Menneskerettig-

hetsutvalget. Vi opplever at § 16 som den er, kan bli stående. Den er relativt ny etter stat–kirke-forliket.

Når det gjelder personopplysningsvern, kan vi konstatere at vi nå har fått en bestemmelse som spiller i samme divisjon som ytringsfrihetsparagrafen, dvs. at vi har samme trinnhøyde når det gjelder de vanskelige avveiningene mellom ytringsfriheten på den ene siden og respekt for folks privatliv. Det skal nå avveies i samme trinnhøyde. Det er også systemet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, hvor det er inntatt som henholdsvis artikkel 8 og artikkel 10. Dette er en klar forbedring.

Når det så gjelder de mer spesifikke økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene, vil vi igjen si at vi begynner å bevege oss i periferien av det grunnlover etter vårt rettspolitiske syn bør konsentrere seg om, fordi vi har så mye rik og god særlovgivning. Ellers går veldig mye av Stortingets virksomhet hver høst nettopp med til å fylle innholdet i velferdsstatens bestemmelser. Vi er opptatt av at Stortinget er det som til enhver tid definerer og utvikler velferdsstaten gjennom vanlige politiske prosesser.

Jeg vil derfor ta avstand fra den pessimistiske fremtidsholdningen til at det kommer storting etter oss som ikke vil respektere innholdet i disse bestemmelsene. Det forutsetter for det første at de vil bryte internasjonale konvensjoner som vi allerede er bundet av, og for andre er det nettopp slik at et samfunn så lenge det holder seg til noenlunde fornuftige økonomiske prinsipper, markedsøkonomi, også vil ha et overskudd å fordele til å bygge velferdsordninger med. I og for seg kunne man si at hele ØSK-kapitlet er basert på at vi har et effektivt produksjonssystem, markedsøkonomi, og at vi har desentraliserte beslutningsprosesser. Det er selve grunnlaget for vår velferd. Det kunne selvfølgelig vært fristende å ta inn noe av dette i Grunnloven, selv om dette er åpenbare erkjennelser og sannheter. Men allikevel, det hører hjemme i den politiske hverdag, og det hører hjemme på ordinært nivå for ordinær lovgivning.

Jeg vil også, selv om jeg regner med at vi kommer inn på det senere, si at vi har blitt stående ved at samenes rettigheter kan formuleres på nøyaktig samme måte fremover som de er formulert i dag. Det er nemlig slik at det tillegget som lå som et forslag, en henvisning til urfolk, ikke definerer gruppen annerledes, og rettsfølgesiden er identisk. Samtidig har vi gjennom ILO-konvensjonen vært med på å inkludere det samiske folk under urfolk, men i grunnlovssammenheng er det tilstrekkelig å ha de rettighetene som allerede er skrevet inn. Den lovtekniske fordelene ved å beholde ordlyden som den er, er nettopp at vi da kan bygge på Samerettsutvalgets utredning fra 1984, under ledelse av Carsten Smith, NOU 1984: 18. Så lovteknisk, når man ikke kan påvise at man ønsker å endre rettstilstanden, og vi også har forpliktet oss internasjonalt, skulle dette hensynet være godt ivaretatt uten at vi behøver å bryte forbindelsen til NOU 1984: 18.

Jeg vil avslutte med å si at et par av de mer dramatiske valgene som komiteen har gjort, hvor vi definitivt avviker fra Menneskerettighetsutvalget, gjelder derogasjonsbestemmelsen, som vi hadde en liten replikkrunde på i sted. Det er helt riktig, selv om «derogasjonsbestemmelse»

er et vanskelig ord, betyr det noe så enkelt som at vi sjalter ut Grunnloven i krise- og krigstilstand. Hvem denne «vi» er, er ikke definert. Jeg tror heller ikke det medfører riktighet når saksordføreren for de sivile og politiske rettighetene, representanten Christensen, sa at det var noe Stortinget hadde hånd om hele tiden; det er ikke definert.

Det andre som bekymrer oss, er at det er et veldig usikkert innslagspunkt. Man viser altså til krig og krise, som noen altså må definere. Men derogasjon kunne vært en idé hvis man var sikker på at det bare var de derogerbare bestemmelsene som oppregnet, som kunne sjaltes ut, men i tillegg beholder vi selvfølgelig den nasjonale nødretten. Så i virkeligheten får vi to regelsett hvoretter Grunnloven kan settes ut. Da får vi holde oss til det ene regelverket som vi har, som nettopp gjør at man bare avviker Grunnloven i kriser og krigstider, på en måte som lar seg forsvare ut fra historiens dom, og ikke ut fra at man har en positiv hjemmel til det. Vi er like bekymret i Høyre som det Venstres representanter ga uttrykk for her.

Så til § 115, som egentlig illustrerer veldig godt forskjellen i rettspolitisk syn mellom Arbeiderpartiet og oss, nemlig at når man lover litt for mye, kan man ha behov for en generell nødutgang fra loven, og det er det § 115 var anrettet for. Vi ønsker ikke den nødutgangen, vi ønsker å være kritiske til hvilke rettigheter vi skriver inn i loven, men forutsatt at dette er rettigheter som holder, som er robuste, og som skal oppfylles. Derfor har vi ikke bruk for denne § 115. Men i komiteen var det enighet om å legge den side for nærmere vurdering.

Vi er også fornøyd med at komiteen gikk inn for Høyres forslag om å se nærmere på utformingen av § 114, som ikke byr på politiske problemer, men rett og slett er et ufullkomment forsøk på å skrive inn i Grunnloven vår sedvanerett om domstolenes prøvesesrett. Vi må passe på at domstolene ikke får en så bred prøvesesrett at Stortinget innfører et annetkammer i lovsaker. Så her må det gjøres mer juridisk arbeid. Men jeg tror ikke det er politiske problemer som ligger her, det er nok heller det tekniske som må gjøres bedre.

Med dette vil jeg ta opp Høyres forslag i innstillingen.

Presidenten: Representanten Michael Tetzschner har tatt opp de forslagene han refererte til.

Det blir replikkordskifte.

Jette F. Christensen (A) [11:15:09]: Jeg opplever at Høyre begrunner sitt ståsted når det kommer til de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene, på to forskjellige måter. På den ene siden hører man argumentasjon om at disse bestemmelsene nærmest ikke betyr noe, ord som «disneybestemmelser» og «slag» har blitt brukt fra Høyre for å beskrive disse. På den annen side mener de at det binder opp for mye ressurser for fremtiden. Begge begrunnelsene har blitt avvist av Lønning-utvalget i deres drøftelse av de mest gjennomarbeidede grunnlovsendringsforslagene som Stortinget har behandlet. Så hvilken begrunnelse kommer Høyre til å ende opp med å velge?

Michael Tetzschner (H) [11:16:00]: Man kan jo angripe en lovtekst ut fra mangler. Det er fullt mulig for en lovtekst både at den har mangler, at den ikke betyr noe, og at den i andre bestemmelser betyr noe som er direkte uheldig. Vi har fremført den kritikken på de punktene hvor vi har ment at den har vært skadelig, og vi har også påpekt at den har vært uvirksom – at den inneholder en del tomme bestemmelser som er uvirksomme.

Da går jeg tilbake til mitt første innlegg, hvis representanten lyttet til det, hvor jeg nettopp la vekt på hva som er god lovteknikk. Og det er dårlig lovteknikk å blande inn i samme lov, til og med i samme paragrafserie, rettighetsbestemmelser hvor noen må leses som gode ønsker, mens andre faktisk gir grunnlag for å gå til søksmål mot staten. Og vi skal jo ikke ha en grunnlov som er slik at man må leie inn en jurist for å fortelle hvilke rettigheter som er reelle, og hvilke som ikke er det.

Martin Kolberg (A) [11:17:12]: Jeg har fulgt Høyres argumentasjon i komiteen, og jeg hørte veldig tydelig etter når Tetzschner nå snakket, og det er helt åpenbart for meg at det er store huller i denne argumentasjonen fordi Høyre ikke konsekvent følger opp det prinsippet for rettsforståelse som Tetzschner her presenterte i sitt innlegg. For når de på den ene siden sier at dette er politiske besvergelses eller politiske programformuleringer som ikke har noe i Grunnloven å gjøre, ja nærmest svekker den, og samtidig er med på å ta inn den type bestemmelser, viser det klart en helt inkonsekvent holdning.

Så det vi får demonstrert her, er at Høyres argumentasjon rett og slett ikke henger sammen, for å bruke et folkelig uttrykk.

Og jeg hører hvilke rettsargumenter, for å bruke et sånt uttrykk, eller juridiske argumenter som representanten Tetzschner her forsøker å bruke for å dekke over dette faktum, men ikke desto mindre er det et faktum.

Presidenten: Da er tiden ute for å komme med spørsmålet.

Michael Tetzschner (H) [11:18:28]: Jeg er fristet til å spørre hva som egentlig var spørsmålet, men hvis man tolker det i beste mening, skal jeg forklare hvorfor vi på to områder har gått inn på de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene. Det gjelder barns rettigheter, og det gjelder rett til utdanning. Det har noe å gjøre med at det er tidlig i livet. Staten må ha en aktivitets- og oppfølgingsplikt for å se til at alle, uansett bakgrunn, kommer godt i gang med livet ut fra en sjanselighet. Jeg vet at Arbeiderpartiet er mer opptatt av resultatlighet, men vi er opptatt av sjanselighet. Og dette er en av de økonomiske rettighetene som begynner å nærme seg de tradisjonelle frihetsrettighetene.

Jeg kan ellers si at noe av det som er vår innvending mot grunnlovsfesting av en del henvisninger til kulturlivet, nettopp er at det er legaldefinisjoner som er helt uten verdi å arbeide med.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [11:19:42]: Det gjelder forslag til ny § 111 i Grunnloven om levestandard og helse-

hjelp – det er jo flertallet, en slik paragraf som Senterpartiet står bak, ved at den skal gi positive friheter til den enkelte, som skapes gjennom fellesskapet.

Representanten Tetzschner argumenterer for at det er feil å ta dette inn i Grunnloven, fordi det kan gi argumentasjon for rettighetsfesting av konkrete helsetilbud gjennom Grunnloven. Det er for så vidt en grei argumentasjon, men da blir det ganske spesielt at partiet Høyre, når en kommer til de konkrete lover, er av de fremste til å rettighetsfeste dette tilbudet gjennom annet lovverk. Hva er representanten Tetzschners vurdering av det?

Michael Tetzschner (H) [11:20:32]: Det er jo utmerket at representanten Lundteigen minner om at Høyre er opptatt av helsepolitikk. Det er utmerket at han også minner om at vi heller ikke står tilbake for å bruke lovverket for å fremme sosialpolitiske fremskritt. Men vi bruker da ordinær lovgivning i forbindelse med at det også må følge ressurser med over statsbudsjettet, og det er opp til Stortingets løpende politiske diskusjon å avveie konkurransen om ressursene mellom mange gode formål.

Det vi ble invitert til fra de rød-grønne når det gjelder grunnlovsteknikken her, er å løfte en del av disse ressursbestemmelsene inn i Grunnloven, og dermed løfte dem ut av politikken. Det er her vi har større tiltro til Stortinget, slik det er sammensatt i dag, og slik det vil bli sammensatt i årene som kommer ved senere valg, fremfor at det er høyesterettsdommere som skal fylle disse meget skjønsmessige målbestemmelsene med innhold.

Trine Skei Grande (V) [11:21:40]: Jeg har lyst til å spørre om det går an å få representanten til å heve seg opp fra det lovtekniske og kanskje opp på det ideologiske. Eleanor Roosevelt gjorde en fantastisk jobb med å gi oss de menneskerettighetene vi har. En av hennes viktigste beskjeder var at de er udelelige – som representanten sa. Det er ikke sånn at man kan si at du får bare sulte, så lenge du har ytringsfrihet. Det er heller ikke sånn som f.eks. Kina sier, at vi har fått til økonomisk vekst, så da får folk bare holde kjeft.

Det har tradisjonelt vært sånn at ytterpunktene har vektlagt ulike deler. Vi har hatt SV-representanter i denne sal som har nominert Castro til fredsprisen, fordi folk ikke sulter. Ytterpunktene på høyresida har tatt bort ØSK-rettighetene. Det samme gjør Høyre i dag. Betyr det at Høyre nå ikke lenger er et liberalt, konservativt parti, men et gammeldags, tradisjonelt, konservativt parti?

Michael Tetzschner (H) [11:22:45]: Jeg prøver å følge representantens tankesprang, men det jeg kan si, er at vi vedstår oss at vi mener at det er en vesensforskjell mellom statens avholdelsesplikter – altså det å respektere folks frihet, det er det som ligger i sivile og politiske rettigheter – og statens oppfylleelsesplikter. Det er jo hele vår grunnlovs fundament at de sivile og politiske rettighetene stort sett handler om den friheten man gir borgerne – trygghet mot statsinngrep og unfair behandling, for å si det sånn.

Så er det opp til politikken hvordan vi omfordeler de

ressursene som skapes. Det er heldigvis også noen av oss som er så interessert i økonomisk politikk og fri markedsøkonomi at det blir et overskudd å skape. Denne vesensforskjelligheten vedkjenner vi oss. Den er jo også selv forutsatt i FN, som selv har to forskjellige chartre – det ene om sivile og politiske rettigheter, det andre om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [11:23:59]: Representanten Tetzschner var opptatt av man ikke skulle vedta gode ønsker. I Grunnloven § 110, forslag nr. 7 står det:

«Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan tjene til livets opphold ved arbeid eller næring.»

Det jeg ønsker at Tetzschner utdyper, er hvordan staten er forpliktet til å gjøre dette i fremtiden. Det står jo også videre her at man skal sørge for livsopphold for dem som ikke får dette ved arbeid eller næring. Så hvordan skiller dette seg fra andre rettigheter?

Michael Tetzschner (H) [11:24:44]: Representanten Tybring-Gjedde har helt rett. Det var vel kanskje den første signalparagrafen vi fikk, i 1954, hvor det i innstillingen fra den gangen – jeg har gått igjennom den nå – er gjort klart for Stortinget, som vedtok den da, at den ikke skulle utløse personlige eller individuelle rettigheter. Det er altså en politisk markering, og ut fra mitt skjema skulle det ikke høre hjemme her.

Når den først er her – og jeg har ikke notert noe to tredjedels flertall for å fjerne den – kunne det faktisk være en påminnelse om at statens tilretteleggingsplikt også kan oppfylles på annen måte enn bare gjennom lønnsarbeid, f.eks. i staten, men også legge til rette for fri næring og det private næringsliv. Så en uvirksom bestemmelse er fortsatt uvirksom, men den er i hvert fall blitt bredere og bedre som politisk markering.

Karin Andersen (SV) [11:25:48]: Menneskerettighetene er universelle og udelelige, sa representanten Tetzschner, for så raskt å begynne å rangere dem i et A- og B-lag – litt uvisst av hvilken grunn, men det viser en gjennomgående selektiv holdning fra Høyre til menneskerettighetene. Menneskerettighetene er altså ikke en buffé man kan velge fritt fra, men er en helhet for å realisere også de politiske og sivile. Det har Høyre tydeligvis ikke helt fått med seg, men de går med på å grunnlovsfeste rett til skolegang og utdanning, fordi da er barna små.

Man kan faktisk også bli syk tidlig i livet. Man kan bli syk sent i livet og trenge helsehjelp, slik at det er nødvendig for å kunne realisere de politiske og sivile rettighetene. Hva er grunnen til at Høyre ikke ser disse sammenhengene og anerkjenner den internasjonale fortolkningen – at disse rettighetene henger sammen som en enhet?

Michael Tetzschner (H) [11:27:03]: Ja, nå forutsetter jo den internasjonale traktatretten slett ikke det. Det er enkelttraktater for hvert av disse områdene. Så skal man selvfølgelig være selektiv med hensyn til hvilke rettigheter man grunnlovsfester. Da må det være lov å ha en annen

oppfatning av hva som er de sentrale menneskerettighetene, enn det eventuelt Sosialistisk Venstreparti måtte mene om den saken.

Jeg tror undertonen fra Sosialistisk Venstreparti er vel verdt å merke seg, for det er jo litt av den samme diskusjonen vi hadde i 1960-årene, der man ikke hadde noen særlige prinsipielle innvendinger mot land som på papiret produserte rettigheter til sin befolkning, men som ikke hadde elementært demokrati. Da fikk vi høre at det var fredelig sameksistens og to systemer i ett Europa. Nå ligger jo disse regimene på historiens skraphaug, men det er litt av undertonen jeg merker fortsatt i representantens innlegg.

Une Aina Bastholm (MDG) [11:28:18]: Diskusjonen om forholdet mellom fleksibilitet og fasthet i Grunnloven er ikke noe som er unikt for Norge. Det er noe som alle konstitusjonelle demokratier debatterer.

Representanten Tetzschner framholder jo at å grunnlovfeste de mest sentrale menneskerettighetene som Menneskerettighetsutvalget har gått igjennom og nøye valgt ut, vil bidra til en rettsliggjøring av samfunnet – dette til tross for at få av høringsinstansene har vært bekymret for en slik rettsliggjøring. Jeg vil mene at Grunnloven vel både er et juridisk verktøy og et nasjonssamlende og for oss statsdannende lovverk – en gjenspeiling av våre viktigste prinsipper og verdier. Den skal være folkets lov.

Så jeg har et spørsmål til representanten Tetzschner om hva hans anbefaling er for å unngå at vår grunnlov blir fremmed for folket ved at vi ikke tar inn de verdiene som er viktigst for oss, ved at folk kjenner de sosiale og økonomiske menneskerettighetene bedre enn nettopp innholdet i sin egen lov, ved at vi altså også sånn gjør Grunnloven mer til et symbol på det vi var før?

Michael Tetzschner (H) [11:29:41]: Jeg tror premisset til representanten må klargjøres litt, for rettsliggjøring er jeg ikke bekymret for når det gjelder statens avholdenhetsplikter – respekten for det enkelte individ. Når det gjelder statens oppfylleelsesplikter, som egentlig er gjenstand for politikk hver eneste dag i dette huset, og som vi bruker hele høsten på gjennom statsbudsjettbehandlingen, er det snakk om å rettsliggjøre det som er vanlig politisk interessekonkurranse om ressurser. Nettopp ved å skille de to løpene kan man få en grunnlov som er lettere forståelig for dem som har forventninger om hva en grunnlov skal inneholde. Et annet bidrag er nettopp at Grunnloven ikke har tomme paragrafer, som politikerne ikke har tenkt å fylle innhold i.

Presidenten: Replikskordskiftet er omme.

Helge Thorheim (FrP) [11:31:00] (ordfører for sak nr. 5): Denne saken gjelder rett til asyl og er fremmet som grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande og Hallgeir H. Langeland, jf. Dokument 12:14 for 2011–2012. Forslaget inneholder en rekke alternativer med alternative plasseringer i Grunnloven. Forslagene er basert dels på de alternativer som er vurdert av Menneskerettighetsutvalget, Lønning-utvalget, dels på Dommerforeningens menneske-

rettighetsutvalg og videre bl.a. på tidligere fremsatt grunnlovsforslag fra Alvhild Hedstein og Anne Margrethe Larsen, jf. Dokument 12:17 for 2007–2008.

Denne saken gjelder ikke ja eller nei til retten til å søke asyl og få asyl, men hvorvidt denne retten skal grunnlovfestes. Norge har sluttet seg til menneskerettskonvensjonene og ratifisert disse, og retten til å søke asyl og retten til å få asyl på visse vilkår er allerede gjeldende rett i vårt land.

I det fremsatte forslaget viser forslagsstillerne til at Menneskerettighetsutvalget, også kjent som Lønning-utvalget, konkluderte med at det ikke ville foreslå «grunnlovsfesting av rett til asyl eller rett til å søke asyl». Forslagsstillerne mener dette var en uheldig konklusjon, og deler ikke Menneskerettighetsutvalgets oppfatning.

Asyl er ikke et presist juridisk begrep, men betegnes som et fristed for personer som har behov for beskyttelse mot forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller politisk oppfatning. Det er konvensjonen om flyktnings rettslige stilling av 28. juli 1951, flyktningkonvensjonen, med tilleggsprotokoll fra 1967 som er den mest sentrale internasjonale avtalen om beskyttelse mot forfølgelse og overgrep. Konvensjonen inneholder bestemmelser om hvem som anses som flyktning, hvilke rettigheter en flyktning har, og hvilke forpliktelser statene har til å ta imot flyktninger. En av de mest sentrale bestemmelsene er retten til ikke å bli returnert til områder hvor vedkommendes liv eller sikkerhet er i fare, jf. konvensjonens artikkel 33, «non refoulement»-prinsippet.

Personer som ikke oppfyller vilkårene i flyktningkonvensjonen, kan likevel ha rett til vern mot utsendelse etter andre menneskerettskonvensjoner, og de mest sentrale bestemmelsene i denne sammenheng er Den europeiske menneskerettskonvensjonen, EMK, artikkel 3, FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff artikkel 13 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 17. Disse bestemmelsene er i dag reflektert i lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her, utlendingsloven, av 15. mai 2008 nr. 35 § 28.

Menneskerettighetsutvalget avga sin rapport til Stortinget 19. desember 2011, og en eventuell grunnlovsfesting av asylinstituttet ble grundig drøftet i denne rapporten under punkt 34.3.

Utvalget mener det finnes gode argumenter for en grunnlovsfesting, og jeg siterer fra rapporten, Dokument 16 for 2011–2012:

«Tar man utgangspunkt i at menneskerettighetsbestemmelsene i Grunnloven skal markere og konkretisere de verdier det norske samfunn er bygget på, kan det argumenteres for at retten til å søke asyl bør tas inn i Grunnloven. Asylretten er en del av vår kristne og humanistiske arv, som det vises til i Grunnloven § 2, ved at det gis beskyttelse til mennesker på flukt fra forfølgelse. Slik beskyttelse kan bare gis dersom disse menneskene også har en rett til å søke asyl.»

Utvalget mente imidlertid at det er vanskelig å regulere retten til asyl i Grunnloven, og viste til at en detaljert regulering av retten til asyl på grunnlovsnivå vil samtidig gjøre

asylretten lite fleksibel for de faktiske endringer som foreløpende inntreffer på dette feltet. Utvalget mente også at retten til å søke asyl, vil ha begrenset innhold. Menneskerettighetsutvalget konkluderte med at det ikke ville foreslå «grunnlovsfesting av rett til asyl eller rett til å søke asyl».

Komiteen viser til at retten til å søke tilflukt i et annet land er internasjonalt anerkjent. I FNs verdenserklæring artikkel 14 er den enkelte gitt rett til å søke asyl fra forfølgelse, og denne lyder:

«Everyone has the right to seek and enjoy in other countries asylum from persecution».

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at Menneskerettighetsutvalget påpekte at det også var gode grunner som talte for grunnlovsfesting, og de deler forslagsstillernes syn om at retten til å søke asyl og få asyl dersom man faktisk risikerer forfølgelse, er en rett som bør lovfestes på et høyere konstitusjonelt nivå enn dagens utlendingslov. Flertallet mener at ved å grunnlovfeste retten til å søke asyl vil denne rettigheten være bedre beskyttet mot skiftende politiske strømninger.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet har merket seg konklusjonen til Menneskerettighetsutvalget, som var at det ikke ville foreslå grunnlovsfesting av rett til asyl eller rett til å søke asyl. Disse medlemmene deler dette synet og anbefaler at forslaget, samtlige alternativer, ikke bifalles.

Svein Roald Hansen hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten: Presidenten lurer på om representanten skal ta opp et forslag, riktignok i sak nr. 4, så det er gjort. Det er et forslag fra Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

Helge Thorheim (FrP) [11:37:22]: Ja, jeg vil avslutte med å ta opp forslaget fra Kristelig Folkeparti, Fremskrittspartiet og Senterpartiet.

Presidenten: Representanten Helge Thorheim har tatt opp forslaget han refererte til.

Det blir replikkordskifte.

Gunvor Eldegard (A) [11:37:42]: I saka om asyl er det slik at det ikkje vil påverka rettstilstanden sjølv om ein legg retten til å søkja asyl inn i Grunnlova. Frå Amnesty International veit me at retten til å søkja asyl er den menneskeretten som i dag er veldig sterkt utfordra i verda, og at ei grunnlovsfesting kan gje denne retten betre beskyttelse mot skiftande politiske straumar.

Eg lurer på om Framstegspartiet meiner at denne menneskeretten ikkje er viktig. Kvifor kan ikkje Framstegspartiet vera med på å få denne inn i Grunnlova, så lenge han ikkje vil endra rettstilstanden?

Helge Thorheim (FrP) [11:38:34]: I likhet med svært mange andre paragrafer vi har til behandling i dag, er det

slik at selv om de hadde kommet inn, ville ikke det endret rettstilstanden. Men vi er litt prinsipielle. På områder hvor man skal grunnlovfeste noe som man likevel er nødt til å forklare ytterligere, synes vi det er uheldig å grunnlovfeste det. Per i dag er dette området veldig godt grunnlovfestet allerede, både i § 2 i Grunnloven og i en ny § 92, som jeg regner med blir vedtatt i dag. Der viser vi også til de traktater vårt land er bundet av. Dermed mener vi at denne retten er veldig godt forankret i Grunnloven per i dag.

Abid Q. Raja (V) [11:39:33]: Representanten Thorheim representerer Fremskrittspartiet som er et selverklært lov-og-orden-parti. Særlig på justisfeltet og når man kommer til seksualforbrytelser, har de vært veldig frampå og harde. Særlig fire stortingsrepresentanter fra Fremskrittspartiet har vært ekstremt høylydte i de debattene. Det er Åse Michaelsen, Per Sandberg, Per-Willy Amundsen og Ulf Leirstein.

Jeg undrer meg over – jeg fatter og forstår ikke hvordan det kan ha seg at Fremskrittspartiet skal stemme mot § 104 fjerde ledd, som altså handler om at staten skal sette i verk tiltak for å beskytte barn mot seksuelle overgrep. Jeg vil stille representanten spørsmålet: Hvorfor vil ikke representanten vedta i Grunnloven at staten skal beskytte barn mot seksuelle overgrep?

Helge Thorheim (FrP) [11:40:44]: Nå gjaldt dette den saken som angår rett til asyl.

Jeg tror jeg vil komme tilbake til dette spørsmålet i mitt hovedinnlegg. Jeg vil berøre dette der hvor jeg tar opp både de menneskerettighetene vi ønsker å grunnlovfeste, og også ØSK-rettigheitene. Det spørsmålet vil jeg berøre ganske godt i mitt hovedinnlegg.

Abid Q. Raja (V) [11:41:04]: Jeg har fått den forståelse at replikkene til hovedtalsmennene skal tas samlet nå. Hvis jeg har forstått det riktig, slik jeg også har konferert om, må representanten få anledning til å svare på mitt første spørsmål før jeg får stilt det neste spørsmålet.

Presidenten: Ja, nå har han svart på ditt spørsmål.

Abid Q. Raja (V) [11:41:20]: Ja, han sa at han skulle svare senere, men da får han komme tilbake til det senere, og jeg får avvente det svaret.

Men mitt andre spørsmål kan handle om asyl. Nå har jeg hørt det representanten har sagt. Men jeg vil anta at også representanten Thorheim er veldig stolt av at en av våre store helter, Fridtjof Nansen, i 1922 fikk fredsprisen for det fremragende arbeidet han gjorde for nettopp flyktninger. Nettopp det å få dette prinsippet inn i Grunnloven vil ikke bevege asylretten med en millimeter, for man slår fast asylretten, men nærmere vilkår blir fastsatt ved lov.

Hvorfor vil ikke representanten Thorheim følge opp det den store nasjonalhelten fikk fredsprisen for?

Helge Thorheim (FrP) [11:42:03]: Som jeg sa i stad: Vi har virkelig festet dette i Grunnloven allerede. Jeg vil sitere § 2, hvor det står:

«Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv. Denne grunnlov skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.»

Videre, i den paragrafen som kommer til i dag – og jeg regner med det blir flertall for den – heter det:

«Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter.»

Som jeg sa, dette forventer jeg at blir vedtatt. Dermed er alle disse menneskerettighetene, inklusive retten til å søke asyl, godt grunnlovfestet per i dag.

Karin Andersen (SV) [11:43:01]: Retten til å søke asyl handler om det helt basale: retten til liv, til ikke å bli forfulgt politisk, torturert og kanskje drept. Derfor er den så grunnleggende i menneskerettighetene, og derfor er det kanskje ikke oppsiktsvekkende at Fremskrittspartiet ikke vil grunnlovfeste den, men veldig oppsiktsvekkende at Høyre ikke vil gjøre det.

Nettopp fordi denne retten er under press og er truet i dag, har det vært nødvendig å gi den et dobbelt vern – ikke nye rettigheter, men en dobbelt beskyttelse. Grunnlovfesting krever jo at man har et stortingsvalg imellom; man må fremme forslaget i ett storting og vedta det i neste storting. Vi vet at Fremskrittspartiets representanter ved flere anledninger nettopp har tatt til orde for at vi skal si opp konvensjonen om beskyttelse av flyktninger, og ønsker den fjernet. Det er derfor det er så kritisk viktig å vite om Fremskrittspartiet nå vil forfølge det, eller om de har forandret politikk og vil forsvare denne konvensjonsbindingen Norge har.

Helge Thorheim (FrP) [11:44:12]: Jeg er enig med Karin Andersen: Dette er et viktig område å grunnlovfeste, og derfor har vi gjort det. Som jeg sa i stad, mener jeg at iallfall i to viktige paragrafer – den ene kommer til i dag, riktignok – er dette godt grunnlovfestet per i dag.

Til det spørsmålet Andersen tok opp: Jeg kjenner ikke til at det er noe på gang for å endre de konvensjonene vi har per i dag. Jeg viser også til Menneskerettighetsutvalgets glimrende omtale av asylretten i det punktet som vedrører dette, og vi slutter oss til konklusjonene fra Menneskerettighetsutvalget på dette punktet.

Karin Andersen (SV) [11:45:03]: Man skal ikke lete lenge i Stortingets innstillinger fra tidligere tider før man ser det stå svart på hvitt at Fremskrittspartiet skal si opp Norges tilslutning til Flyktningkonvensjonen fordi Fremskrittspartiet er et parti som ikke ønsker at vi skal ta det ansvaret det er å ta vare på folk som har behov for beskyttelse under flukt, ut fra egne nasjonale interesser.

Poenget her er at de paragrafene som representanten nå viser til, er generelle, brede paragrafer som ikke eksplisitt nevner dette. Men hvis det blir stående eksplisitt i Grunnloven, må det til et stortingsvalg imellom for å forandre det. Er representanten enig i at et slikt dobbelt vern gjør at det vil ta lengre tid eventuelt å forandre Norges tilslutning til eller fravikelse fra denne typen konvensjoner?

Helge Thorheim (FrP) [11:46:03]: Ja, alt vi grunnlovfester, gir et ekstra vern. Men det gir også en ekstra mulighet for at man blir mindre fleksibel, slik også Menneskerettighetsutvalget pekte på. Jeg må nok en gang si at jeg ikke kjenner til at det er gjeldende politikk i Fremskrittspartiet at vi skal si opp gjeldende konvensjoner om menneskerettigheter som vi har sluttet oss til, der også asylretten inngår.

Jeg vil kanskje heller bekrefte at det er gjeldende politikk. Det har vi sluttet oss til per i dag, og så får fremtiden vise hva det så måtte bli.

Gunvor Eldegard (A) [11:46:52]: Det er gjerne sånn at Framstegspartiet brukar å kalla seg partiet for folk flest og seia at dei skal sørgja for alle. Likevel skal i dag Framstegspartiet stemma imot å grunnlovfesta at alle har rett til utdanning. Dei skal også stemma imot å grunnlovfesta at alle har rett til grunnleggjande helsehjelp. Det er vel sånn at dei skal stemma imot alle dei økonomiske og sosiale rettane som er foreslått av Menneskerettsutvalet.

Da lurar eg på: Kvifor ønskjer og vil ikkje Framstegspartiet sikra gjennom Grunnlova at alle skal ha rett til utdanning, og at alle skal få helsehjelp når dei treng det?

Helge Thorheim (FrP) [11:47:40]: Da tror jeg nesten jeg har lyst til å svare representanten på samme måte som jeg svarte til det første spørsmålet fra Abid Q. Raja, at jeg vil komme fyldig tilbake til dette i mitt hovedinnlegg – det kommer litt senere i dag – der jeg også går gjennom vår stemmebegrunnelse for hvorfor vi ikke vil grunnlovfeste f.eks. retten til utdanning.

Nå må man ikke få den oppfatning at vi ikke er for rett til utdanning – tvert imot. Dette er også lovfestet i de ulike konvensjoner vi har sluttet oss til. Men jeg skal love representanten at det skal jeg komme fyldig og godt tilbake til i mitt hovedinnlegg.

Presidenten: Replikordskiftet er omme.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [11:48:34] (ordfører for sak nr. 4): Mitt innlegg handler om forholdet til ny § 103 i Grunnloven, om rett til å stifte familie, basert på forslag i Dokument 12:34 for 2011–2012, fremmet av Per-Kristian Foss, Anders Anundsen, Per Olaf Lundteigen og Geir Jørgen Bekkevold, og forslag i Dokument 12:35 for 2011–2012, fremmet av Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande.

I Dokument 12:35 og 12:34 for 2011–2012 er det altså framsatt to forslag til ny § 103 i Grunnloven, om rett til å stifte familie. Begge forslagene er behandlet i innstillingen. Ekteskap og familie er omtalt både i Verdenserklæringen om menneskerettigheter, i sivile og politiske rettigheter og i økonomiske og sosiale rettigheter, i tillegg til i EUs Charter of Fundamental Rights.

Bestemmelsene i disse erklæringene gir tydelig uttrykk for at familien er den grunnleggende enhet i samfunnet, og at staten har en særlig plikt til å bistå barnefamilier. Videre understrekes det at familien har en særlig rett til beskyt-

telse fra staten. Den enkelte har rett til å stifte familie og selv velge sin ektefelle. Ektefeller skal ha like rettigheter ved inngåelse av ekteskap, i ekteskapet og ved oppløsning av ekteskap.

Komiteen har merket seg at når det gjelder andre lands konstitusjoner, er familie og ekteskap omtalt i den finske, tyske og sveitsiske, og alle disse tre uttrykker behovet for betydningen av et statlig vern om familien som institusjon og fastslår retten til å inngå ekteskap og stifte familie.

I vår grunnlov i dag er det ingen bestemmelser som omhandler verken familien eller ekteskapet. I Menneskerettighetsutvalgets utredning er det foreslått at det tas inn en egen bestemmelse i Grunnloven om familie og ekteskap. Dette har sin bakgrunn i klare formuleringer i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene. Det er av betydning at en grunnlov kan gi uttrykk for respekt for privatliv og familieliv, men også for familiens betydning for barns oppdragelse. Men det er også et klart behov for å uttrykke den enkeltes rett til å inngå ekteskap etter eget ønske, rett til skilsmisse og rett til å stifte familie.

Komiteen har også merket seg at et mindretall i Menneskerettighetsutvalget primært ønsker å fokusere på de individuelle menneskerettighetene, og hevder at en formulering i Grunnloven om familien som en grunnleggende enhet i en menneskerettighetssammenheng kan virke normativt støtende på personer som ikke oppfatter seg som en del av familiebegrepet.

Komiteen har også merket seg at familien som den grunnleggende enhet i samfunnet er omtalt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Familien som institusjon har også alltid vært, og bør fortsatt være en viktig ramme rundt barns dannelse og oppvekst. Den utgjør et fundament i den enkeltes liv som staten aldri kan erstatte. Familien er det første – og for mange det viktigste – av alle fellesskapene vi gjennom livet blir en del av. Barnas beste skal ivaretas i alle sammenhenger, og for barn er trygge rammer viktig for å skape trygge voksne. For de fleste barn er nettopp familien den mest grunnleggende arenaen for tilhørighet, nærhet og fellesskap.

Komiteen er kjent med at familiebegrepet i dag kan by på en del utfordringer som tidligere tider var ukjent med. Mens en før siktet til kjernefamilien eller storfamilien, er familielivet i dag preget av et større mangfold. Denne utviklingen problematiserer familiebegrepet. Derfor understreker en samlet komité at «familie» som begrep omfatter forskjellige typer samliv, og et storsamfunn kan aldri ta valget om samlivsform for voksne mennesker. Komiteen viser for øvrig til Innst. S. nr. 53 for 2003–2004 og St.meld. nr. 29 for 2002–2003, hvor «familie» som begrep er nærmere utdypet og beskrevet.

Komiteen viser ellers til Menneskerettighetsutvalget når det gjelder betydningen av å understreke retten til fritt valg av ektefelle. Et ekteskap kan kun inngås av voksne som har oppnådd myndighetsalder, og er derfor ikke en rettighet for barn. Komiteen understreker også at oppløsning av ekteskapet må skje i henhold til norsk lov. Ektefellene skal ha de samme rettigheter ved inngåelse, under og ved oppløsning av et ekteskap.

I de traktatfestede rettighetene for økonomiske og sivi-

le rettigheter, de såkalte ØSK-rettighetene, er det formulert en egen bestemmelse om økonomisk støtte til barnefamilier, en rettighet som springer ut fra statens generelle plikt til å sørge for sosial trygghet, plikten til å opprettholde en nødvendig levestandard og ikke minst plikten til å legge til rette for barnets utvikling. Komiteen mener imidlertid at alle disse forholdene er ivaretatt gjennom andre lovbestemmelser, som gjør det unødvendig å ta inn en slik type bestemmelser i denne paragrafen.

Komiteen er delt i sin innstilling. Flertallet, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Venstre, SV, Miljøpartiet De Grønne, har i sitt primære forslag valgt å gi sin tilslutning til forslaget i Dokument 12:35. En begrunner det med at selv om man er enig i at familien er viktig for tilhørighet og barns oppvekst, er det ikke alltid nødvendigvis primærfamilien som er det beste stedet for barns oppvekst. Dette flertallet mener Grunnloven først og fremst beskriver statens plikter overfor den enkelte borgers frihet og rettigheter og ikke overfor borgere i konstellasjoner som en familie. De individuelle rettighetene må stå sentralt og vernes for alle borgere i alle situasjoner, i alle deler av livet og i alle typer samliv. Flertallet mener den enkeltes rett til selv å velge å tre inn i ekteskapet med den man selv velger, og tre ut av det når man selv velger det, er avgjørende for å leve et fritt liv, og at denne retten må grunnlovfestes for å gis et særlig vern.

Medlemmene fra Arbeiderpartiet, SV og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de subsidiært vil støtte forslaget i Dokument 12:34.

Et mindretall i komiteen, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, viser til familien som en naturlig, verdifull og grunnleggende institusjon som utgjør viktige rammer for barns oppvekst og framtid. Familiens stilling i det norske samfunnet bør styrkes, i stedet for at det offentlige i stadig større grad tar avgjørelser på vegne av familien. Høyres medlemmer i komiteen ønsker likevel ikke, på prinsipielt grunnlag, å ta retten til å stifte familie inn i Grunnloven og anbefaler at verken forslagene i Dokument 12:34 eller 12:35 støttes.

Et annet mindretall, medlemmene fra Senterpartiet, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, mener – nettopp med bakgrunn i de internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, som Norge har gitt sin tilslutning til, og den viktige funksjonen familien har i det norske samfunn – at det er av betydning at det slås fast i Grunnloven at familien er en grunnleggende enhet i samfunnet. Med bakgrunn i den kunnskap vi har om familiens grunnleggende betydning for det enkelte barns identitetsutvikling og barns oppfostring i sin alminnelighet, bør grunnlovsbestemmelsen få fram at familien eksisterer uavhengig av staten. Hovedsiktet med denne bestemmelsen er at staten ikke skal føre en politikk som kan se bort fra familien som en grunnleggende enhet i samfunnet. Disse medlemmene gir derfor sin støtte til forslaget i Dokument 12:34.

Jeg tar herved opp mindretallets forslag, forslag nr. 1 i Dokument 12:34.

Presidenten: Presidenten lurer på om representanten også kan ta opp forslagene som Kristelig Folkeparti er

med på i sakene nr. 1 og 2, sammen med andre, så er det gjort.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [11:57:36]: Da tar jeg også opp forslagene i sakene nr. 1 og 2.

Presidenten: Da har representanten Hans Fredrik Grøvan tatt opp de forslagene han refererte til.

Det åpnes for replikkordskifte.

Karin Andersen (SV) [11:58:06]: I likhet med Kristelig Folkeparti mener SV at det er viktig å få inn punkter i Grunnloven nettopp om disse spørsmålene. Men det har vært en diskusjon om denne ene setningen som uttrykker at familien er én grunnleggende enhet i samfunnet.

Det er skrevet litt utfyllende merknader til fortolkningen av denne ordlyden. De merknadene er ikke SV med på, men vi støtter innholdet i dem. Vi har sagt at vi subsidiært kan gå for denne ordlyden hvis fortolkningen er i tråd med det som står i innstillingen, nemlig at «familie» ikke nødvendigvis bare er den tradisjonelle kjernefamilien, men at det er det utvidede familiebegrepet som vi nå opererer med, og at det skal danne grunnlaget for politikken generelt også ellers i familiepolitikken.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [11:59:15]: Jeg kan bekrefte det som representanten Andersen her refererer til når det gjelder merknader og forståelsen av familiebegrepet. Det er et utvidet familiebegrep, slik som det er beskrevet her. Grunnen til at vi likevel er opptatt av at «familie» som begrep blir trukket inn i dette forslaget, bygger jo på de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene, som er tydelige på dette, og også på en anbefaling fra Lønningutvalget. Men familiebegrepet her er beskrevet deskriptivt og er ikke et uttrykk for noe normativt, utover at det sier at familien som institusjon er en grunnleggende enhet i samfunnet.

Karin Andersen (SV) [12:00:14]: Det som SV primært ønsker å få vedtatt, er en ordlyd som er nøyaktig lik, bortsett fra denne ene setningen. Det er fordi vi oppfatter at de andre punktene, nemlig retten til fritt å kunne gifte seg, skille seg og velge ektefelle, er de viktige, og de er under stort press.

Det har vel heller ikke vært sånn at Kristelig Folkeparti har vært noen frontfigur i kampen for å modernisere familiebegrepet og for å godkjenne alles kjærlighet som likeverdig, og som like berettiget til samfunnets godkjenning. Derfor er det viktig å få slått fast nå at når vi i dag eventuelt gir vår subsidiære støtte til dette forslaget, er ikke det en støtte til en omkamp om disse sakene, men det er en støtte til at Kristelig Folkeparti heretter vil stå på de rettighetene vi har gitt til også f.eks. homofile, lesbiske og andre typer samliv som ikke er tradisjonelle.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:01:22]: Jeg bekrefter det som jeg sa i sted: Dette er en deskriptiv beskrivelse av «familie», og derfor er det et utvidet familiebegrep en

her legger til grunn, noe det er gjort rede for i merknadene av en samlet komité.

Abid Q. Raja (V): Får jeg to replikker?

Presidenten: Representanten Raja får to replikker. Det går bra.

Abid Q. Raja (V) [12:01:51]: Da tar jeg den første og følger opp det som representanten Andersen var inne på. Mitt spørsmål til representanten fra Kristelig Folkeparti er:

Er det riktig framgangsmåte å hestehandle seg fram til en bestemmelse som foregående spørsmålsstiller åpenbart er imot? SV er satt i en posisjon hvor de i utgangspunktet er imot denne bestemmelsen, men ut ifra den avtalen de har inngått på grunn av språket, er de forpliktet til subsidiært å stemme for.

Er representanten tilfreds med at andre representanter og andre partier nå er bundet opp til en avtale om å stemme subsidiært for noe de egentlig er imot? Er det slik grunnlovsbestemmelser skal bli vedtatt?

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:02:39]: Jeg regner med at SV kan svare for seg selv når det gjelder hva de ønsker å være med på – primært og subsidiært.

Jeg merker meg at representanten Raja bruker ordet «hestehandle» om det å se to viktige grunnlovssaker i en sammenheng. Jeg har en helt annen oppfatning av vårt bidrag i så henseende. Vi bidro til å få en enighet om språk som faktisk også Venstre sluttet seg til, og som gjorde at vi fikk en modernisering av grunnlovsspråket med både en bokmålsutgave og en nynorskutgave.

At vi da valgte å legge vekt på også innholdet i den sammenhengen, hvor visse bestemmelser og ikke minst visse formuleringer av bestemmelser i menneskerettighetsdelen av Grunnloven ble trukket inn, handler om å få til løsninger som en kan velge å slutte seg til eller ikke slutte seg til. Resultatet ble slik det er beskrevet i innstillingen fra komiteen.

Abid Q. Raja (V) [12:03:43]: Jeg hadde egentlig et annet spørsmål, men siden jeg får to replikker til nå, vil jeg gjerne følge opp det svaret jeg fikk fra representanten Grøvan.

Jeg er veldig tilfreds med, kan leve med og stemte for både Graver-utvalgets nynorskversjon og Graver-utvalgets bokmålsversjon når det gjelder språkendringen av Grunnloven. Hele Venstre stemte for det samme.

Men det hestehandelen dreier seg om, er at man sier at man gir noen språket for så å få noe tilbake. Hestehandler skjer i dette huset hele tiden, men da handler det om en vei-stubb, én million kroner eller et eller annet annet. Men nå snakker vi om Grunnloven. Det er det helligste for politikerne. Kanskje bør Grunnloven også være det aller helligste for Kristelig Folkeparti-politikerne. Den er det som står høyest i landet. Skal man hestehandle seg fram og tilbake til bestemmelser?

Bør ikke Kristelig Folkeparti være så store og si til SV,

og eventuelt også til Arbeiderpartiet, at de fristiller dem fra den avtalen som de nå egentlig er bundet av?

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:04:43]: Politikk handler om å finne fram til konstruktive løsninger i samarbeid med andre. Det håper jeg at også representanten Raja merker seg.

Hvis en skal finne fram til konstruktive løsninger, må en søke enighet på den måten at en ikke alltid får gjennomslag for sitt primære forslag og av og til må velge nr. 2-løsninger, men samtidig må det være løsninger som en kan stå inne for. Det er poenget: å se flere ting i sammenheng, enten det gjelder veistubber eller hva det nå gjelder, handler om å skape politisk tilslutning til en sak.

Jeg oppfatter det som har skjedd i denne saken, som et konstruktivt bidrag til å skape den enigheten som tydeligvis var i Stortinget med hensyn til modernisering av språket, og jeg velger å se det i sammenheng med viktige formuleringer i flere av paragrafene når det gjelder menneskerettighetene i Grunnloven.

Presidenten: Representanten Abid Q. Raja – til replikk nr. 3. Presidenten forutsetter at det er et nytt tema.

Abid Q. Raja (V) [12:05:50]: Det er et nytt tema, men hvis jeg får anledning til å legge til én setning, vil jeg si:

Det er veldig fint at Kristelig Folkeparti bidro til å løse språkstriden, men jeg mener derimot at det er en uting at man dermed skal kreve noe tilbake. Det er ikke i Grunnlovens ånd.

Mitt andre spørsmål går på dette med retten til liv: Fler-tallet i komiteen har et annet syn enn det Kristelig Folkeparti har, og jeg vil gjerne benytte anledningen til å stille spørsmål til Kristelig Folkeparti om det:

Deres primærstandpunkt er at de vil ha en grunnlovsfestet rett til liv fra unnfangelse til død. De skriver i merknadene om livsspennet at det gjelder «(...) fra den første begynnelse ved befruktning til døden inntreffer».

Er det slik å forstå at Kristelig Folkeparti, ved å gå prinsipielt inn for denne bestemmelsen, egentlig ønsker å grunnlovfeste at Norge er imot abort?

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:06:43]: Jeg vil først takke for rosen Raja gir til Kristelig Folkeparti for å ha bidratt til en løsning når det gjelder språket. Det merker vi oss. Takk skal du ha for det.

Abid Q. Raja (V): Bare hyggelig.

Hans Fredrik Grøvan (KrF): Når det gjelder retten til liv, vil jeg for det første si at for Kristelig Folkeparti er rett til liv en av de aller mest sentrale menneskerettighetene. Derfor er det viktig å få den på plass, slik den bl.a. er uttrykt i Verdenserklæringen og i andre FN-konvensjoner.

Kristelig Folkeparti har gjennom flere perioder fremmet et forslag til rett til liv – som representanten Raja helt riktig siterer – fra unnfangelse til naturlig død. Det er et prinsipp som har vært fremmet i flere perioder, og vi har ikke med det prinsippet tatt stilling til hvordan praksis skal

gjennomføres når det gjelder lovgivningen på de ulike feltene. Men det er et prinsipp som vi ønsker å få på plass, at livet defineres på den måten.

Martin Kolberg (A) [12:07:58]: Jeg ba om replikk fordi jeg vil gi uttrykk for – ettersom det er en del av dette replikkordskiftet – at Arbeiderpartiet ikke har deltatt i noen hestehandel. Det som har skjedd – og det er faktisk en viktig ting i forbindelse med behandlingen av grunnlovs sakene i dag – er at det så bredt har blitt etablert en forståelse av hva som er innholdet i begrepet «familie». At Arbeiderpartiet og Kristelig Folkeparti står sammen om en merknad som gir den definisjonen som framkommer av merknaden – og jeg viser til den – er en god ting for Norge. Det er et framskritt hvor Arbeiderpartiet har bidratt med sitt, og hvor Kristelig Folkeparti har bidratt med sitt. Jeg har hørt på hva Grøvan sier, og jeg tror han kan bekrefte denne forståelsen, slik jeg framstiller den.

Det er ikke et resultat av en hestehandel. Det er et resultat av en fornuftig prosess i komiteen, som har omhandlet noe så viktig som familien selvfølgelig er i det norske samfunnet.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:09:01]: Jeg kan helt og fullt bekrefte den forståelsen som representanten Kolberg her gir uttrykk for. Det er en beskrivelse av familien som er gjort for å si noe om et utvidet familiebegrep. Det mener vi det er godt grunnlag for å kunne gjøre, med tanke på både Lønning-utvalgets innstilling og de andre dokumentene som ligger til grunn for behandlingen av denne saken i dag.

Presidenten: Representanten Abid Q. Raja har bedt om nok en replikk.

Abid Q. Raja (V) [12:09:42]: Jeg var egentlig ferdig, men når representanten Kolberg bringer dette inn igjen, må vi få en avklaring fra representanten Grøvan. Ut fra det jeg har sett og forstått, er det slik at det foreligger en avtale, en skriftlig avtale, hvor partene bl.a. er Kristelig Folkeparti og Arbeiderpartiet. Medfører ikke det riktighet? Jeg vil gjerne spørre representanten Grøvan om det er en slik skriftlig avtale, hvor deler av den avtalen bl.a. er at Arbeiderpartiet skal stemme subsidiært for den bestemmelsen som Kristelig Folkeparti vil ha inn, om dette at familien er en grunnleggende enhet.

Er det riktig, eller er det feil?

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:10:23]: Det foreligger ikke noen skriftlig avtale, men det foreligger en enighet, som innstillingen fra komiteen viser, om hva en vil stemme for primært, og hva en vil stemme for subsidiært. Det ligger i innstillingen fra komiteen, både i den saken og i andre saker. Så vidt jeg kjenner til, har flere av partiene vist hvordan en vil stemme subsidiært – også Venstre faktisk – i en del saker, og det er vel ikke noe mer spesielt enn at en forteller de andre folkevalgte, og resten av den norske befolkning, hvordan en tenker seg subsidiære løsninger hvis en ikke får gjennomslag for sitt primære syn.

Presidenten: Replikordskiftet er omme.

Abid Q. Raja (V) [12:11:43] (ordfører for sak nr. 3): Det er en meget stor dag i dag. Stortinget skal i dag vedta flere nye grunnlovsbestemmelser som skal bringe vår grunnlov, vår konstitusjon, til å passe mer med vår samtid. Samtidig skal vi forsøke å nagle noen påler som skal vise vei framover, og stå seg over tid.

Grunnloven skal sikre borgerne minimumsrettigheter, rettigheter som det til enhver tid sittende flertall ikke skal kunne frarøve dem. Det skal som kjent en del til før Grunnloven skal kunne endres. Derfor er jeg glad for at § 116 ikke vil vedtas senere i dag. Slik det framgår av forslaget, handler det om å sette Grunnloven til side ved nødsituasjoner; at rettighetene i Grunnloven skal kunne fravikes ved en simpel beslutning om krisetilstand gjør det åpenbart nødvendig for å sikre demokratiet eller rettsstaten. Hva en krisetilstand er, vites ikke. Det er i alle fall noe mer og noe annerledes enn krig, fordi «krisetilstand» er eksplisitt nevnt i bestemmelsen, i tillegg til krig. Videre, hva som er nødvendig for å sikre demokratiet til enhver tid, kan ulike sittende regjeringer og flertall finne annerledes enn det vi finner i dag. Denne vilkårligheten skal derfor ikke dagens storting åpne for at morgendagens storting eller regjeringer legitimt skal kunne benytte seg av.

Vi har ikke en grunnlov og lager ikke nye bestemmelser i Grunnloven fordi Grunnloven ved simpel beslutning i regjering skal kunne settes til side. Med all respekt for de partipolitiske uenighetene er Arbeiderpartiet her virkelig på feil kurs. De er alene – nærmest alene, sammen med MDG – om å mene at slik hjemmel skal grunnlovfestes. Grunnloven er tvert om ment å stå seg i alle situasjoner, og det er særlig i konfliktfylt tid vi trenger at en grunnlov og dens prinsipper står støtt og er urokkelige.

Det til enhver tid sittende flertall – eller regjering – skal ikke kunne ha hjemmel til endre Grunnloven uten å følge de foreskrevne metoder for det: mellomliggende valg og to tredjedels flertall. Derfor er det særs skuffende å se at landets største parti vil bryte med dette systemet og skape denne retten, men samtidig er jeg glad for at de nærmest er de eneste og nesten alene om det. Resten av det overveldende flertallet på Stortinget – over to tredjedeler av Stortinget – er altså samstemt imot å legitimere uthuling av Grunnloven på denne måten som Arbeiderpartiet nå er for. Det er skuffende at Arbeiderpartiet ikke ser dette – ja, det er alarmerende. Jeg anmoder derfor sterkt representanten Kolberg – som også er leder av komiteen – og Arbeiderpartiet om å snu i tide og stemme imot dette nå.

Jeg benyttet meg av anledningen til å si dette selv om jeg egentlig er her fordi jeg har den store ære å være saksordfører for forslaget som omhandler retten til liv. Det er framsatt tre forslag om dette, og ett av disse stiller flertallet i komiteen seg bak, prinsipielt eller subsidiært, og jeg går ut fra at store deler av Stortinget, iallfall minst to tredjedeler – aller helst håper jeg et samlet storting – vil stille seg bak det flertallet har framlagt av forslag. Det handler om at Norge uttrykkelig skal slå fast at vår nasjon er imot dødsstraff, tortur og slaveri. Høyre har villet ha inn betegnelsen «iboende» i bestemmelsen. De er i utgangspunktet for

selve bestemmelsen, men den lille uenigheten går på om man skal ha inn «iboende», eller ikke. Jeg håper at Høyre subsidiært vil stemme for det resten av komiteen er for.

Som jeg allerede var inne på i replikkordskiftet, har Kristelig Folkeparti gått for at de prinsipielt vil ha inn bestemmelsen hvor det skal stå at menneskelivet er ukrenkelig fra unnfangelse til død, altså fra «den første begynnelse ved befruktning». Subsidiært går de inn for det flertallet er for, og jeg gleder meg til å se at Stortinget vil vedta den bestemmelsen i dag.

Heldigvis har vi ikke dødsstraff i Norge. Det kan argumenteres for at vi heller ikke har tortur og slaveri i Norge, selv om man må ha med at FN's torturkomité ofte gir Norge kritikk for behandling av mennesker i glattceller og omtaler dette som tortur. Det nærmeste vi nok antakelig kommer slaveri i Norge, er for de kvinnene som er utsatt for menneskehandel, og som mot sin vilje blir tvunget inn i og holdes i organisert prostitusjon.

Selv om Norge avskaffet den siste bestemmelsen om dødsstraff i 1979, sitter det nå over 23 000 mennesker på dødsceller rundt omkring i verden og venter på den dagen de skal dø; den dagen en stat, altså deres egen stat, har bestemt å ta deres liv. På verdensbasis er dødsstraff en skammelig praksis som finner sted både i østlige og vestlige land. Vår største og viktigste allierte, USA – som jeg betrakter meg selv både personlig og politisk en venn av – er et av de landene i verden med den mest skuffende historien av dem alle. Ialffall amerikanerne burde jo ha visst bedre. Av sine venner forventer man bedre, og sine venner skal man også våge å konfrontere i åpent lende.

Amnesty sier at den globale trenden er tydelig, og at trenden er at bruken av dødsstraff er på vei ned, men allikevel er det urovekkende at denne metoden brukes. Iran og Saudi-Arabia bruker stadig offentlige henrettelser som en måte å skremme sin befolkning på, og i sistnevnte land brukes metoder som halshugging ved sverd. Henrettelser i Japan og Hviterusland er svøpt i et teppe av hemmeligheter, og familie og pårørende blir først varslet etter at henrettelsen er gjennomført.

Det er en liten gruppe land som fortsetter å øke, og som henretter i et voldsomt tempo. Særlig når det gjelder Kina, vet vi ikke hva antallet er. Selv om det har vært en positiv utvikling i noen land, har allikevel minst 778 henrettelser skjedd i fjor. Dette tallet inkluderer ikke Kina, og det inkluderer ikke det uoffisielle tallet fra Iran.

Når det gjelder USA, ser man at det er en positiv nedgang. Det er 32 delstater som har dødsstraff i lovverket. Cirka ni av dem praktiserer henrettelser årlig, og til tross for denne utviklingen er bruk av dødsstraff den store utfordringen i USA, fordi det føderale systemet gir rom for ulik behandling innenfor loven på tvers av delstatsgrensene. Dette har vi sett eksempler på med de grusomme hendelsene den siste tiden, hvor ulike blandinger av giftstoffer har ført til mislykkede henrettelser i bl.a. Ohio og Oklahoma. I begge tilfeller har øyenvitner rapportert at den dødsdømte uttrykte tydelige smerter, og i et av tilfellene hadde den dødsdømte også reist seg opp og snakket.

Store demokratier og samarbeidspartnere som USA og Japan bringer dødsstraff nærmere oss her hjemme. Dette er

de eneste av G8-landene som bruker dødsstraff. I USA har man også et system som er meget vilkårlig, og hvor ressursvake tiltalte har større sannsynlighet for å dømmes til døden enn dem som har råd til bedre advokathjelp

Vår viktigste allierte har også en annen skamplett på sin historie og samvittighet, og det er Guantánamo. Per i dag er rundt 150 menn anholdt på Guantánamo. Av disse er 70 klarert til løslatelse, og de fleste av dem har vært der i flere år. Flere av dem kommer fra Jemen, og den eneste grunnen til at de ikke kan bli løslatt nå, er at man frykter at Al Qaida i Jemen kan prøve å kontakte dem og rekruttere dem.

Tenk, president, om noen, helt uskyldig og intetanende, ble bortført og i en årrekke holdt som gisler i en stat, uten lov og dom, uten rett til advokat eller til å snakke med noen, og at tortur ble brukt i utstrakt grad. Så fant denne staten ut at de faktisk var uskyldige, men sa at nei, nå kan vi ikke slippe dem løs, fordi det nå kan være farlig. Det kan jo hende at noen kan rekruttere dem til ekstremisme, så da får vi bare fortsette å holde dem som gisler. Sånn er det for de over 70 menneskene som vår viktigste allierte holder som gisler i dag.

Siden denne fangeleiren ble opprettet, har nesten 800 personer vært anholdt der. Da Barack Obama tok over som president, lovet han å stenge denne leiren innen ett år. Han har mislyktes.

Fredsprisvinneren Barack Obama har sikkert ikke lukket øynene for hva som skjer på Guantánamo, men han har ikke evnet å gjøre noe. Guantánamo er en skam ikke bare for USA, men også for FN og hele det internasjonale samfunn, inkludert Norge. Vi har alle sviktet og ikke maktet å gjøre noe.

Stortinget vil ved å vedta denne bestemmelsen i dag sende et kraftig signal også til omverdenen. Vi mener hele verden burde ha liknende bestemmelser. Ethvert menneskes liv er ukrenkelig. Vi skal alle være forskånet for slaveri og tortur. Ingen stat skal kunne henrette borgere.

Her vil norske regjeringer ikke ha noe annet valg enn å velge den riktige vei hva gjelder menneskerettigheter. Det blir ikke rom for relativisering. Menneskerettighetene skal stå seg uavhengig av hvilken stat vi snakker med. Bestemmelsen slår i siste ledd fast at statens myndigheter ikke bare skal beskytte, men også bekjempe tortur, slaveri og tvangsarbeid og annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Den bekjempelsen skal gjøres overalt i verden. Norge må våge å stå opp mot dødsstraff, tortur og slaveri – det være seg i Iran, Irak eller Saudi Arabia, og det være seg i Japan, USA eller Kina.

Med dette anbefaler jeg innstillingens forslag til vedtak.

Presidenten: Presidenten lurer på om representanten også vil ta opp forslagene Venstre har i sak nr. 1 sammen med Senterpartiet og SV.

Abid Q. Raja (V): Ja, jeg tar opp de forslagene.

Presidenten: Da har representanten tatt opp de forslagene han har referert til.

Det blir replikkordskifte.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:21:55]: Partiene Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, SV og Miljøpartiet De Grønne har tilkjennegitt at de kan støtte – ikke alle primært, men subsidiært – formuleringene i § 103 om familien som grunnleggende enhet. Man legger da til grunn et utvidet familiebegrep som er redegjort for i innstillingen. Men dette gjelder ikke Høyre og Venstre. Da har jeg lyst til å spørre: Hva slags oppfatning av familiens rolle i samfunnet har Venstre, som verken primært eller subsidiært kan gi sin tilslutning til en slik formulering?

Abid Q. Raja (V) [12:22:35]: Det er jo ingen hemmelighet for noen i Norge at Kristelig Folkeparti og Venstre, og kanskje også SV, som nå er representert i salen, har et meget forskjellig syn når det kommer til en rekke verdispørsmål – det være seg abort, kunstig befruktning, homofiles rettigheter når det gjelder å adoptere barn, eller deres samlivsform. Definisjonen av familie i det liberale partiet Venstre er helt annerledes enn Kristelig Folkepartis syn. Jeg er veldig fornøyd med at formuleringen i § 103, som vi har foreslått og står bak, som andre også støtter – om at enhver som har oppnådd gifteferdig alder osv. – mest sannsynlig vil få to tredjedels flertall og bli vedtatt. Det skal vi glede oss over.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:23:36]: Jeg hører at representanten Raja sier at han har et helt annet syn på familien enn både Kristelig Folkeparti og de andre partiene jeg listet opp, har. Hva slags syn har Venstre på familiens rolle i samfunnet? Det har jeg lyst til å få vite.

Abid Q. Raja (V) [12:23:52]: Jeg noterte meg at representanten Grøvan i et tidligere replikkordskifte unngikk å svare på spørsmålet, for han sa at det ikke forelå en skriftlig avtale. Jeg kunne, hvis jeg hadde hatt et oppfølgings-spørsmål da, stilt spørsmålet: Det forelå vel et skriftlig dokument? Vel å merke ble det vel ikke signert – men det har vel vært et skriftlig dokument? Gjennom det skriftlige dokumentet har man vel forpliktet både SV og andre til innholdet i det dokumentet. Min oppfordring til Kristelig Folkeparti har jo vært å fristille dem som er forpliktet av dokumentet, for de har et annet syn på hva en familie er enn det Kristelig Folkeparti har. Kristelig Folkeparti må selv redegjøre for hva slags syn de har på hva en familie kan være. Men for meg kan en enslig kvinne som har fått barn utenfor ekteskap eller to homofile menn som har adoptert barn, være familier. Det er ikke sikkert at det familiebegrepet passer så godt inn i virkeligheten til Kristelig Folkeparti.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:25:02]: Representanten Raja er saksordfører for ny § 93, retten til liv og tilrår at man skal slutte opp om alternativ 1 B, at ethvert menneske har rett til liv. Senterpartiet slutter opp om de vurderingene som saksordføreren her har lagt fram, inklusiv det som representanten sa om dødsstraff internasjonalt.

Siden det imidlertid er denne anledningen som gir muligheten til å komme med en replikk til representanten Raja, vil jeg stille et spørsmål som gjelder familien. Fami-

lien er en grunnleggende enhet i samfunnet. Dette er altså ifølge § 103, som Venstre ikke subsidiært vil tilrå – på tross av at det er klare merknader der alle partier definerer innholdet i familien på en måte som jeg ikke kan se er en motsetning til det Venstre står for. Hva er da problemet for partiet Venstre, når vi her har en definisjon som er et forsøk på å bilegge en strid og få familien grunnlovsfestet?

Abid Q. Raja (V) [12:26:10]: Jeg er veldig glad for at representanten Lundteigen og Senterpartiet er med på det første Lundteigen var inne på, at vi får grunnlovsfestet en klar og tydelig bestemmelse om at nasjonen Norge er mot dødsstraff, slaveri og tortur.

Når det gjelder familien, er jeg usikker på hva Senterpartiets prinsipale utgangspunkt er. Men jeg har notert meg at Senterpartiet har vært en del av det nedskrevne, skriftlige dokumentet, som vel å merke av visse årsaker ikke er signert. I Venstre ønsker vi å vedta en bestemmelse som lyder:

«Enhver som har oppnådd gifteferdig alder, har rett til å stifte familie, inngå ekteskap og oppløse ekteskap i henhold til nærmere bestemmelser gitt ved lov. Ekteskap kan bare inngås med ektefellenes samtykke og frie vilje.»

Vi mener dette er den riktige bestemmelsen som bør slås fast i Grunnloven, ikke noe om hva som er en grunnleggende enhet. Det er mange grunnleggende enheter i samfunnet, ikke bare én.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:27:13]: § 103 lyder:

«Familien er en grunnleggende enhet i samfunnet.»

Den er altså ikke «den» grunnleggende enhet i samfunnet, men én grunnleggende enhet. I komiteens merknader er det presisert hva som her er innholdet i det. Det er så langt jeg ser ut fra komiteens innstilling også en komitémerknad Venstre er med på. Så sier Arbeiderpartiet, SV og Miljøpartiet De Grønne at de subsidiært vil støtte forslag nr. 34, mens Venstre, av alle, som et tidligere sentrumsparti, som har sett på familien som en helt opplagt grunnleggende enhet i samfunnet, kan komme i en situasjon at de vil stemme mot den grunnlovsendringa. Det er meget overaskende og uklart.

Abid Q. Raja (V) [12:28:14]: Familie er veldig viktig for Venstre. Men familiebegrepet er annerledes for Venstre og rommer mer enn det rommer for Kristelig Folkeparti. Situasjonen er slik at det er viktig å ha med seg denne historien for folk som følger med og skal lese dette i ettertid. Det er slik at Kristelig Folkeparti har hatt et annet syn. SV har hatt et annet syn enn Kristelig Folkepartis syn. Jeg kan også si at Arbeiderpartiets primære standpunkt ikke er slik. Jeg kan ikke vite hva Senterpartiets standpunkt er, men så er det det skriftlige, nedskrevne dokumentet. Kristelig Folkeparti kan få æren for at de har bidratt til å løse språkstriden, men ved å gi noe i forbindelse med språket har man fått, krevd og forlangt noe tilbake – en hestehandel, som jeg har omtalt det som. Jeg mener at det ikke er slik man skal gå fram for å vedta grunnlovsbestemmelser. Jeg kan ikke være med på det familiebegrepet som Kristelig Folke-

parti legger opp til. Vi har et liberalt syn på samfunnet og familien. Jeg er glad for at den bestemmelsen Venstre vil ha inn, kommer til å få to tredjedels flertall.

Martin Kolberg (A) [12:29:26]: Denne saken handler først og fremst om troverdighet og ærlighet. Det har vært redegjort veldig grundig for hva som er skjedd i denne saken. Jeg viser til det som er sagt i tidligere replikker. Jeg avviser igjen representanten Rajas påstander om at dette er uttrykk for en hestehandel. Denne saken som er til behandling nå, handler helt konkret om menneskets rett til liv. Det er selvfølgelig helt nødvendig at vi har en slik bestemmelse. Det er gjort markeringer mot to andre alternativer: iboende rett til liv, og det som er foreslått fra Kristelig Folkeparti, rett til liv fra unnfangelse til naturlig død. Det som jeg vil spørre saksordføreren for denne saken om, er om vi er enige om at den formuleringen som får flertall i Stortinget i dag, ikke på noe vis er til hinder for den norske abortlovgivningen – slik Arbeiderpartiet mener. Jeg vil bare ha bekreftelse fra saksordfører på at det er en riktig forståelse.

Abid Q. Raja (V) [12:30:39]: Det er den riktige forståelse, og det er også Venstres syn.

Når det gjelder det første som Kolberg er inne på, handler dette om historieskrivning. Den avtalen er vel og merke ikke nedskrevet – jeg var jo også der – men det er et skriftlig dokument som også media har fått tak i, som media også har trykket, så hvorfor man forsøker å snakke seg bort fra det, har jeg litt vanskeligheter med å se. Vi i Venstre har stemt for både nynorsk- og bokmål-versjonen til Graver-utvalget i alle fall, fordi vi mener det er det riktige å gjøre. Men det at man altså har måttet gi noe for å få dette – og det står nedskrevet i et dokument, vel å merke ikke i underskrevet stand, men som det har vært bred enighet om blant de partiene som er nevnt der – er en del av historien som representanten Kolberg må ha med seg videre.

Når det gjelder dette med abort og § 93, er vi helt enige, og jeg viser til merknadene som står der.

Line Henriette Hjemdal hadde her overtatt presidentplassen.

Martin Kolberg (A) [12:31:41]: Det er riktig, som det blir sagt, at nå handler det om historieskrivning. Jeg vil si at for det første foreligger det ikke noen skriftlig avtale. Det har vært en forståelse, slik som representanten Grøvan helt riktig har sagt. Det understreker jeg, og jeg stiller meg bak den tolkningen. Men så vil jeg si angående historieskrivningen at det får være visse grenser for forsøk på omskrivning, slik som det representanten Raja nå sier. Han var konsekvent imot alle endringer i språket, sto for det, sloss for det, og skapte utfordringer i komiteen. Så sier han: Vi stemte for forandringer. Ja, det gjorde de i absolutt ellefte time, etter at de var truet til det, slik at Raja personlig og Venstre ikke skulle bli stående i skammekroken. Det var det som i realiteten skjedde. Det bør representanten Raja ta innover seg, og ikke stå her og snakke nedsettende om

andres måter å arbeide i komiteen på. Det tar jeg direkte avstand fra, også som komiteens leder.

Abid Q. Raja (V) [12:32:50]: Ja, jeg har hardnakket argumentert for at vi skal beholde språket slik det var – det har jeg gjort. Jeg har også forklart i den talen jeg holdt, hvorfor vi skulle stemme annerledes. Men jeg skjønner ikke hva det er representanten Kolberg forsøker å dekke over. Den nedtegnede avtalen, som vel å merke ikke er underskrevet, har jeg liggende på mitt eget kontor. Jeg har også sett den på trykk i avisene. Jeg vet også hvem som sa at man ikke skulle skrive under, for det var ikke nødvendig. Men realiteten er at Arbeiderpartiet har gitt noe for å få språket. Jeg mener at når det kommer til Grunnloven, er slike typer hestehandler fullstendig upassende. Ja, det er nesten usmakelig – for en snakker altså om vår egen konstitusjon – at man skal kjøpe og selge bestemmelser på denne måten. Når det gjelder selve det at vi har stemt imot eller for språkendringen, sto det allerede i innstillingen at Venstre var delt i spørsmålet, men vi stemte allikevel enstemmig for den nynorske versjonen.

Martin Kolberg (A) [12:33:56]: Ja, jeg vet ikke hvor lenge vi kan drive med dette i Stortinget, men jeg vil bare oppriktig vise til det som er sagt før om ærligheten og oppriktigheten i denne avtalen. Jeg mener at vi la dette dødt i forrige replikkordskifte, da vi ga sterke karakteristikk av hvorfor vi hadde blitt enige om denne måten å tenke familie på – slik som det framkommer nå. Det er det som er saken. Jeg vil bare si – uten at jeg skal gå for langt, for jeg synes faktisk ikke det er helt verdig – at representanten Raja er ikke den som ikke forsøker å få til løsninger eller kombinere forskjellige løsninger. Når han angriper oss så sterkt, skal jeg ikke identifisere det nærmere, men hvis det blir behov for det, skal jeg faktisk klare å gjøre det.

Abid Q. Raja (V) [12:34:59]: Jeg har hele tiden forsøkt å holde meg til saken, men når det kommer sånne replikker på siden, med bemerkninger som skal dra historien i feil retning, må jeg rette på det. Det er riktig, som Kolberg sier: Vi har ikke vært en del av denne avtalen, for jeg mener at det er feil å kjøpe seg grunnlovsbestemmelser som andre partier egentlig er imot, og så holde dem naglet fast til dette fordi de har en agenda med dette. Jeg er nesten helt sikker på og hørte også av replikkordskiftet – jeg prøver å ikke lese for mye inn i SV-representantens replikkordskifte, men det virket i alle fall på meg som – at man helst ikke ville ha den bestemmelsen inn. Men allikevel er det en avtale som gjør at en er bundet til dette, og jeg mener at i grunnlovssammenheng er slikt veldig upassende. Egentlig er jeg nokså sikker på at representanten Kolberg er enig i dette – at når det kommer til Grunnloven, skal man ikke holde på slik – og det er derfor han også har et sterkt behov for å kontre dette, slik at han får sin versjon, eller sin historieframstilling, fram. Men det er ikke sannheten.

Presidenten: Da er replikkordskiftet over.

Michael Tetzschner (H) [12:36:30]: Av hensyn til dem som kanskje følger debatten utenfor salen, vil jeg introdusere mitt innlegg som et lite stilbrudd, for jeg får nå ordet til en annen sak som inngår i dagens kart. Jeg får ordet som saksordfører for det spesielle grunnlovsforslag som går ut på en endring av vår nåværende ytringsfrihetsparagraf, § 100. Det er – for dem som har dokumentene tilgjengelig – grunnlovsforslag 15 i Dokument 12:15 (2011–2012), og det gjelder ytringsfrihet og religion. Jeg sier dette innledningsvis fordi folk som følger debatten, vil kanskje undre på om jeg ikke også har synspunkter på det som har vært sagt før, men det skal jeg komme tilbake til i et mer alminnelig innlegg senere. Nå er det min jobb som saksordfører å redegjøre for innstillingen.

Komiteen har delt seg i synet på hvorvidt det er fornuftig å tilføre vår relativt nye ytringsfrihetsparagraf en spesiell presisering om at den kritiske ytringsfriheten også skal kunne rettes mot religion. De i komiteen som har ønsket en slik presisering, er Arbeiderpartiet, Venstre, SV og Miljøpartiet De Grønne. De ønsker å tydeliggjøre at ytringsfriheten også omfatter retten til religionskritikk.

Når det gjelder flertallet i komiteen – som jeg selv tilhører – dvs. Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, vil vi vise til at dagens formulering har to retninger. Den uttrykker at den ønsker den kritiske ytringsfrihet mot – det er selvfølgelig – staten. Det er ganske viktig i et demokrati at folk kan si hva de vil, til og med om staten, som organiserer maktbruken i samfunnet. Så står det – og det er en gammel formulering fra den tidligere grunnlov: om enhver annen gjenstand. Hvis man ser på den utformingen som § 100 fikk i 2004, etter Sejersted-utvalget, som laget en NOU, NOU 1999: 27, var det der ikke tvil om at enhver annen gjenstand for ytringsfriheten også innbefattet frimodige ytringer og kritisk ytringsfrihet brukt mot religionen. Slik flertallet i komiteen ser det, er det et unødvendig tillegg, for under «hvilken som helst annen Gjenstand» vil man altså finne at religion som fenomen ikke unndrar seg den kritiske samfunnskritikk, og det er vesentlig.

Når det er sagt, kan man gå tilbake til mindretallet – dvs. flertallet i komiteen – og deres merknad i innstillingen:

«For flertallet er det imidlertid viktig å presisere at denne balansen ikke bør reguleres gjennom lovverket, men at det i stedet er et spørsmål om samfunnets debattklima og høflighet. Flertallet mener derfor at løsningen ikke er å forby holdninger, ytringer eller religiøs praksis. Løsningen er, etter flertallets syn, å legge aktivt til rette for at religionskritikk blir en selvsagt del av den offentlige debatten.»

Da må man spørre: Er det slik at disse partiene i komiteen, Arbeiderpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, ser for seg – i motsetning til det vi andre sier, at det er ytringsfrihet, og så trekker vi oss tilbake og lar debatten i offentligheten gå som den kan, uhjulpet og uregissert – at staten skal arrangere kampanjer med religionsfiendtlig innhold? Hva ligger egentlig i dette? Det kan man spørre seg.

Jeg vil fremheve at jeg er av den oppfatning at ytrings-

friheten med et slikt tillegg ikke vil gå opp i en høyere og bedre enhet ved denne henvisningen til religionen. Jeg vil også advare rent lovteknisk mot å påbegynne en oppramsing, for hva skal så det neste være, hvis det er andre foreteelser i samfunnet man særlig vil bruke ytringsfriheten og kritikken mot? Hvor vil man etter hvert sette punktum for en slik oppramsing? Jeg tror at vi også her skal lene oss tilbake til den gode grunnlovstradisjonen, som betyr at man gjennom noen korte, veldig vide, uttalelser av normativ art i Grunnloven dekker det man trenger for alle de fenomener som måtte oppstå i kjølvannet av ytringsfriheten.

Jeg vil også minne om at rent språklig er det ganske stor forskjell når det gjelder et generelt utsagn av f.eks. typen: «Jeg flagger aldri.» Det vil innholdsmessig selvfølgelig være det samme som å si: «Jeg flagger aldri – og i hvert fall ikke når naboen har fødselsdag.» Man vil forstå av konteksten at det særlig er et eller annet med naboen man ønsker å ramme, skjønt dette rent språklig innbefattes av det første alternativet, nemlig at man aldri flagger. Derfor kan vi få en utilsiktet effekt: å lage skyteskiver.

Så skal vi være klar over, hvis man virkelig gjør dette: Ytringsfriheten forlanger en god del hard hud hos og en god del toleranse av oss som enkeltmennesker. Hvis vi et øyeblikk også tenker på enkeltmennesker som har sin tro og sin religiøse overbevisning som en veldig viktig del av sin kulturelle identitet, skal man da trekke denne toleransegrensen annerledes fordi den er nevnt i grunnlovsbestemmelsen, eller skal man det ikke? Det vil jeg gjerne ha svar på fra en av dem fra den andre siden i komiteen som har vært med på innstillingen. Det vil være veldig interessant. Svaret vil enten være nei, vi har ikke tenkt å endre denne toleransegrensen – da er tillegget unødvendig – eller man vil si jo, vi vil med dette si at folk som har en religiøs overbevisning, må tåle mer av sjikane eller av ytringsfrihet brukt på en dårlig måte. Det vil også være et veldig interessant svar. Jeg håper ikke det siste er svaret.

Meningen har, som sagt, bare vært å presisere – fra begge sider i komiteen – det som er selvsagt, nemlig at det råder ytringsfrihet. Man kan ha frimodighet og kritisere enhver «anden Gjenstand» i vårt offentlige liv.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Karin Andersen (SV) [12:44:48]: Grunnen til at vi ønsker at religion skal bli nevnt spesifikt, er ikke fordi noen skal tåle mer, men fordi det er behov for å bryte noen tabuer, som det spesifikt bør sies noe om. Det er fordi religion har særlig makt over enkeltmenneskets sinn, og fordi religion har en helt annen innvirkning enn ulike andre faktorer.

Hvis man leser merknadene som SV har skrevet – og som Venstre har sluttet seg til – ser man at vi viser til at retten til fri religionsutøvelse har et konvensjonsrettslig vern. Dette vernet kommer av og til i konflikt med noen av de andre menneskerettighetene, f.eks. på likestillingsområdet. Det er ikke ukjent, verken i Norge eller i resten av verden. Ser ikke representanten Tetzschner at de som ønsker å ivareta disse menneskerettighetene, trenger å få vite

ekspisitt at det er lov å ytre seg kritisk mot den religionen som undertrykker dem?

Michael Tetzschner (H) [12:46:00]: Jeg synes ikke det ligger særlig veiledning i SVs tillegg. Jeg synes heller ikke de argumenterer overbevisende for sitt alternativ i sine særmerknader. De viser til at religion er en «maktfaktor i familier, i lokalsamfunnet og helt opp til å være en statsbærende struktur med kulturelt og politisk hegemoni». Det er ikke det norske samfunnet vi da diskuterer.

Dette er snakk om grunnlovsbestemmelser som gjelder det norske samfunnet, innenfor det territorium hvor norske myndigheter har jurisdiksjon. Da vil ikke bare grunnlovsbestemmelsene, men alle de andre bestemmelsene som sikrer folks integritet, bevegelsesfrihet og frie valg, slå inn med full tyngde. Jeg kan fortsatt ikke se at SVs bidrag – selv om det er velment – styrker rettighetsvernet i Grunnloven.

Karin Andersen (SV) [12:47:02]: Det er i hvert fall to grunnleggende, store mangler i Tetzschners resonnement nå.

Det ene er at Norge har blitt et flerreligiøst samfunn. Det er andre tradisjonelle religioner enn den vi er kjent med – og som vi, etter kritikk, har fått beveget i menneskerettslig retning – som gjør seg gjeldende. Så en kan faktisk trenge dette i Norge.

Det andre er at den norske grunnloven også har en virkning internasjonalt, ut fra hvordan vi mener andre stater skal styre. Så vidt jeg vet, er Høyre mot at man skal ha religiøse stater, eller at religion skal kunne binde folk i andre land. Dette er en internasjonal konvensjon, som vi har sluttet oss til. Vår fortolkning vil bety noe internasjonalt.

Det er krefter som er på sterk frammarsj i deler av verden, og som i hvert fall SV er sterkt bekymret over har den styrken de har i dag. Ser ikke Høyre og Tetzschner disse utviklingstrekkene og den viktige rollen vår fortolkning kan spille internasjonalt?

Michael Tetzschner (H) [12:48:12]: Jeg tror vi må ta utgangspunkt i at Grunnloven er laget for norske forhold. At den har overføringsverdi til resten av verden, vil jeg jo håpe. Inntil nylig var den en av de mest hevdvunne og eldste grunnlovene.

Vi skal gjennom god lovpleie sørge for at loven fortsatt kan være et forbilde for utlandet, nemlig ved ikke å lesse inn politiske programerklæringer, men la paragrafene være forbeholdt reelle rettigheter. Det er en diskusjon vi har hatt før i dag.

Jeg tror representanten Karin Andersen og jeg er enige om at full ytringsfrihet skal råde. Noen av oss mener når vi presiserer at det gjelder hele feltet – alle samfunnsfenomener – at det vil være dårlig lovteknikk og veldig kunstig å løfte frem noe til spesiell utdypning når det gjelder dette.

Gunvor Eldegard (A) [12:49:24]: Me i Arbeidarpartiet synest det er viktig at me i denne paragrafen kan tydeleggjere religionen. Eg trur at ein i samfunnet generelt har den oppfatninga at det ikkje alltid er lov å kritisera – iallfall

ikkje alle – religionar. Derfor synest eg ei tydeleggjering er veldig viktig.

I paragrafen som er komiteens tilråding til vedtak, står det:

«Alle har rett til å ytre seg frimodig om statsstyringa, religion og kva anna emne som helst.»

Når det står «statsstyringa», kvifor kan det ikkje også stå «religion»?

Michael Tetzschner (H) [12:50:12]: Jeg var inne på det i mitt første innlegg, at grunnen til at det står statsstyringen, er nettopp fordi loven da også setter rammeverket for demokratiet. Det er veldig viktig å understreke at staten, som organiserer maktmonopolet i samfunnet, også må tåle at det blir rettet kritiske ytringer, og det er særlig viktig å skrive inn i Grunnloven at det faktisk også gjelder dem som sitter på både den militære og den politimessige makt. I tillegg til det er det velkomment å ha ytringsfrihet om enhver annen gjenstand. Mer omfattende kan man jo ikke betegne ytringsfriheten i dette samfunnet enn «enhver annen gjenstand», så vi ser ikke noe behov for det tillegget. Men jeg registrerer at Arbeiderpartiet, som under karikaturstriden hadde en utenriksminister som påla oss betydelig grad av selvsensur, nå hever den prinsipielle fanen når det gjelder religion. Jeg håper at det er et ledd i en ny orientering vekk fra selvsensurens klamme lenker.

Abid Q. Raja (V) [12:51:25]: Det framgår jo av bestemmelsen at frimodig ytring om statsstyrelse og enhver annen gjenstand er tillatt, så jeg er enig med representanten Tetzschner i at det er selvklaart at religion implisitt ligger i bestemmelsen. Men jeg tror kanskje også representanten Tetzschner er enig i at det er særlig to ting – kanskje i verden, men også her i Norge – som ofte er under press, kan man si, eller man kan si det er litt kontroversielt å reise debatt om det, kanskje kritisere det og iallfall satire rundt det. Karikaturstriden er bare et eksempel på at religion – å kritisere religion, å snakke om og omtale religion og dogmer om det – kan påkalle vrede. Ville det ikke være en god idé, når statsstyrelse først står der som et eksempel på at ytringsfriheten om det iallfall er fritt? Selv om religion inngår implisitt, skulle man også eksplisitt ha skrevet at frimodige ytringer om statsstyrelse, religion og en hvilken som helst annen gjenstand er tillatt? Ville ikke det være en god idé? Da kunne man med Grunnloven i hånden gå løs på en hvilken som helst religion.

Michael Tetzschner (H) [12:52:32]: Hvis formålet er å gå løs på en religion, kan man allerede gjøre det med den utformingen Grunnloven har. Grunnen til at vi har denne tradisjonelle todelingen, hvor ytringer må tåles både om statsstyrelsen og enhver annen gjenstand, går jo på det sivile samfunn og bedrifter og enkeltpersoner som må tåle at det rettes ytringer, som en gjenytelse for at vi andre har ytringsfrihet. Det er viktig at man også skriver inn i Grunnloven at de som besitter maktmonopolet i samfunnet, også må tåle det. Det er grunnen til todelingen i loven, og da vil jo faktisk universet være heldekket med de to presiseringene vi har. Det er altså ikke – slik vi har forstått det – slik at

noen har tatt til orde for at det skal gjelde andre grenser for religiøse mennesker når de får ytringer rettet mot seg som er ubehagelige, enn det var tidligere, og dermed inneholder ikke loven noe nytt.

Abid Q. Raja (V) [12:53:37]: Vi er ikke veldig uenige om dagens vern. Hvis man ser på det rent juridiske, så er religion implisitt selvfølgelig med i ytringsfrihetsbestemmelsen, man kan framsette frimodige ytringer også om religion. Det er helt klart. Men allikevel er det slik at de som ønsker å framsette frimodige ytringer om religion, er under press. De opplever represalier, det er redsel og trusler, og de må legge bånd på seg.

Grunnloven er den høyeste rettskilden i Norge, vår konstitusjon, og jeg mener at det burde være en god idé at den klart og tydelig sa ifra at når noen ønsker å kritisere religioner, og de dogmene tilbake altså vil begrense ens ytringsfrihet, så er det ikke de religiøse dogmene som vil ha blasfemiske ytringer gjort forbudt eller vil ha andre forbud mot ytringer mot religionene, som gjelder, da er det Grunnloven som gjelder, og selv Grunnloven slår fast at ytringsfrihet om religion også er tillatt.

Michael Tetzschner (H) [12:54:40]: Nå er vi i den lykkelige situasjon når det gjelder den nåværende § 100, at den er relativt ny, og at vi hadde en kommisjon som het Ytringsfrihetkommisjonen, som kom med en rapport i 1999 under tittelen «Ytringsfrihet bør finne Sted», som nettopp går inn på og understreker at det er fritt frem for å kritisere religionen. Det ligger altså da i lovmotivene, og det er ikke alle grunnlovsbestemmelser som har så rike lovmotiver. Ved å opprettholde formuleringen vil vi fortsatt ha en udiskutabel rett til å ytre oss mot religion i alle dens former, men selvfølgelig innenfor de vanlige strafferettslige begrensninger som gjelder enkeltmenneskers integritet. Det er ingen som har argumentert med at de grensene skal flyttes, og dermed vil det være – med presidentens tillatelse – anstaltmakeri å føre et nytt ord inn med de mulighetene for at man senere vil melde på flere ord og uttrykk.

Presidenten: Replikordskiftet er omme.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:55:59]: Dagens debatt og vedtak om endringer i Kongeriket Norges Grunnlov skjer med bakgrunn i et langvarig og grundig arbeid. Senterpartiet er et grunnlovskonservativt parti. Det betyr at grunnlovsparagrafer skal formuleres presist og kortest mulig. Vi skal være varsomme med å grunnlovsfeste gode formål som det er tvil om vi kan realisere, samt sikre at Stortingets folkevalgte myndighet ikke skal uthules, verken av internasjonale og overnasjonale organisasjoners myndighet eller norske domstolers økende makt.

Samtidig betyr Senterpartiets grunnlovskonservatisme at folk flest lettere skal forstå innholdet i Grunnloven gjennom et moderne språk. Spesielt viktig er det at vår ungdom får et nærest mulig forhold til grunnlaget for vårt folkestyre, Grunnloven, i sin skolegang. Derfor er Senterpartiet svært glad for at Grunnloven nå er vedtatt på moderne

nynorsk. Vi vil også i denne stortingsperioden arbeide for at Grunnloven skal komme på moderne bokmål framover. Videre er det naturlig at Grunnloven også kommer på samisk, siden den frie, sjølstendige nasjonalstaten Norge ble etablert på territoriet til to folk: nordmenn og samer.

Senterpartiet har et aktivt og bevisst forhold til Grunnlovens formål. Grunnloven fastslår at Kongeriket Norge er et fritt og sjølstendig land. Grunnloven regulerer forholdet mellom statsmaktene; den lovgivende; Stortinget, den utøvende; regjeringa og den dømmende; domstolene.

Grunnloven regulerer forholdet mellom staten og borger og mellom borgerne, hvor jambyrdighet og like retter er sentralt. Fra tiden før Grunnloven ble vedtatt i 1814, er innbyggerne gått fra å være undersåtter til borgere, og som demokratiet nå tilsier, skal borgerne styre staten gjennom sine valgte representanter på Stortinget. Prinsippet er at de som styrer, blir styrt av de styrte. De som styrer, stilles til ansvar overfor velgerne hvert fjerde år. Politisk er dette statsstyret blitt kjempet fram gjennom historia, hvor de interesser som partiet Høyre representerer, har strittet mot.

Grunnlovens sivile rettigheter har fra gammelt av utviklet seg fra frihet fra tvang og fengsel – såkalt negative friheter – til stadig mer positive friheter gjennom omfattende debatt og lovverk hvor en skulle skape noe i fellesskap. Spesielt viktig var det å sikre mennesker større frihet i situasjoner hvor en er sårbar og svak.

Etter 2. verdenskrig ble det nødvendig og derfor naturlig lagt økt vekt på allmenne menneskerettigheter samt tilhørende sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter, altså den enkeltes rettighet opp mot staten.

Når vi i dag behandler Dokument 12:31 for 2011–2012 om grunnlovfesting av økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter, skal vi være klar over at tre sentrale paragrafer allerede er i vår grunnlov. Det gjelder dagens paragraf § 110:

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan skaffe seg utkomme ved sitt arbeid.»

Denne kom inn i 1954.

Videre, § 110 a:

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Denne kom inn i 1988.

Og til slutt § 110 b:

«Enhver har rett til et miljø som sikrer sunnhet, og til en natur hvis produksjonsevne og mangfold bevares. (...)

Denne kom inn i 1992.

Det viktigste prinsipielle spørsmålet i dagens debatt er hvordan vi ser på en videre utvidelse av Grunnlovens bestemmelser om økonomiske, sosiale og kulturelle forhold.

Basert på vår grunnlovsconservatisme, som jeg innledet med, er Senterpartiet generelt positive til å sikre slike utvidelser for å videreutvikle det norske samfunnet ved å videreutvikle en positiv frihet gjennom å skape noe i fellesskap. Det er viktig å strekke seg etter verdier for det gode samfunn. Men da må også rettighetene være klare, og de

må kunne realiseres. Vi må unngå at grunnlovfesting blir illusjoner. Grunnlovfesting av retten til kulturell identitet og deltakelse i det kulturelle liv er etter vårt syn et sånt eksempel.

I samband med videreføring av menneskerettigheter fra dagens § 110 c til ny § 92 er det for Senterpartiet viktig å presisere at dette gjelder de menneskerettigheter som er nedfelt i dag i ratifiserte og bindende traktater for Norge. Senterpartiet vil altså presisere at ingen framtidige, bindende ratifiserte traktater skal få grunnlovs rang uten å ha blitt vedtatt etter prosedyren i Grunnloven § 112.

Jeg vil legge fram Senterpartiets syn på noen sentrale grunnlovsparagrafer. Andre representanter for Senterpartiet vil legge fram vårt syn på følgende foreslåtte grunnlovsparagrafer: §§ 99, 100, 103, 104, 109, 111 og 114.

Senterpartiet vil grunnlovfeste retten til liv. Det er viktig at retten til liv, den mest grunnleggende av alle rettigheter, skrives inn i Grunnloven. Sjø om dette er en rettighet mange tar for gitt, er det viktig at denne rettigheten grunnlovfestes. I dag er ikke retten til liv eksplisitt nedskrevet i Grunnloven. Forbudet mot tortur står nedskrevet i Grunnloven, men foreløpig kun som et ledd i straffeprosessen.

Vi har merket oss at det er blitt reist tvil om hvorvidt den alternative formuleringa om at ethvert menneske har en iboende rett til liv, kan skape uklarhet om norsk abortlovgivning. Senterpartiet er klar på at grunnlovfesting av retten til liv ikke skal skape uklarhet om kvinners rett til abort. Da vi ikke ønsker noen som helst tvil om dette, støtter Senterpartiet grunnlovsforslag 33, § 93 Rett til liv.

§ 102 gjelder personvern. Den teknologiske utviklinga har gjort at personopplysninger samles inn på stadig flere områder av folks liv. Informasjon fra ulike deler av folks arbeids- og privatliv kan settes sammen, slik at uvedkommende kan få detaljert informasjon om dem. For Senterpartiet har det en høy verdi å sikre personvern framover.

Dagens grunnlovsvern om folks privatliv er for svakt. Folks frihet er avhengig av at ethvert menneske i Norge kan føle seg trygg på at man ikke blir overvåket og fulgt, når man ikke opptrer slik at man utgjør en trussel mot rikets sikkerhet.

Personvernbegrepet er sammensatt og rommer mange ulike interesser og verdier. Personvern innebærer først og fremst beskyttelse av hjem og privatsfære. Men personvern gjelder også i stor grad beskyttelse mot utilbørlig elektronisk behandling og bruk av personopplysninger. Det er nå et sterkt behov for gjennom Grunnloven å beskytte begge disse sidene ved personvernet.

I de fleste moderne konstitusjoner finner vi bestemmelser om vern av privatsfæren, og bestemmelser om beskyttelse av personopplysninger er på vei inn. Det er viktig at disse verdier også i Norge bringes opp på samme nivå i hierarkiet av rettsregler, som bl.a. bestemmelsene om yrings- og informasjonsfrihet. Senterpartiet vil derfor primært foreslå alternativ 4 B til ny § 102.

Menneskerettighetsutvalget har foreslått en ny § 107 i Grunnloven om rett til kulturell identitet og deltakelse i det kulturelle liv. Disse verdier er Senterpartiet enig i. Samtidig har Menneskerettighetsutvalget sjøl pekt på at det kan være utfordrende å finne en god balanse mellom in-

tegrering og respekt for den enkeltes kulturelle identitet. Dette er et dilemma som Stortinget skal avklare i konkrete saker.

Senterpartiet mener generelt at åpne paragrafer som skaper et stort rom for tolkning, ikke er ønskelig, da det potensielt innebærer å flytte makt til domstolene. Det foreslåtte første leddet i ny § 107 mener vi er en slik åpent formulert paragraf. Samtidig vil ikke det foreslåtte første ledd til ny § 107 innebære noen nye klare rettigheter. Grunnloven gir allerede en utvetydig rett til frie ytringer og en like klar rett til forenings- og forsamlingsfrihet. Senterpartiet går derfor mot nytt første ledd i § 107.

Senterpartiet støtter forslaget til nytt annet ledd i ny § 107 hvor man grunnlovfester vitenskapens og kunstens frihet. Dette er en kort og tydelig paragraf. Forskere som fritt og uavhengig kan utvikle ny kunnskap, er avgjørende for at samfunnet skal utvikle seg. Forskningens frihet kan presses på mange områder. Det er et behov for vern mot at statsmakten begrenser hvilke fenomener eller problemstillinger som skal være gjenstand for forskning, hvilke funn som skal offentliggjøres, eller hvilke kunstneriske verk som skal frambringes eller framføres. Denne frihet har stor betydning for opinionsdannelse og demokrati.

Grunnloven § 108 gjelder samisk språk og kultur. I Samerettsutvalgets første delinnstilling av 1984, NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling, ble det konkludert med at samene i alle henseender er å anse som et folk. At man i forslaget til grunnlovsparagraf, som ble framsatt i Stortinget 21. september 1984 og vedtatt som § 110 a 21. april 1988, brukte uttrykket «den samiske Folkegruppe», var visstnok begrunnet med at man her mente den delen av det samiske folket som bor i Norge.

Paragrafen gir ikke individet noen rettigheter. Man kan ikke vise til paragrafen i tvister ved domstolene om konkrete rettigheter. Men den foreskriver hvilke vurderinger som skal legges til grunn for tiltak og avgjørelser som gjelder kollektivet samene. Det ligger altså en viss rettslig forpliktelse for statsmyndighetene for bl.a. tolking av lover og for skjønnsutøvelsen når det gjelder samene som gruppe. Den vil ikke være forskjellig om man bruker betegnelsen «det samiske folk» eller for den del «samene som urfolk».

Begrepet «urfolk» er blitt til etter en prosess fra 1982 til 2007 ledet av FNs høykommisær for menneskerettigheter i Genève, hvor erklæringen United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples utgjør et foreløpig klimaks med generalforsamlingas vedtak i 2007. I mellomtida ble ILOs urfolkskonvensjon, Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, vedtatt av ILO i 1989 og ratifisert av Norge i 1990 som første land. Så langt er ILOs konvensjon den eneste rettslig bindende konvensjon som gjelder urfolk. Erklæringa er derimot ikke rettslig bindende for noe land. I hele prosessen om erklæringa har det fra urfolkene vært et ønske å bli betegnet som «folk», «peoples with an s».

Uttrykket «det samiske folk» vil naturligvis også gjelde kollektivet samer og er for den del ikke forskjellig fra de to andre nevnte betegnelser. Betegnelsen «urfolk» er en minstestandard som skal kunne brukes om alle grupper som ikke har vært delaktige i etableringa av nasjonalsta-

tene. Den har vært nødvendig å innarbeide for overhodet å få til en noenlunde ordnet dialog med de mest negative nasjonalstater om minstestandarder.

Det er viktig å få fram at Samerettsutvalget i sin tid konkluderte med at samene er et folk. I den samepolitiske erklæringa fra samekonferansen i 1971 het det at samer er samer og vil være samer uten dermed å være verken mer eller mindre enn andre folk i verden. Samiske organisasjoner har også omtalt samene sjøl som et folk. Betegnelsen «folk» er i både nasjonal og internasjonal lovgivning mye klarere og sterkere enn begrepet «urfolk». Den uttrykker også den likeverdighet som H.M. Kongen uttrykte i 1997 i sin tale til Sametinget, ved å slå fast at staten Norge er etablert på territoriet til to folk, nordmenn og samer.

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett, menneskerettsloven av 21. mai 1999, viser til bl.a. fem konvensjoner som «skal gjelde som norsk lov i den utstrekning de er bindende for Norge», og blant dem er de to FN-konvensjonene fra 1966. Der omtales «folk», men ikke «urfolk». Betegnelsen «folk» har derfor en svært mye sterkere stilling enn «urfolk». Bruken av uttrykket «det samiske folk» utelukker ikke at samene også er urfolk.

Vi stemmer altså for at vi skal ha inn i den norske Grunnloven begrepet «det samiske folk».

Grunnloven § 110 om retten til arbeid og retten til å skaffe seg et utkomme ved sitt arbeid er den sentrale økonomiske og sosiale rettighetsbestemmelsen i någjeldende grunnlov. Den kom inn i 1954 og gir etter Senterpartiets syn et godt bilde av det som også er behovet i dag, og vi kan derfor ikke se at det er grunnlag for å måtte endre den bestemmelsen.

Når det gjelder ny § 112 i Grunnloven, gjelder den miljø. Bestemmelsen i dagens § 110 b kom inn i Grunnloven i 1992. Den kan ses som et resultat av anbefalinger fra FN gjennom verdenskommisjonen for miljø og utvikling og skal leses som en rettslig forpliktende bestemmelse. Bestemmelsen skal leses som at vi i dag skal sikre framtidige generasjoners rett til et miljø som sikrer sunnhet, og en natur hvor produksjonsevne – altså fruktbarhet – og mangfold bevares. Dette innebærer etter Senterpartiets syn at denne grunnlovsbestemmelsen går foran ordinær lovgivning hvis de strider mot hverandre.

Senterpartiet mener det er behov for å tydeliggjøre plikten for myndighetene til å etterleve prinsippene i første ledd om å iverksette hensiktsmessige og nødvendige tiltak for å sikre miljøet. Forslaget som innstilles av alle partier unntatt Fremskrittspartiet, må etter Senterpartiets syn leses som en aktiv plikt for myndighetene til å iverksette tiltak for å ivareta miljøet.

Grunnlovsparagrafen innebærer altså en tydeliggjøring av myndighetsplikten til å etterleve prinsippene om miljø som sikrer helse, og en natur hvor produksjonsevnen og mangfoldet bevares samt at naturressursene skal disponeres ut fra langsiktig allsidige betraktninger som ivaretar den rett også for etterslekten – sterke og gode senterparti- verdier.

Avslutningsvis vil jeg ta opp Senterpartiets forslag nr. 4 om ny § 108 i Innst. 187 S samt de primære og sekundære

re forslag vi går inn for i innstillingene Stortinget i dag behandler.

Presidenten: Representanten Per Olaf Lundteigen har tatt opp de forslag han refererte til.

Karin Andersen (SV) [13:11:37]: «Vi ere en Nation, vi med» har unger sunget på 17. mai i alle år, og nå på 200-årsjubileet for Grunnloven mener jeg vi har nesten enda større grunn til det, for nå kommer barnas egne rettigheter som personer inn i Grunnloven – både de sivile og noen av de sosiale og økonomiske rettighetene. Det er jammen på tide.

Jeg skal komme tilbake til det, jeg vil først slå fast at menneskerettighetene er helt grunnleggende verdier. De er udelelige og universelle, og for SV og for meg personlig er det det sterkeste verdigrunnlaget. Den internasjonale anerkjennelsen er blant de viktigste framskritt i en historisk tid der verden er fylt av maktbruk og maktmisbruk og uro.

Disse rettighetene er en helhet, de er ikke en buffé en kan velge fra som en vil, slik Høyre og Fremskrittspartiet tydeligvis tror. FNs menneskerettighetskomité har fortolket det slik siden 1948. Det er allmenn internasjonal støtte til dette synet. Skarpskodde jurister under høringen var enig i dette, så dette er ikke et syn som er særlig for SV. Det er Høyre og Fremskrittspartiet som er alene om tolkningene om at man selektivt kan velge de menneskerettighetene som man sjøl måtte mene er viktige blant de sosiale, økonomiske og kulturelle rettighetene.

Rangering av rettighetene er ingen stolt historie. Alle disse rettighetene er viktige fordi de sivile og politiske bare kan bli virkelighet i et fellesskap, der staten på høyeste nivå forplikter seg til respekt for nettopp disse rettighetene til alle. Rettighetene representerer et samfunnsyn, et menneskesyn og en helhet som SV vil skal forme og styre verden og Norge, dette vernet av individer og minoriteter i forpliktende fellesskap i en stat som skal styres demokratisk. Det avgjørende er at rettighetene skal kunne gjøres gjeldende overfor staten. Derfor er menneskerettighetene nettopp grunnleggende forpliktelser i forholdet mellom stat og individ. Poenget med å skrive dem ned er at de må sikres i Grunnloven for at de skal være vernet tilstrekkelig og sterkt nok. Spørsmålet er hvor langt et flertall vil gå i å binde seg på forhånd til å tåle de konkrete resultatene som kan gå dem imot – med andre ord: Ta stilling til å binde seg for å styrke samfunnets verdifundament, som professor Carsten Smith sa i høringer i kontroll- og konstitusjonskomiteen. Det er nettopp det dette gjelder.

Her går de politiske skillelinjene. Vanlige lover, også menneskerettighetsloven som i det daglige har forrang foran vanlig lov, kan oppheves av et alminnelig flertall i Stortinget. Det er kun et valg og vernet kan være borte, både på disse rettighetene og på mange av de økonomiske og sosiale rettighetene. Spørsmålet er om det er slik Høyre og Fremskrittspartiet vil at det skal være.

Grunnlovsbestemmelser – derimot – krever at de legges fram i én stortingsperiode, og at det er et stortingsvalg i mellom, slik at folk skal kunne si klart fra i valg om

de mener at Norge skal endre/svekke sine menneskerettighetsforpliktelser i Grunnloven.

Det vi gjør i dag – som burde vært en helhet, og som dessverre ikke blir en helhet – er å gi større muskler og motstand mot å forandre grunnleggende menneskerettigheter som vi har forpliktet oss til. Sjølsagt skulle både de sivile og politiske og de økonomisk, sosiale og kulturelle rettighetene grunnlovsfestes. Å grunnlovsfeste bare de sivile og politiske viser mangelfull forståelse for helheten. Konvensjonen er en helhet, begge hovedtekster må til for å gjennomføre verdenserklæringen og andre menneskerettighetsforpliktelser. Å Ikke vedta begge er et tilbakeskritt, hilsen et parti som har fremskritt i navnet sitt, og det er mest oppsiktsvekkende at Høyre er med på det. Nå skal Norge av alle stater ikke se det prinsipielt viktig å gi alle sine innbyggere noen av velferdsstatens viktigste rettigheter høyeste rang gjennom Grunnloven.

Internasjonalt er det sjølsagt at disse rettighetene ses sammen. Dette handler om hva vi vil med Norge. SV vil at rettigheter skal gjelde alle og være et overordnet mål og en forpliktelse for staten. Land med små forskjeller gjør det best og er tryggest. Derfor må vi forsterke dette framover, for det forsterker tryggheten for oss og mulighetene for at Norge skal lykkes som nasjon, og at alle menneskene i Norge skal sikres muligheter til å lykkes.

I Politisk kvarter i dag – som jeg hørte på – virket det som om Høyre der tok til orde for at de mente at de sosiale, økonomiske og kulturelle menneskerettighetene var en sosialdemokratisk oppfinnelse, og at det var derfor de ikke ville være med på dem. Det hadde vært fint å få avklart det i dag, om det er slik. Sjøl mener jeg nok at i hvert fall venstresidas politikk må til for å ivareta også de økonomiske, sosiale og kulturelle forpliktelsene. Ja, jeg tror også de står seg absolutt best når det gjelder de sivile og politiske rettighetene. Men det kunne vært viktig å få dette fastlagt.

I debatten i dag sier representanten fra Høyre at de sosiale rettighetene er i periferien av menneskerettighetene. Det har jeg aldri før hørt noen si, at man politisk sett er mot dem fordi det betyr at man forplikter seg til en fordelingspolitikk som skal gjelde også i dårlige tider. Det hadde vært reelt å si: Det er ærlig, det er gammeldags Høyre-politikk, men sånn er det. Men å si at dette er i periferien av menneskerettighetene, er feil. Det er grunnleggende feil, men det har sjølsagt en politisk begrunnelse.

Jeg startet med barna, og jeg vil fortsette litt med dem nå. Det er svært viktig, det som kommer inn i Grunnloven nå for å sikre barns rett til å bli hørt, en medbestemmelse som sier at ved handlinger og avgjørelser som angår barn – «angår» blir kanskje stående, det burde stått «berører», men det kommer i noen av de andre leddene av paragrafen – skal hensynet til barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barn er fullverdige innbyggere, men fordi de er barn og avhengig av voksne, må staten ta et særlig ansvar for at de blir beskyttet også mot vold, at de blir respektert som mennesker, at de får gå på skole og utvikle seg, også hvis de får helseproblemer. Jeg stiller meg litt undrende til at det ikke er et samlet storting som ønsker at staten skal ha et særlig ansvar for å beskytte barn mot overgrep. Det at det ikke er et enstemmig storting som stil-

ler seg bak det, er et av de store spørsmålene under denne debatten.

Vi har vært kritisk til at flertallet ønsker en ordlyd som sier at myndighetene skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, fortrinnsvis i egen familie. Grunnen til vår skepsis er at det er nettopp i saker der familien svikter, at barnas beskyttelse må være myndighetenes ansvar. Det er da statens ansvar er aller viktigst. Barneombudet og UNICEF har påpekt at et slikt tillegg vil kunne føre til at det biologiske prinsipp vektlegges for mye når det gjelder barnas rettigheter.

Dette er et spørsmål som det er gjort endringer på de siste årene. SV har sittet i regjering og fått fram endringer som gjør at det vektlegges høyere at de barna som trenger samfunnets beskyttelse, noen ganger mot sin egen familie, får det – disse barna har fortalt oss at de voksnest rett har veid for tungt. Jeg og SV tror ikke at de som nå går inn for denne ordlyden, mener å svekke barnas vern. Men det hadde vært veldig greit hvis de som står bak denne ordlyden, kunne avkrefte det – at man nå ikke ønsker å gå inn i en omkamp om det biologiske prinsipp, og ved det, mener vi, svikte de barna som trenger samfunnets beskyttelse aller, aller mest.

At det nå også blir rettigheter til utdanning, er bra. Der er det flertall for formuleringer, men ikke samlet ordlyd. SV vil på mange av disse punktene selvfølgelig stemme subsidiært, også på dette, slik at vi får inn rettigheter i Grunnloven. Da er det barnas rett til utdanning som er helt avgjørende viktig, og hvis barn har en rett, har samfunnet en plikt til og foreldrene ingen mulighet til å hindre det.

Asyl har vært en viktig del av debatten. Det er den mest grunnleggende retten til liv, frihet fra forfølgelse, tortur og umenneskelig straff og dødsstraff. Denne retten er faktisk reelt sett truet i verden i dag, og da blir det for smått å se på at Grunnloven bare skal reflektere hva vi har i Norge. At det ikke blir flertall for å sikre asylretten, som er en klar menneskerett, at Høyre nå skygger unna denne grunnleggende menneskerettigheten, synes jeg nesten er sjokkerende. Høyre har hatt klare, prinsipielle standpunkter. Regjeringskollega Fremskrittspartiet har mange ganger tatt til orde for å si opp eller svekke Norges forpliktelser når det gjelder Flyktningkonvensjonen. Derfor blir det ekstra kritisk at disse to partiene i Stortinget nå sørger for å hindre at asylretten får grunnlovsvern og ikke kan oppheves eller sies opp ved et simpelt flertall i løpet av én stortingsperiode.

Jeg vil be Høyre tenke seg om, for de vet at denne konvensjonen redder liv, og at det er viktig i en verden full av krig at Norges rolle internasjonalt som forsvarer av en så viktig og grunnleggende menneskerettighet, ikke svekkes av at retten til asyl utelukkes når Norge nå skriver menneskerettighetene inn i konstitusjonen. Dess rikere, dess reddere, dess mer mister vi kontakt med det som er helt grunnleggende for menneskerettigheter, synes jeg det ser ut til.

I denne grunnlovsrevisjonen har det også vært en diskusjon rundt retten til liv og om at formuleringer som noen ønsker å få inn i Grunnloven, skulle være en abortomkamp. Vi får velge å tro de som sier at det ikke er det. Vi har jo

nettopp lagt bak oss en alvorlig og heftig politisk strid i Norge, der alle har forsikret at det ikke gjaldt en omkamp, men i dag fremmes det forslag som fullt ut kan tolkes som at det er en omkamp om abortloven.

Det har også vært en runde her om ytringsfrihet og religion. Jeg mener at flertallet legger altfor liten vekt på den sterke maktfaktoren religionen er, i familier, i lokalsamfunn og helt opp til stater. Det er farlig for folk å kritisere religion – for noen i Norge, men særlig internasjonalt. Det er viktig at Norge sier fra når det gjelder dette, for dette er maktstrukturer som er sterke. De går rett inn i menneskets sinn og har svært stor makt. Vi mener det hadde vært nødvendig å si dette direkte.

Når det gjelder vern mot diskriminering, fremmer SV et prinsipielt forslag om å nevne alle diskrimineringsgrunnene. Jeg må si at jeg ikke er helt enig i versjonen som saksordføreren hadde på dette punktet, for i ordlyden som vi også fremmer, står det «lignende vesentlige forhold ved en person». Det er dekkende, hvis man er i tvil om man har klart å nevne alle. Det å stemme for SVs forslag prinsipielt der, vil ikke reise de spørsmålene som saksordføreren nevnte på dette punktet.

Jeg vil avslutte med noen ord som Carsten Smith sa i en høring: Det blåser kalde vinder ute i verden. Rettighetene er under press. La oss da se mot 1814. Grunnloven ble til i en periode fylt av krig og nødsår, og hva var Grunnlovens svar? Borgerrettigheter var svaret. Vi må ha det lange tidsperspektivet. Reformen skal gjelde noen av oss, men selvfølgelig skal de peke mest inn i framtida, til mine barnebarn, alles barnebarn, og oldebarn. Det vi i dag gjør, skal sikre større trygghet for de grunnleggende rettigheter – ikke den form for trygghet som skapes gjennom økt kontroll og overvåkning, men større trygghet for at borgerfrihetene lever videre.

Jeg tar opp de forslagene i innstillingene der SV er medforslagsstiller, som eventuelt ikke er tatt opp til nå.

Presidenten: Representanten Karin Andersen har tatt opp de forslagene som hun refererte til.

Une Aina Bastholm (MDG) [13:27:20]: Det er et ærefullt oppdrag å debutere som stortingsrepresentant i dag, i debatten om grunnlovsfesting av de mest sentrale menneskerettighetene.

Men også for Miljøpartiet De Grønne, som parti og som bevegelse, er det stort å kunne ta del i dette, som et tydelig bevis på at samfunnets verdier og prinsipper er dynamiske, at nye tider skaper nye utfordringer, at nye generasjoner gjør nye prioriteringer, og at vårt demokrati og vårt valgsystem, forankret i vår grunnlov, tillater at både det bestående og det nye får komme til uttrykk i denne salen. Jeg håper at nettopp demokratiets utvikling får komme til uttrykk også i dag, ved at vi endelig får inkludert sentrale, internasjonale verdier i vår nasjons viktigste lovsamling.

Norges forfatning består av langt mer enn Grunnloven. Også Grunnloven i seg selv endres og utvikles ikke bare gjennom grunnlovsendringer i denne salen, men også gjennom tolkning av paragrafer og endringer i hvordan de brukes, gjennom uskrevet, konstitusjonell sedvanerett, som

man kaller det, og gjennom utfyllende regler på lavere nivå. Problemet er at disse sammenhengene, og sammenhengene i alt dette, er relativt utilgjengelig for de fleste som Grunnloven gjelder for. Det er ved å slå opp i selve grunnlovsteksten at en venter å finne de mest sentrale prinsippene for forholdet mellom staten og individet i vårt samfunn. Etter at vi fikk en modernisering av språket og to ulike målformer i forrige uke, er det nå også betydelig flere som kan forstå det som står i den. Det neste steget er da at de som lever i dag, tar eierskap til innholdet og til historien om lovens utvikling, Norges historie.

Høyre og Fremskrittspartiet har tatt til orde for å minimere det begrensede antallet økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter som er foreslått inn i Grunnloven, i frykt for at mange uforpliktende glansbilder eller «politiske signaler», som representanten Tetzschner viste til tidligere i dag, uten positivrettslig kraft, vil svekke vår grunnlov. Da den norske grunnloven ble laget av noen hektiske og optimistiske menn i 1814, var den først og fremst framtidrettet og visjonær. Det var få som den gang var bekymret for om Grunnloven ble utvannet av svulstige formuleringer om frihet og folkestyre, selv om de var langt unna det demokratiet vi har i dag, og sånn sett tok seg fullstendig vann over hodet. Ingen var den gangen redd for å bli historieløs eller identitetsløs ved å lære av andre kulturer og nasjoner og åpne armene ut mot den utviklingen som Norge var en del av internasjonalt. Hadde Grunnlovens fedre vært mest opptatt av ikke å bryte med fortiden, ville vi kanskje ikke hatt noen grunnlov i 1814, og hvem vet om vi fortsatt ville vært i union med en av våre naboer.

Det virker selvfølgelig, men det er likevel så altfor viktig å minne om dette med historien, og det har tidligere i dag blitt referert til historieskriving i en ganske annen sammenheng. Det er ikke bare i fortiden det skapes historie; det gjør vi også i dag – her og nå. Om noen husker det vi gjør, derimot, er opp til oss – hvor framtidrettede, djerve og visjonære vi tillater oss å være – og jeg håper at det som vil bli husket fra denne salen i dag, ikke er beskyldninger om såkalt hestehandel, men er et realløfte for den norske grunnloven, ved at vi får inn de viktigste internasjonale verdiene i vårt samfunn.

Grunnloven er allerede justert og oppdatert mange ganger siden 1814 – så mye som tre fjerdedeler av Grunnlovens paragrafer er endret i større eller mindre grad de siste 200 årene. Dette betyr ikke at Grunnloven er noe vi skal endre ved enhver anledning. Vi kan være stolte over at vår grunnlov er Europas eldste og verdens nest eldste, fordi vi ikke på noe tidspunkt har forkastet den, men heller fornyet den gradvis.

Bakgrunnen for Menneskerettighetsutvalgets mandat var nettopp erkjennelsen av at Grunnloven ikke gjenspeiler verdier som har blitt helt sentrale for det norske samfunnet og for vårt arbeid internasjonalt. Vi er alle sammen stort sett enige om at formålet med grunnlovfesting av rettighetene ikke er den materielle, juridiske effekten, men derimot å verne våre viktigste prinsipper, synliggjøre dem og gi dem grunnlovs rang, dvs. gjøre dem vanskeligere å forkaste av skiftende regjeringer.

Vi i Miljøpartiet De Grønne tror at ved ikke å ta

inn de sentrale, sosiale og økonomiske rettighetene forblir Grunnloven et symbol eller en kuriositet mer enn en levende konstitusjon, fordi den forblir mer en fortelling om hva vi en gang var, ikke om hva vi er i dag.

Miljøpartiet De Grønne vil altså stemme for hele den foreslåtte menneskerettighetskatalogen, fortrinnsvis alternativene med korte og klare formuleringer. Dette er i tråd med Menneskerettighetsutvalgets hensikt med gjennomgangen, nemlig å «sikre de allmenngyldige menneskerettsprinsippene i Grunnloven, og ikke få en opplisting av enkeltrettigheter, som naturlig hører hjemme i ordinær lovgivning». Jeg minner om at Menneskerettighetsutvalget jo også ber om at vi ser forslagene i sammenheng – som en katalog.

Særlig på ett punkt er vi imidlertid spesielt uenig med utvalget, og den første konkrete saken jeg skal nevne, er retten til å søke asyl. Vi vil, sammen med SV, Venstre og Kristelig Folkeparti – og Arbeiderpartiet, mottar jeg nå signaler om fra salen – stemme for å grunnlovfeste denne retten. Redegjørelsen til Menneskerettighetsutvalget retter seg mest mot formuleringene om flyktningers rett til å få asyl, altså ikke retten til å søke asyl. Henvisningen gjelder at man er redd for at den ikke vil ha en konkret virkning, som altså ikke er et argument mot å ta inn veldig mange av de andre rettighetene som utvalget har gått inn for.

Ved å gi denne ubestridte retten grunnlovs rang og på den måten heve den over utlendingsloven minner vi om Norges humanitære forpliktelser, men også om hvem nasjonen Norge er. Nasjonen Norge er ikke bare folk som er født her og oppvokst her med norske foreldre. Nasjonen Norge er en del av en verden der konflikter, undertrykkelse og ikke minst klimaendringer og sult er en del av hverdagen for mange. Jeg vil derfor mene at det er langt mer oppsiktsvekkende ikke å inkludere og ikke engang nevne asylinstituttet i vår konstitusjon, enn det er å ta den med, i hvert fall når det gjelder retten til å søke asyl, som er helt ubestridt. Kjernen i asylretten er tolket i EMK av Den europeiske menneskerettsdomstol, og høringsinstansene, som Advokatforeningen, Dommerforeningen, Norsk Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo og Juss-Buss, er enige om at forslaget er godt, og at det ikke vil skape materielle, rettslige endringer.

Jeg vil også framheve viktigheten av en ny § 102 om personvern. I dagens grunnlov finnes det ingen bestemmelser om respekten for privatlivets fred, personvern eller personopplysningsvern. At dette er et problem, har blitt påpekt av Personvernkommisjonen i NOU-en fra 2009, Individ og integritet.

Miljøpartiet De Grønne er veldig glad for at Stortinget i dag ser ut til å ville grunnlovfeste at enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon, at husransaker ikke må finne sted, og at statens myndigheter også skal sikre vern om den personlige integritet.

Gjennom merknadstekster skal det nå komme fram at dette også skal tolkes som at systematisk innhenting, oppbevaring og bruk av opplysninger om andres personlige forhold bare kan finne sted i henhold til lov. Miljøpartiet De Grønne er del av et mindretall som ønsker denne pre-

siseringen om opplysningsvernet inn i selve Grunnloven, ikke bare i merknadene, som veldig få leser.

Vernet mot nettopp innhenting, bruk og oppbevaring av personlige opplysninger er noe vi har godt historisk grunnlag for å gi grunnlovs rang. På grunn av den teknologiske utviklingen er dette noe som også bekymrer mange, og rettsvernet en har som borger, er ukjent og uklart for veldig mange. Slik grunnlovsteksten blir stående nå, er det ikke klart og tydelig at personlige spor og opplysninger som en legger fra seg i hverdagen, er ens egne. Det kommer ikke fram at Facebook og Google må be norske borgere om lov før de kan lagre eller selge personlige opplysninger, eller at statens myndigheter ikke har rett til å hente inn informasjon uten særlig grunn i henhold til lov. Jeg håper derfor at flere i dag vil vurdere å stemme for alternativ 1 B sammen med Miljøpartiet De Grønne, SV og Kristelig Folkeparti, og jeg regner med at Senterpartiet og Venstre vil stemme subsidiært for dette forslaget.

Det siste konkrete forslaget jeg vil kommentere, er forslaget om ny § 104 om barns rettigheter. I dag, 25 år etter at barns rettigheter ble slått fast internasjonalt i FNs barnekonvensjon, ser Norge ut til å ta flere av de viktigste prinsippene inn i sin grunnlov. Endelig gir vi grunnlovs rang det at barn har et særlig behov for beskyttelse og tilrettelegging, for vern om sin integritet og utvikling, og at de har rett til å bli hørt i saker som angår dem. Siden barnerettigheter også har vært blant de rettighetene som er minst kjent, særlig for dem det angår, altså barna selv, tror jeg at grunnlovsfestingen vil gi et nødvendig løft for opplysning og synliggjøring på dette området – og for dette området særlig.

Når Stortinget nå har denne muligheten til å styrke barnets rettigheter, er det samtidig vanskelig å forstå hvorfor alle de store partiene, Arbeiderpartiet, Høyre og Framskrittspartiet, går inn for den bestemmelsen i første ledd som begrenser retten barn har til å bli hørt, til spørsmål som gjelder dem direkte. Alternativet, som bl.a. Miljøpartiet De Grønne går inn for, er at barnet skal bli hørt i saker som berører det, selv om spørsmålet i seg selv ikke gjelder barnet direkte.

At barn har rett til deltakelse og innflytelse, er en sentral del av Barnekonvensjonen og en av dens fire hovedprinsipper. Beslutningene med mest betydning for barnet gjelder ofte ikke barnet direkte, men det er berørt, fordi spørsmålene gjelder dets foreldre, dets skolegang eller dets nærmiljø. Jeg er usikker på – selv om dette nå er lagt inn som merknader – om det nå er utvetydig i tolkningen av vår grunnlov at barnet skal bli hørt også i slike typer saker.

Både menneskerettighetene og Grunnloven er rettslige verktøy, samtidig som de også er symboler på våre viktigste verdier, og dette har vært et tilbakevendende tema i dag. Verdier er – dypest sett – det politikk handler om, og jeg møter sjelden mennesker som er bekymret for at Stortinget bruker for mye tid på prinsipper, verdier og særlig visjoner, at det diskuteres for ofte hva som er viktigst for oss som samfunn, eller hva som gir borgere reell trygghet, stolthet og motivasjon til å delta og påvirke. I et samfunn som for lengst har overgått seg selv i materiell velstand, i teknologisk utvikling og i informasjonstilgang, er det kan-

skje nettopp de mest grunnleggende verdiene som trenger et ekstra vern.

Ved å grunnlovsfeste den foreslåtte menneskerettighetskatalogen gjør vi to grep samtidig. Vi gir de mest grunnleggende verdiene våre – dem vi lærer våre barn i klasserommet, og dem vi fremmer internasjonalt – grunnlovs rang. Samtidig gjør vi det grepet som er den virkelige feiringen av Grunnlovens 200-årsjubileum, nemlig å gjøre Grunnloven nær, gjenkjennelig og håndgripelig for folket.

Martin Kolberg (A) [13:40:18] (komiteens leder): Det er allerede sagt flere ganger, fra flere – og vi er enige om – at Grunnloven er Norges viktigste rettsdokument. Den bestemmer grunnlaget for vår rettsorden og for vår rettstilstand. Men Grunnloven er også et avgjørende viktig politisk dokument. Den er folkets lov, som skal beskytte det enkelte mennesket mot overgrep fra maktøverne. Den er også et dokument som skal beskrive vårt samfunn slik det er i dag, og helst også hvordan vi vil at det skal utformes for framtida. Endringene vi skal gjennomføre i dag, handler mest om det siste – om framtida. Demokratiet er forutsetningen for alt dette. Grunnloven av 1814 la vekt på folkestyre og ga dermed Norge et stabilt demokrati. Nå er det viktig og riktig å utvide dette perspektivet.

Grunnloven har også vært avgjørende for utviklinga av det norske samfunnet til å bli et humanistisk samfunn, og et samfunn som er preget av likeverd. Den har ikke stått i veien for politiske beslutninger som har gitt oss det velferdssamfunnet vi i dag lever i. Den politiske, men like mye sosiale og kulturelle, utviklingen i vårt land, har inntil denne dag, den 13. mai 2014, ført oss fram til det som få – eller kanskje jeg nesten kan si ingen – med seriositet vil hevde ikke er et gode: at vi har et samfunn med små ulikheter.

Kampene og de politiske uenighetene mellom høyre- og venstresiden har vært mange og store, uten at Grunnloven har stått i veien for dette. Den kampen mellom høyre- og venstresiden i norsk politikk vil fortsette også med de endringene av Grunnloven som vi gjennomfører i dag. For denne utviklingen ble på sett og vis forutsett av representantene på Eidsvoll, som selv var uenige på grunnleggende punkt, men som satte folket i sentrum, slik at folket skulle velge sine representanter med ulike syn og løsnings. Grunnloven av 1814 la grunnlaget for demokrati og folkestyre.

Når vi står her i dag og skal gjennomføre den største grunnlovsendringen på 200 år, da er det høytid, og det er det som kalles for et historisk øyeblikk.

Grunnloven har fått sitt nye språk. Det var et stort og viktig første skritt. Med et moderne språk har vi brakt Grunnloven nærmere – eller snarere tilbake til – folket. Gjennom dagens behandling makter vi å modernisere Grunnloven – ikke i så stor grad som Arbeiderpartiet ønsker, men et stykke på vei slik flertallet vil stemme for.

De sivile og politiske rettighetene har til hensikt å sikre det enkelte menneskets grunnleggende rettigheter – som vi har i Norge i dag, men som vi ikke kan garantere for framtida. Endringene gjøres for å ivareta de kommende generasjoners ubetingede rett til ukrenkelig menneskerettig-

heter, som retten til liv og frihet fra slaveri og tortur, for at heller ikke framtidens nordmenn skal kunne fengsles uten vilkår, men være sikret en uavhengig domstol og rettferdig rettergang, for at de ikke skal diskrimineres, men ha frihet for tanke, kunne slutte seg til foreninger og gifte seg med hvem de vil.

Ikke minst vil også jeg, som flere av mine stortingskolleger allerede har gjort, trekke fram § 104, om barnas rettigheter. Det er på høy tid at det norske stortinget fører barnas rettigheter inn i Grunnloven. For hvor viktig er det ikke for første gang å gjøre dette – sikre dem rett til nødvendig sosial, økonomisk og helsemessig trygghet, sikre våre barn frihet fra vold, mishandling, seksuell utnyttelse og lignende forhold, som selvfølgelig kan skade barna i kommende generasjoner.

Jeg vil også trekke fram de økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettighetene, som selvfølgelig er uatskillelig knyttet til de sivile. For hvordan kan vi stemme fritt ved valg hvis vi ikke kan lese? Og hvordan kan vi leve fritt og demokratisk uten sikkerhet for vår helse?

Jeg hadde håpet at når dagen var over, så kunne vi si til hverandre at vi virkelig hadde innfridd dette, at vi hadde like mye kraft som eidsvollsmennene. Arbeiderpartiet har tatt sitt standpunkt, slik det allerede på en veldig god og grundig måte er blitt redegjort for av vår hovedsaksordfører, representanten Jette Christensen. Arbeiderpartiets grunnleggende mening er, som det har framkommet, at menneskerettighetene er godt ivaretatt i vårt øvrige lovverk og gjennom vår aksept og ratifikasjon av internasjonale konvensjoner. Men det er en rik og moderne nasjon verdig at også vår egen grunnlov definerer og bestemmer menneskerettighetene.

Jeg hører i debatten – ikke så mye her nå i dag, men i mange debatter som har vært før denne debatten – her i Stortinget stemmer som sier at dette kan da ikke være så viktig, vi har jo alle disse rettighetene allerede. Jeg har tre ting å si til den argumentasjonen:

Det første er at politikken og demokratiets utvikling ikke bare er rasjonell. Symboler og politisk vilje uttrykt gjennom grunnlovsvedtak vil, fordi de er politiske vedtak og politiske meninger i vår grunnlov, få stor betydning, også for framtida.

Det er som det ble sagt av en taler rett foran meg her, at hvis de hadde tenkt 100 pst. rasjonelt på Eidsvoll, hadde sikkert mange av de formuleringene som kom inn, ikke kommet inn, og vi kunne fått et helt annet samfunn. Derfor mener jeg at det er grunnlag for å drive den argumentasjonen tilbake. Det er viktig at bestemmelsene kommer inn i Grunnloven.

Det andre er det betydelige forarbeidet som er gjort av Lønning-utvalget, og kontroll- og konstitusjonskomiteens omfattende arbeid nå, men også i forrige periode. Jeg ser at vår justisminister er til stede, og jeg tillater meg å frambringe en honnør til ham fordi han sto i spissen for den forrige forberedelsen, som la grunnlaget for det vi gjør i dag. Et mer omfattende forarbeid for en grunnlovsendring har kanskje ikke dette stortinget hatt noen gang. Vi står på veldig solid grunn når vi skal fatte disse vedtakene – eventuelt avvise dem – på et senere tidspunkt i dag.

Det tredje er at Grunnloven av 1814 bestemte og la føringer for vår 200 år lange grunnlovshistorie. Det ble ikke lett for tidsbestemte flertall å bestemme en annen utvikling. Den kritiseres litt, akkurat den setningen. Men er det ikke det vi har Grunnloven til, da? Er det ikke det som er Grunnlovens hensikt – at den nettopp skal legge grunnlaget for samfunnet slik det er i dag, og slik det skal være i framtida, og at ikke tilfeldige flertall skal gjøre som de vil? Det er det som er Grunnlovens hensikt. Så jeg avviser kritikken som framkommer på disse områdene, ganske ofte.

For slik jeg har hørt og forstått dagens storting, er det bred enighet om menneskerettighetenes riktighet og viktighet, men også om kjernen i velferdsstaten. Høyre og Fremskrittspartiet understreker stadig at velferdsstaten og velferdssamfunnet også er deres eget verk, og noe de støtter. Men når de kommer til øyeblikket, svikter de på flere punkter. Representanter for Arbeiderpartiet skal komme nærmere tilbake til dette, men jeg vil si det slik: Vi kommer et stykke på vei med forslagene om noen av de sivile og politiske rettighetene og om vårt miljø, arbeid og utdanning. Men når høyrepartiene går imot helse, velferd og frihet for kunsten og for vitenskapen, blir det bare halvveis – selvsagt.

Hva er argumentene? Jeg forstår dem ikke, iallfall ikke slik som de er skrevet. Og hvorfor et slikt tilfeldig valg? Hvorfor utdanning? Hvorfor ikke helse? Det er tatt opp i debatten. Vi får ikke svar. Det ville vært bra om vi, før vi gikk til votering, kunne få noen endelige svar og noen artikulerte, forståelige argumenter for akkurat disse tilfeldige valgene – hvorfor de stemmer for noe, og hvorfor ikke for andre ting.

Grunnloven skal beskrive dagens samfunn. Derfor mener Arbeiderpartiet at hele bredden av rettigheter bør vedtas. Ingen av dem er formulert som rettigheter for den enkelte, men som en plikt for staten.

Arbeiderpartiet har tatt et overordnet standpunkt. Det er at de sivile og politiske rettighetene henger nøye sammen med de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene. De utgjør et hele som er gjensidig avhengige av hverandre, hvis det enkelte menneskets trygghet og frihet skal være godt sikret gjennom Grunnloven for kommende generasjoner.

Det framgår helt tydelig av innstillinga hvor skillelinjene går. Nå som bestandig, i enkeltsaker og når grunnlaget for den lange utviklingen i Norge skal bestemmes, er det sentrum–venstre som vil, og høyresiden som ikke vil. Dette er – jeg holdt på å si dessverre – helt i tråd med norsk politisk tradisjon. Men det viktige er at det gjentar seg her i dag – det er det viktige.

Framtredende representanter for høyrepartiene aksepterer ikke disse grunnleggende sammenhengene som jeg her har skissert, og som et flertall i Stortinget står bak – for det er et flertall i Stortinget som står bak dem. Litt foraktelig svares det at de ikke ønsker å grunnlovfeste sosialdemokratiet. Jaha – det avslører egentlig deres grunnleggende tenkning om de sosiale, økonomiske og kulturelle rettighetene. Det er frykten for at Grunnloven skal stå i veien for det markedsstyrte samfunn som er deres egent-

lige begrunnelse og motvilje. Der har vi saken. Jeg vil karakterisere dette med ett ord: umoderne. Det er ikke sentrum–venstre-siden som i denne salen i dag er umoderne – det er høyresiden som er umoderne.

Inge Lønning mente ikke dette. Han sto i spissen for et arbeid som uansett vil komme til å sette spor etter seg. Jeg tillater meg å si at min tidligere stortingskollega Per-Kristian Foss heller ikke mente dette. Han var entusiastisk med på å legge inn disse forslagene. Det er dagens stortingsgruppe i Høyre med Michael Tetzschner i spissen som stopper mange av disse viktige forslagene, bl.a. altså retten til helse.

At Stortinget i dag ikke vedtar en fullverdig revisjon av Grunnloven, etter så mye forberedelser, og paradoksalt nok ikke Høyre-mannen Inge Lønnings grundige arbeid, må Fremskrittspartiet – men det har alltid vært sånn med Fremskrittspartiet, så det kan jeg ikke si noe mer om – og først og fremst Høyre ta det aktuelle historiske ansvaret for. Det er saken, mener jeg.

Jeg skal på slutten av mitt innlegg ta opp de mindretallsforslagene som vi står alene om, og dem vi står sammen med andre om.

Presidenten: Representanten Martin Kolberg har tatt opp de forslagene han refererte til.

Erik Skutle (H) [13:55:33]: Dette er en historisk dag på mange måter. 200 år etter at eidsvollsmennene sørget for at vi fikk på plass en av verdens mest liberale og progressive grunnlover, vedtar vi nå i dag en forbedret grunnlov i samme ånd. Det å vite at jeg sammen med alle de andre i denne salen kommer til å bli med på vedta en ny og forbedret grunnlov, gjør meg veldig stolt, og hele Stortinget har all grunn til å føle seg stolt i dag.

Vi har fått på plass en paragraf som ettertrykkelig slår fast statens ansvar for å sikre menneskerettighetene. Vi får på plass en paragraf som sikrer alle mennesker rett til liv og vern mot tortur, slaveri og annen nedverdiggende behandling. Vi får på plass et vern mot uforholdsmessig frihetsberøvelse, vern mot dobbeltstraff, vi får slått fast uskyldspresumsjonen, vi slår fast bevegelsesfriheten og andre viktige rettsstatsprinsipper. Vi får på plass et diskrimineringsvern som sørger for at ingen skal bli usaklig forskjellsbehandlet, og vi får på plass en presisering av organisasjonsfriheten, forsamlingsfriheten og en sikring mot personvernevertramp. Vi får på plass en rekke punkter om barns rettigheter, bl.a. at barn skal bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og at barns beste skal være et grunnleggende hensyn i spørsmål som berører barn. Barn sikres også nødvendig økonomisk, sosial og helsemessig trygghet. Vi presiserer statens ansvar for å sikre naturmiljøet, og ikke minst sikrer vi barns rett til å motta grunnleggende opplæring, i tillegg til adgang til videregående og høyere utdanning. Dette blir en grunnlov vi kan være svært stolte av.

Samtidig er jeg glad for at Grunnloven beholder sitt preg av å være et dokument som i hovedsak regulerer forholdet mellom statsmaktene, og som setter grenser for statens maktutøvelse. Det er i tråd med hva Grunnloven har

vært fram til nå, og det er i tråd med hva Høyre mener at Grunnloven skal være.

Så er det noen som har problematisert at vi stemmer imot noen såkalte ØSK-rettigheter, bl.a. dette som går på helsehjelp. Det handler om hvilket syn vi har på Grunnloven, enkelt og greit. Høyre har gått til valg på – og vunnet valget på – bl.a. et bedre helsevesen, og vi mener altså ikke at Grunnloven er et dokument for opplisting av alt vi er for.

Så er det noen som har sagt at vi går på jobb i dag for å svikte framtiden. Det er usaklig og faller på sin egen urimelighet. Jeg mener heller at det er Arbeiderpartiet som har en sviktende tro og tillit til framtidens velgere og framtidens politikere. Jeg tror dypt og inderlig på at framtidige politikere kan lage god politikk, og jeg tror at framtidige velgere vil stemme på dem som lager best politikk.

Så er det noen som har problematisert at vi går inn for barns rettigheter og retten til grunnleggende utdanning. Senest forrige taler, representanten Kolberg, kalte det inkonsekvent og lite prinsipielt. Det er ikke riktig, det er i aller høyeste grad konsekvent, og det er i aller høyeste grad prinsipielt, for vi har hele tiden vært svært opptatt av å sikre at alle mennesker får like muligheter i samfunnet – mulighetslikhet – en god start på livet. Da er et godt oppvekstmiljø og en rett til grunnleggende utdanning svært viktig i så måte.

Helge Thorheim (FrP) [14:00:00]: Jeg vil først og fremst berømme Menneskerettighetsutvalget, ledet av nå avdøde professor Inge Lønning, for et grundig og godt arbeid med å utrede og fremme forslag til en begrenset revisjon av Grunnloven med mål om å gi sentrale menneskerettigheter grunnlovs rang, slik det også fremgår av utvalgets rapport til Stortinget, jf. Dokument 16 for 2011–2012. Rapporten vil også i fremtiden kunne tjene som et nyttig oppslagsverk for bl.a. å se hvordan menneskerettighetsvernet er håndtert i andre konstitusjoner, hvordan menneskerettigheter tolkes, hvilke menneskerettigheter som er sentrale, og hvilke som bedømmes å være av mer perifer karakter, osv.

Vi skal i de sakene vi behandler i dag, ta stilling til hvilke menneskerettigheter som skal styrkes rettsmessig ved å gi dem grunnlovs vern. Fremskrittspartiet vil, av respekt for Grunnloven, at Grunnloven ikke skal fylles opp av vage, skjønnsmessige programerklæringer uten noe reelt innhold. Dersom de blir stående, vil de enten bli sett på som uforpliktende politiske programerklæringer eller, dersom domstolene går inn og gir dem innhold, dvs. rettsliggjøring av bestemmelsene, være utenfor lovgivers rekkevidde. Hele poenget med å ta menneskerettighetene inn i Grunnloven er at bestemmelsene skal være vanskelige å omgjøre. I praksis har en da overlatt til domstolene å ta stilling til disse spørsmålene. Så langt har Høyesterett vært forsiktig med å gå inn i eller gripe fatt i disse bestemmelsene. Men dette kan endre seg i fremtiden.

Når det gjelder vern om menneskerettighetene i Grunnloven, er dette berørt allerede i Grunnloven § 2, som lyder:

«Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistis-

ke arv. Denne grunnlov skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.»

Dette viser med all tydelighet at Grunnloven skal sikre menneskerettighetene, og menneskerettighetene får status på linje med demokratiet og rettsstaten.

I tillegg til dette er det i dag forslag til ny § 92, som er en innledende bestemmelse om menneskerettigheter, og som forventes å få det nødvendige to tredjedels flertall. Denne lyder:

«Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter.»

For Fremskrittspartiet er det denne tilnærmingen og respekten for Grunnloven som vil være styrende for vår stillingtagen til om de ulike forslagene til grunnlovsvern bør aksepteres eller ikke.

Sakene vi har til behandling i dag, er dels et knippe såkalte sivile og politiske menneskerettigheter, dels et knippe økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter, de såkalte ØSK-rettinghetene. I tillegg er det fremmet noen andre forslag som også kan ses på som menneskerettigheter, som vi skal ta stilling til.

Under Menneskerettighetsutvalgets arbeid tok utvalgets medlem Carl Ivar Hagen dissens, og han meddelte at han ikke kunne slutte seg til utvalgets forslag til §§ 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115 og 116. § 104 tilhører det som er definert som sivile og politiske rettigheter, mens de øvrige tilhører ØSK-rettinghetene.

Jeg vil sitere følgende fra Carl I. Hagens særmerknad:

«Menneskerettighetsutvalgsmedlem Carl I. Hagen har lenge vært usikker med hensyn til om det er fornuftig og hensiktsmessig med en blandingsgrunnlov hvor både klare rettsregler blandes sammen med uforpliktende programmerklæringer og symbolske langsiktige målsetninger.»

Og videre:

«Når nå utvalget skal vurdere å innføre de sentrale menneskerettigheter må imidlertid det tas en aktiv stilling til og foretas en vurdering av hvilke rettigheter som er omtalt i mange konvensjoner som er de sentrale. Det er også slik at hvis en grunnlov fylles med idealistiske mål og programmerklæringer som de fleste anser for å være urealistiske drømmer uten rettsvirkninger så kan det medføre at også de sentrale rettigheter svekkes både i omdømme og reell rettsvirkning.»

Fremskrittspartiet slutter seg til disse synspunktene.

Etter Fremskrittspartiets vurdering er det først og fremst de sivile og politiske rettigheter som bør grunnlovsfestes. Grunnlovsfesting av ØSK-rettinghetene, dersom de gis et reelt innhold, kan danne grunnlag for en meget kostbar velferdsstat som kan fremtvinge høye skatter og avgifter, som igjen kan kvele en fornuftig økonomisk utvikling. Det bør etter Fremskrittspartiets vurdering være opp til lovgiver og bevilgende myndigheter hvor langt en vil gå, og ikke opp til domstolene å vurdere denne type spørsmål.

I forbindelse med komiteens arbeid med Grunnloven frem mot grunnlovsjubileet er det språklig fornyelse og menneskerettighetene som har vært tema. Det har vært na-

turlig å se dette i sammenheng. For å sikre et stort flertall for språklig fornyelse av Grunnloven har Fremskrittspartiet tatt initiativ overfor de andre partier til å forsøke å samle seg om et alternativ som kan samle to tredjedels flertall, og vi har derigjennom beveget oss fra vårt opprinnelige standpunkt i fire paragrafer for å imøtekomme ønsker fra Kristelig Folkeparti, for at Kristelig Folkeparti i sin tur kunne bevege seg fra sitt opprinnelige standpunkt vedrørende språklig fornyelse for å stemme for forslagene som ble fremsatt av Fremskrittspartiet. Jeg vil derfor benytte anledningen til å takke Kristelig Folkeparti for godt og konstruktivt samarbeid om disse sakene, og også de øvrige medvirkende partiene som så at dette var løsningsen for å få til en språklig fornyelse og i tillegg få en nynorskversjon.

Så over til de enkelte forslagene, og jeg begynner med de sivile og politiske rettigheter.

§ 92, innledende bestemmelser under sivile og politiske rettigheter: Fremskrittspartiet går inn for Alternativ 2 B, som lyder:

«Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter.»

Dette er en av de paragrafene vi inngikk avtale med Kristelig Folkeparti og andre om, ved at vi grunnlovsfester visning til de traktatene om menneskerettigheter vi har gjort bindende for vårt land.

§ 94, frihetsberøvelse: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding.

§ 95, rettferdig rettergang/uavhengige domstoler: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding, dvs. Alternativ 2 B.

§ 96, uskyldspresumpsjonen/forbud mot dobbeltstraff/vern mot full eiendomsavståelse: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding. Det gjøres her oppmerksom på at tredje ledd er utsatt av komiteen til senere behandling, og vi vil derfor komme tilbake til dette når det realitetsbehandles.

§ 98, likhetsprinsippet og ikke-diskrimineringsprinsippet: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding og går inn for alternativ 1 annet ledd samt bifaller ikke nytt tredje ledd, i samsvar med komiteens anbefaling.

§ 99, frihet for tanke, samvittighet, religion og livsanskuelse: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding, dvs. at forslag til ny § 99 bifalles ikke, og § 16 første punktum oppheves ikke.

§ 101, forenings- og forsamlingsfrihet: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding.

§ 102, personvern og personvernopplysninger: Fremskrittspartiet stemmer for komiteens tilråding.

§ 104, barns rettigheter: Dette er også en paragraf som inngår i avtalen med Kristelig Folkeparti og andre, og vi går inn for alternativ 1 B første ledd, som lyder:

«Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.»

I annet ledd følger vi komiteens tilråding, som lyder:

«Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

I tredje ledd inngår vi i mindretallsforslag sammen med Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, og dette lyder slik:

«Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.»

§ 114, domstolenes prøvingsrett: Komiteen har besluttet å utsette behandlingen av denne paragrafen til et annet møte, og vi vil komme tilbake til denne da.

§ 49, frie og hemmelige valg: Her slutter Fremskrittspartiet seg til komiteens tilråding.

Så vil jeg gå over til ØSK-rettighetene. Som nevnt innledningsvis tok Menneskerettighetsutvalgets medlem, Carl I. Hagen, dissens i utvalget ved at han ikke sluttet seg til forslagene som er fremsatt under ØSK-rettighetene i §§ 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115 og 116. Fremskrittspartiet har sluttet opp om denne dissensen og har derfor ikke bifalt noen av forslagene. Det gjøres oppmerksom på at § 115 er utsatt til senere behandling, og vi vil komme tilbake til denne da.

Til slutt vil jeg kommentere forslag som er fremsatt utenom de sivile og politiske rettighetene og ØSK-rettighetene.

I Dokument 12:14 er det fremsatt forslag om å grunnlovfeste retten til å søke og få asyl. Dette har jeg redegjort for tidligere som saksordfører, og Fremskrittspartiet bifaller ikke forslaget.

I Dokument 12:15 er det fremsatt forslag vedrørende ytringsfrihet og religion i § 100. Forslaget går ut på å sette inn ordet «religion» som et av områdene som en kan ytre seg om. Fremskrittspartiet ser ikke at en skal peke på ett spesielt område som en kan ytre seg om, ettersom dette er dekket godt nok gjennom dagens lovtekst. Fremskrittspartiet bifaller ikke forslaget.

I Dokument 12:32, 12:33 og 12:16 er det fremsatt forskjellige varianter av forslag til rett til liv og forbud mot dødsstraff i § 93. Dette er også en paragraf som inngår i avtalen med Kristelig Folkeparti, og Fremskrittspartiet går inn for Alternativ 1 B, slik det fremkommer i Dokument 12:33. Dette lyder:

«Ethvert menneske har rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.»

I Dokument 12:34 og 12:35 er det fremsatt forslag om rett til å stifte familie. Dette er også en paragraf som inngår i avtalen vi har med Kristelig Folkeparti, og her går Fremskrittspartiet sammen med Kristelig Folkeparti og Senterpartiet og danner mindretallsforslag til forslaget i 12:34, som lyder:

«Familien er en grunnleggende enhet i samfunnet.

Enhver som har oppnådd gifteferdig alder, har rett til å stifte familie, inngå ekteskap og oppløse ekteskap i henhold til nærmere bestemmelser gitt ved lov. Ekteskap kan bare inngås med ektefellenes samtykke og frie vilje.»

Til slutt vil jeg nok en gang presisere at når Fremskrittspartiet stemmer imot en rekke av de foreslåtte paragrafene, er det ikke fordi vi er uenige i det materielle innholdet i paragrafen, men vi er uenige i grunnlovfesting av disse i tråd med stemmebegrunnelsen som vi har gitt innledningsvis.

Jeg vil til slutt ta opp de mindretallsforslag og andre forslag som vi har vært med på innenfor disse områdene. Jeg har tidligere tatt opp vårt forslag i sak nr. 5, derfor tar jeg opp forslagene i sakene nr. 1, 2, 3, 4 og 6.

Presidenten: Representanten Helge Thorheim har tatt opp de forslagene han refererte til.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [14:13:43]: Vår grunnlov er en av verdens eldste. Den står seg godt også i vår tid. I alle år har den vært et symbol på frihet og selvstendighet. Grunnloven har bidratt til å samle nasjonen Norge på tvers av sosiale lag og generasjoner. Den har vært et viktig redskap i Norges frihetskamp og for etableringen av det moderne demokratiet. Framtidens grunnlov bør nettopp av disse grunner synliggjøre og sikre statens allmenne verdigrunnlag, dvs. sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene, slik det er formulert i Grunnloven § 2.

I dagens grunnlov er det bare noen av de sentrale menneskerettighetene som er med. De som leser Grunnloven, kan derfor få et skjevt og mangelfullt bilde av hvilke verdier det norske samfunnet bygger på. For skal Grunnloven være et levende dokument, må alle de sentrale menneskerettighetene sikres plass. Dette har også vært bakgrunnen for Kristelig Folkepartis engasjement i dette viktige grunnlovsarbeidet.

Menneskerettighetsutvalget, ledet av Inge Lønning, har levert et meget grundig arbeid og gitt Stortinget et godt fundament for å styrke menneskerettighetenes stilling i nasjonal rett gjennom å foreslå å gi sentrale menneskerettigheter grunnlovs rang.

Rettighetene i Grunnloven bør i størst mulig grad gjenspeile og realisere det enkelte individs frihet, likhet og menneskeverd, slik det kommer til uttrykk i FNs verdenserklæring om menneskerettigheter og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, EMK.

Det er viktig å ivareta Grunnlovens betydning som symbolverdi for nasjonen Norge, men også som et rettslig og politisk dokument. Det har fra Kristelig Folkepartis side vært viktig å få med sentrale menneskerettigheter med et innhold som på et prinsipielt grunnlag kan prøves rettslig, selv om bestemmelsenes betydning også vil være verdimeisig og politisk.

I komiteens innstilling framgår det at diskusjonen om hvilke rettigheter av politisk og sivil karakter som skulle tas med, var preget av større enighet enn hva som skulle med av de økonomiske og sosiale rettighetene, de såkalte ØSK-rettighetene. Fra Kristelig Folkepartis side har

vi vært bekymret for en grunnlovsrevisjon som ikke har klart å ta det helhetlige perspektivet på alvor, slik Lønning-utvalget la til grunn for sin tilråding. Vi mener at en inkorporering av kun utvalgte menneskerettigheter i Grunnloven som ikke makter å ta dette helhetlige perspektivet, faktisk kan bidra til å svekke menneskerettighetenes posisjon i landet vårt – noe som vel neppe var meningen. For vi skal også ha med oss at en grunnlovsfesting av rettighetene i tråd med Lønning-utvalget ikke endrer den faktiske rettstilstanden her i landet. De sentrale rettighetene er allerede gjort til norsk lov gjennom menneskerettighetsloven av 1999.

Det skremmebildet som er blitt tegnet av noen om at hvis sentrale menneskerettigheter ble gjort til norsk lov, ville en innskrenke den politiske makten, kan vel neppe sies å ha slått til. Man fryktet at rettsvesenet skulle bli nedrent av søksmål mot staten fordi den ikke innfrir retten til arbeid, utdanning eller sosial trygghet, men det har vi i grunnen ikke sett noe til – selv om dette har vært norsk lov i 15 år. Derfor er det vanskelig å forstå Høyres og Fremskrittspartiets sterke motstand mot å ta inn i Grunnloven sentrale rettigheter av økonomisk og sosial karakter.

Å ta menneskerettighetene inn i Grunnloven betyr først og fremst at vi betoner grunnleggende moralske krav til rettssystemet og individets stilling. Ingen kjenner fremtiden, men om den skulle bli utfordrende og preget av et mindre demokratisk styresett, er det jo nettopp den stabilitet, tydelighet og kraft som en menneskerettslig grunnlov gir, som kan vise seg å være svært avgjørende.

Som det ble sagt fra denne talerstolen i debatten om grunnlovsspråket for en uke siden, har det fra Kristelig Folkepartis side vært viktig å gjøre avklaringer hvor en til en viss grad har sett disse to sakene i sammenheng, selv om de i utgangspunktet er helt forskjellige. På et tidspunkt var det nemlig usikkert hva og hvor mange av forslagene om menneskerettigheter som ville få nødvendig flertall.

Fra vår side er det av stor betydning at hvis menneskerettigheter skal inkorporeres i Grunnloven, bør de sentrale rettighetene av både sivil, politisk og økonomisk-sosial art være med – og formulert på en måte som ikke etterlater tvil om at disse er tett knyttet til de internasjonale menneskerettskonvensjonene.

Da Kristelig Folkeparti tok et initiativ til å få løst språksaken gjennom å bidra til to tredjedels flertall for en språkmodernisering, ble det koblet opp mot etter vårt syn viktige formuleringer i sentrale paragrafer om menneskerettighetene. Resultatet av disse drøftingene førte til at Kristelig Folkeparti, i samarbeid med Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, SV og Miljøpartiet De Grønne, kom til enighet om viktige prinsipielle formuleringer. En av dem, som riktignok ikke Miljøpartiet De Grønne er med på, handler om koblingen mellom menneskerettigheter i Grunnloven og de internasjonale menneskerettighetene på en mer tydelig og helhetlig måte. Dette gjelder § 92, Alternativ 2 B. At også Venstre har gitt sin støtte til dette alternativet i innstillingen, og nå, etter at innstillingen er avgitt, også Høyre subsidiært signaliserer en stemmegivning som støtter dette, vil vi uttrykke glede over.

Denne formuleringen av bestemmelsen er viktig av

flere grunner. For det første sikrer den at en unngår å undergrave betydningen av de menneskerettigheter som ikke er nevnt spesielt i Grunnloven. Et annet viktig moment er å unngå ulik fortolkning av de grunnlovsfestede menneskerettighetene i forhold til traktatrettighetene. Gjennom henvisningen «bindende traktater» bidrar en til at lovgivningen nasjonalt henger nøye sammen med lovgivningen basert på de internasjonale konvensjonene.

Internasjonalt er det i dag et betydelig problem at en del stater ikke sørger for sammenheng i lovgivningen. En opplever at enkelte land som har sluttet seg til de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene, vedtar lover som faktisk er i klar motstrid til traktatbestemmelsene. Norge bør tilstrebe klarhet og sammenheng. Selv om rettighetskatalogen i Grunnloven er norsk, er det av stor betydning å markere forbindelsen med og sammenhengen med de internasjonale universelle menneskerettighetene. Det vil dessuten styrke Norges legitimitet ute når man anvender de samme traktatene overfor andre land for å få dem til å respektere menneskerettighetene. En manglende tilknytning til de internasjonale traktatene i vår egen rettighetskatalog hadde lett kunnet bli oppfattet som en relativisering av innholdet. Det kunne svekket Norges rolle internasjonalt og fratatt Norge den rolle vi i dag har internasjonalt som en stabiliserende faktor. Denne henvisningen er dessuten nedfelt i dagens grunnlov § 110 c. Å oppheve denne paragrafen uten at dette innholdsmessig blir ivarettatt i den nye rettighetskatalogen, kunne gi et feil signal. Traktathenvisningen bidrar til klarhet på hjemmebane og styrker samtidig menneskerettighetsvernet ute.

Det er en viktig sak for Kristelig Folkeparti å få gjennomslag for, og jeg vil derfor understreke betydningen av det gode samarbeidet som har vært mellom de nevnte partier for å få dette på plass. Jeg vil uttrykke stor glede for at denne formuleringen nå har fått en så bred tilslutning.

Rett til liv er en av de mest sentrale menneskerettighetene. Rett til liv og til personlig frihet er også grunnleggende verdier i vår vestlige kulturkrets. Fra Kristelig Folkepartis ståsted er dette et prinsipp som også bør komme til uttrykk i selve Grunnloven. Det er et viktig prinsipp og vil være nødvendig manifestasjon at respekten for liv og menneskeverd fortsatt skal prege vårt samfunn. Derfor er det positivt at det nå er et samlet storting som vil ha en grunnlovsbestemmelse om rett til liv.

Kristelig Folkeparti har fremmet et forslag til formulering av prinsippet om at rett til liv skal gjelde «fra unnfangelse til naturlig død» – et forslag som også har vært fremmet i flere foregående perioder. Når det gjelder vårt forslag til formulering av prinsippet, kan moderne naturvitenskap i dag fortelle at fosteret er et individ av menneskearten fra befruktning. Fra det øyeblikk er den genetiske koden som styrer utviklingen til fullt utviklet menneske, på plass, og gitt de rette ytre betingelser vil det befruktete egget selv styre sin utvikling, framveksten av organene og den videre kroppsveksten. Dette er i dag ingen kontroversiell påstand, men et biologisk faktum. Derfor har også det ufødte liv et menneskeverd og behov for et juridisk vern, fordi de er mennesker.

Så hvordan dette skal gjennomføres i praksis, er et

spørsmål som må avklares i lovgivningen på det enkelte felt. Menneskeverdet er ikke betinget av kjønn, etnisk opprinnelse, alder, seksuell legning eller funksjonsdyktighet. Alle mennesker har samme menneskeverd.

Jeg skal gå inn for å avslutte, og så vil jeg ta opp et par ting senere. Men jeg vil igjen understreke at vi er i dag veldig glad for at vi er samlet om mange av de sivile og politiske rettighetene. Vi beklager at vi ikke er kommet lenger når det gjelder det økonomiske og sosiale.

Jeg tar herved opp alle de mindretallsforslagene som Kristelig Folkeparti har fremmet alene eller sammen med andre.

Presidenten: Representanten Hans Fredrik Grøvan har tatt opp de forslagene som han har referert til.

Trygve Slagsvold Vedum (Sp) [14:24:03]: Mitt innlegg vil omhandle Grunnloven § 100.

En av de tøffeste nasjonale debattene vi har hatt siden jeg kom på Stortinget, i 2005, har handlet om ytringer om religion. Noen tegninger som mange av oss ikke forsto kraften av, vekket enorme følelser. Fortsatt er det vanskelig å forstå for mange av oss hvor sterke følelser noen tegninger kan skape.

I Norge så vi det i demonstrasjoner senest i 2010. Vi opplevde at vår ambassade i Syria ble brent ned. Det var en meget stor debatt. Så debatten om ytringsfrihet og religion hører ikke fortiden til, men er høyst relevant fortsatt.

La meg begynne litt med det bildet som henger bak oss her. Hvis vi ser i døra der, står Nicolai Wergeland, og han som står og leser, er Falsen. Begge de to er forkjempere for jødeparagrafen. Da bildet ble malt, klarte sønnen til Nicolai Wergeland, Henrik Wergeland, å kjempe igjennom at den ble fjernet, før dette bildet faktisk ble malt – på 1880-tallet.

Men historien vår om religionsfrihet slutter ikke der. Under annen verdenskrig gjeninnførte Quisling i 1942 jødeparagrafen ulovlig – og ble også dømt for det. Jeg selv har trodd at da var det på en måte slutt på grunnlovsdiskriminering, men paragrafen om jesuitter sto faktisk i Grunnloven helt til på 1950-tallet. Det er ikke den fjerne fortid, så § 16 om at alle innbyggere har rett til fri religionsutøvelse, er særdeles viktig. Religionsfriheten skal framfor alt sikre minoritetens rett til religionsutøvelse, og vår egen fjerne og nære historie viser hvor viktig den paragrafen er.

Men like selvfølgelig som trosfriheten mener jeg retten til å ytre seg kritisk om religion er. § 100 sikrer, sånn som den er i dag, den retten. Grunnen til at Senterpartiet ikke går inn for endringen som er blitt foreslått, er ikke at vi er imot ytring imot religion, for det er en naturlig del av samfunnsdebatten. Men § 100 løfter, sånn som den står i dag, fram ett særskilt område man skal ytre seg imot, nemlig statsstyrelsen – de som har maktmonopolet. Men så står det også understreket i paragrafen at man kan ytre seg fritt på ethvert annet samfunnsområde og om «hvilken som helst annen gjenstand», som det står i Grunnlovens språk. Vi i Senterpartiet mener det er rett å løfte fram statsstyrelsen som det ene, tydelige elementet – de som sitter med maktmonopolet – mens man kan ytre seg kritisk om

alle andre områder. Men vi ønsker ikke å trekke fram religion særskilt. Derfor er det vi stemmer imot den endringen – ikke fordi vi er imot religionskritikk, for det mener jeg er en veldig viktig naturlig del av en samfunnsdebatt, men vi mener at det er viktig å løfte fram det aller viktigste, ytringsfrihet for alle, men påpeke at man også kan være kritisk mot statsstyrelsen.

Abid Q. Raja (V) [14:27:42]: Ut fra replikkordskiftet, særlig mellom meg og representanten Kolberg, kan man få inntrykk av at vi nærmest er i en krisetilstand. Men så ille er det ikke. Jeg viser til det representanten Kolberg sa fra talerstolen her for noen minutter siden. Jeg slutter meg til det innholdet som han brakte fram her, og jeg vil også benytte anledningen til å gi ros til Arbeiderpartiet for at de i innstillingen er med på og vil stemme for alle ØSK-bestemmelsene – med unntak av den ene, der jeg håper at de vil snu, og stemme imot, men det skal jeg komme til etter hvert.

Jeg vil også takke de øvrige saksordførerne for de andre kapitlene.

Hva gjelder menneskerettigheter som er kategorisert som sivile og politiske rettigheter, vil Stortinget så å si samle seg med minst to tredjedels flertall for å vedta disse. Det er både riktig og nødvendig å gjøre, og det kan Stortinget og hele landet glede seg over.

Hva gjelder menneskerettigheter kategorisert som økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, ligger det an til at en rekke bestemmelser ikke blir vedtatt. Det mener jeg er veldig synd, og det er egentlig ingen valid grunn til å skille mellom disse menneskerettighetskategoriene. Det som blir vedtatt, skal vi glede oss over, men dessverre kommer vi ikke helt i mål. Vi i Venstre ønsker i utgangspunktet at alle disse økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene skal bli slått fast i Grunnloven.

Det er særlig en bestemmelse i ØSK-rettighetene som jeg ønsker å henlede Stortingets oppmerksomhet mot. Det er forslaget om utdanning. Det er framsatt to forslag der. I det ene framgår det at barn har plikt til utdanning, i det andre at barn har rett til utdanning. Vi i Venstre vil stemme for bestemmelsen om at barn har rett til utdanning. Her kommer vi ikke til å stemme subsidiært for plikt. Jeg mener de øvrige partiene som er for pliktbestemmelsen i ordlyden, bør stemme subsidiært for rett til utdanning.

Jeg skal grunnngi mitt og Venstres syn. For det første mener jeg det ville være feil at Grunnloven skulle inneha bestemmelser om hva barnas plikter er. Grunnloven, som altså er pakten mellom de styrte og de styrende, er ikke stedet for å slå fast borgernes plikter, iallfall ikke barns plikter – å grunnlovsfeste barns plikter. Videre: Opplæringsplikten påhviler foreldre og det offentlige. Skulle man først slå fast en plikt i Grunnloven vedrørende utdanning, burde det vært med foreldre som subjekt og ikke barn. Videre: Ved å slå fast at barn har rett til utdanning etter Grunnloven, vil også plikten framgå implisitt. Ialffall framgår det i komitémerknadene. Det riktige er at Stortinget vedtar at barn har rett til utdanning, og at barn har krav på det, og dermed må denne retten også oppfylles. Det var det ene.

Det er også flere forslag til nye grunnlovsbestemmel-

ser som ligger an til å ikke bli vedtatt. Jeg nevner noen få her. Det gjelder bestemmelsen om asyl, bestemmelsen om hvorvidt ytringsfriheten – i tillegg til det som allerede er nevnt, altså statsstyrelse og alt annet – også skal utvides til eksplisitt å gjelde religion, og videre at det skal framgå av Grunnloven at samer er et urfolk.

Jeg var inne på i replikkordskiftet med Fremskrittspartiet at det skal stå eksplisitt i Grunnloven at statens myndigheter skal beskytte barn mot overgrep, misbruk og seksuelle overgrep. Jeg finner det merkelig, og særlig med justisministeren i salen må jeg få lov til å si at det er merkelig at Fremskrittspartiet vil stemme imot forslag til ny bestemmelse i § 104 fjerde ledd. Det lyder:

«Statens myndigheter skal iverksette tiltak for å beskytte barnets personlige integritet, herunder beskyttelse mot vold, mishandling, seksuell utnyttelse og andre liknende forhold som kan skade barnet.»

Jeg forstår det ikke: Hvordan kan det ha seg at Fremskrittspartiet, som er et selverklært lov-og-orden-parti, skal stemme imot dette? Jeg påkaller stortingsrepresentantene Per Sandberg, Jan Arild Ellingsen, Ulf Leirstein og Åse Michaelsen, som i en årrekke har framsatt kontroversielle uttalelser om hvordan forbrytere skal straffes – kjemisk kastrering m.m. har blitt foreslått, i hvert fall i media. Hvor er disse stortingsrepresentantene når denne bestemmelsen nå debatteres og skal vedtas? Skal de sitte i ro på sine kontorer og komme opp for å stemme med resten av Fremskrittspartiet at vi ikke skal vedta at staten skal iverksette tiltak for å beskytte barn mot seksuell utnyttelse? Jeg forstår det ikke. Det henger ikke på greip.

Det andre jeg nevnte, var om bestemmelsen om ytringsfrihet skal utvides til eksplisitt å nevne religion. Akkurat nå var lederen av Senterpartiet her oppe. Her stemmer altså både Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti imot og muligens også Høyre. Det kan hende at Høyre har satt døren på gløtt, men det får vi avvente og se når stemmegivningen blir klar. Fremskrittspartiet stemmer imot selv om deres egen justisminister selv var med på å fremme forslaget da han satt på Stortinget i forrige periode. De stemmer imot selv om Anders Anundsen selv fremmet forslaget. Hvorfor de nå velger annerledes, er ikke godt å vite.

Jeg antar Kristelig Folkeparti muligens stemmer imot for å beskytte sin religion mot kritikk, men med all respekt å melde så er det nærmest ingen ting igjen av kristendommen å kritisere eller endevende. Alt er ferdigdebattert, så å si. Det samfunnet står overfor, er andre religioner, og det er helt andre religioner som er på dagsordenen. De krever noe helt annet når det gjelder ytringsfrihet og vern mot ikke å bli diskutert – altså det motsatte av hva ytringsfriheten gjelder. Det var veldig bra at nåværende justisminister så dette og fremmet et forslag om at man eksplisitt skulle ta ordet «religion» inn i Grunnloven, slik at det står at kritikk av statsstyrelse og religion er tillatt. Men nå vil altså Fremskrittspartiet ikke stemme for det. Det er noe rart – veldig rart.

Særlig i lys av karikaturstriden og den debatten som har vært i samfunnet de siste årene, skulle man tro at man nettopp ville framheve i Grunnloven at ikke bare frimodige ytringer om statsstyrelse, men også om religion er frie

og tillatt. Dermed kunne alle representantene og presidenten selv med Grunnloven i hånda kritisere også religion og si at Grunnloven gir dette vernet.

Kritikk av religion påkaller vrede, og selv her hjemme er folk redde for represalier om de kritiserer religiøse dogmer. Slik kan vi ikke ha det. Det var dette Fremskrittspartiets nåværende justisminister selv mente i forrige periode. Noen religioner krever attpåtil at mennesker som framsetter ytringer som noen tolker som blasfemiske, skal straffes. De krever forbud. Det kan vi heller ikke ha noe av i Norge. Selv om det er klart at religion implisitt også er omfattet av dagens ytringsfrihetsbestemmelse, er det ikke nevnt uttrykkelig, slik tilfellet er med kritikk av statsstyrelse. Jeg vil at Stortinget skal være med på å gjøre det tidligere stortingsrepresentant og nåværende justisminister gjorde, han foreslo at man skulle få religion nevnt helt konkret i bestemmelsen om ytringsfrihet. Jeg vet ikke hva som har skjedd i Fremskrittspartiets rekke, men jeg håper det blir oppklart i løpet av debatten.

Det jeg også vil benytte anledningen til, er å si noen få setninger om dagens paragraf om samer. Det forslaget som ligger fremme i dag, er om vi skal slå fast i Grunnloven at samer er et urfolk. Det er alt i dag en bestemmelse i Grunnloven som sier at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle sitt språk og sin kultur. Jeg mener, og det er det også andre partier som mener, at Stortinget gjennom Grunnloven skal slå fast at samer er et urfolk. Dette mener Venstre er en viktig handling som ikke koster noe budsjettmessig, men som vil ha en enorm symbolsk verdi for vår urbefolkning. Vi som storting burde unne vår urbefolkning dette. Det er nesten så det ville være noe smålig over det om vi ikke klarer å samle to tredjedels flertall for det.

Til Høyre vil jeg si at Stortinget behandlet dette spørsmålet eller noe om dette, hvis representanten Tetzschner fikk det med seg, den 27. mars i år, altså for under to måneder siden, i innstillingen til Meld. St. 48 om Sameetingets virksomhet. Da var det Høyres stortingsrepresentant Bjørn Lødemel som var saksordfører. Det framgår av merknadene:

«Fleirtalet i komiteen, alle unnateke medlemene fra Framstegspartiet, viser til at staten Noreg opphavleg er etablert på territoriet til to folk, samar og nordmenn, og at begge folka har den same retten til og det same kravet på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Samane er eit urfolk som har folkerettsleg krav på eit særleg kulturvern.»

Altså: Høyre med saksordføreren og tre andre medlemmer fra Høyre slår i mars i år fast at samer er et urfolk – for under to måneder siden. Så skal vi grunnlovsfeste at samer er et urfolk. Det er kun det tillegget som skal komme inn i bestemmelsen som allerede finnes i dag. Så vil ikke Høyre følge det opp. Jeg får ikke dette til å stemme. De er jo en del av Stortinget i dag, disse fire stortingsrepresentantene. De hadde jo saksordføreren til og med. Det er under to måneder siden.

Jeg vil også si noe om asyl. Fridtjof Nansen, som jeg nevnte tidligere, er en av våre virkelig store nasjonale helter. Han ble på grunn av sin innsats for flyktninger i 1922 hedret med det som må sies å være en av verdens mest

prestisjetunge utmerkelse, Nobels fredspris. Nå kan dette stortinget slå fast at mennesker drevet på flukt har rett til å søke asyl. Vedtaket innebærer ingen endring i loven som omhandler hvorvidt du får bli i Norge eller ikke. Men det vil være en viktig symbolladet handling i Nansens ånd. For Fremskrittspartiet ville det være en fjær i hatten om det partiet var med på å grunnlovfeste dette. Det er to partier som ikke vil det. Jeg har i hvert fall notert meg at det er Høyre og Fremskrittspartiet. Hvis Fremskrittspartiet hadde gått inn for å gjøre dette, er jeg sikker på at Høyre ville fulgt etter. Men det ville i hvert fall være en stor fjær i hatten for Fremskrittspartiet, som noen ganger uriktig blir holdt fram som et fremmedfiendtlig parti osv. Om man gikk i bresjen og sa ja vel, greit, vi har tenkt oss om, og etter den pausen som kommer nå snart, går vi inn for å stemme for å ta dette inn i Grunnloven. Det er en konvensjon vi er bundet av. Det er en rettighet som finnes i dag, det er regulert i loven. Men det er også noe spesielt at Høyre ikke vil dette, at de heller vil stå sammen med Fremskrittspartiet i dette spørsmålet.

Det å rettighetsfeste også de øvrige ØSK-bestemmelsene – være seg retten til helsehjelp eller vitenskapens frihet – har mange sagt noe om. Dette er viktige og vektige symbolske vedtak som sier noe om Norge som nasjon, og det er det Grunnloven også skal gjøre – si noe om oss som nasjon. Vi vil at det skal stå i Grunnloven at Norge er imot dødsstraff. Det står ikke noe sted at Norge er for dødsstraff. Likevel kommer vi til å vedta det, fordi det er tung symbolpolitikk at det står spesifikt nevnt i Kongeriket Norges grunnlov – vår konstitusjon. Vi vedtar mange symboler fordi de betyr noe. At Fremskrittspartiet ikke vil grunnlovfeste borgeres rett til helsehjelp, er det også noe særdeles umusikalsk over i forhold til hva de har båret fram i samfunnsdebatten ellers.

Jeg håper at Stortinget og de respektive partiene, i den pausen som kommer nå, klarer å sette all partipolitisk prestisje til side, med den innstillingen vi har laget, senke skuldrene litt og forsøke å leve i det øyeblikket vi er i. Nå har vi muligheten til å gripe øyeblikket og rettighetsfeste de forslagene som er framsatt.

Konkret vil jeg, ærbødigst, anmode representanten Martin Kolberg når det gjelder § 116: Dere er alene om det. To tredjedeler av Stortinget er imot. Vil virkelig Arbeiderpartiet være det partiet som ønsker å kunne sette Grunnloven til side? Vil man virkelig det? Det er ingen andre som vil det, og Advokatforeningens rettssikkerhetsutvalg har også advart mot det. Snu! Vis vei for de andre partiene! Vis at dere kan snu, så kan det hende at de andre også snur i de andre spørsmålene.

Til Fremskrittspartiet og Høyre: Ja, dere bør i det minste – i tillegg til det dere allerede har tenkt å stemme for – stemme for bestemmelsen i § 104 fjerde ledd, som gjelder at staten skal sikre at barn ikke blir utsatt for f.eks. seksuelt misbruk og andre overgrep. Man bør få inn bestemmelsen om asyl, om samer, religion bør tas inn i yttingsfrihetsparagrafen, og helsehjelp bør slås fast i Grunnloven. Dette er et minimum av det man bør kunne forvente, og jeg håper virkelig at dagens stortingsrepresentanter griper denne dagen og slår fast noen påler som står seg både

for vår samtid og vår ettertid. På den måten får vi en moderne lov som står seg over tid.

Jeg har allerede tatt opp våre forslag tidligere, så jeg gjør ikke det nå.

Presidenten: Det er presidenten klar over.

Snorre Serigstad Valen (SV) [14:43:01]: Først vil jeg takke Kristelig Folkeparti for et avklarende innlegg. Vi har blitt fortalt de siste årene at Kristelig Folkepartis kamp for reservasjonsrett for leger på ingen måte er en omkamp om retten til selvbestemt abort. Det er i så fall en sannhet med modifikasjoner, for sjelden har jeg opplevd en såpass ytterliggående motstand mot retten til selvbestemt abort som ligger i det forslaget som Kristelig Folkeparti har fremmet. Selv om Kristelig Folkeparti sier at måten man skal praktisere og håndheve dette på, må avklares i ordinært lovverk, umuliggjør jo forslaget til Kristelig Folkeparti – om det blir vedtatt – noen som helst form for selvbestemt abort. Så det er en grei avklaring å få.

Sett utenfra virker det som om prosessene i kontroll- og konstitusjonskomiteen knyttet til grunnlovfesting av menneskerettighetene tidvis har vært – for å parafasere statsministeren – meget spesiell. Det gjelder ikke bare de sakene vi diskuterer i dag, men også språkdebatten, som ble avsluttet i forrige uke. Det Høyre som gikk til valg på nye ideer og bedre løsninger i fjor, det Høyre som adopterte velferdsretorikken til andre partier og sa at de ikke lenger ville være et kaldt høyreparti – det partiet er i disse debattene, i disse grunnlovssakene og i disse helt avgjørende diskusjonene om hvilke verdier landet vårt skal bygge på, erstattet av et tilbakeskuende, konfliktsøkende, polemisk, ja, endog reaksjonært Høyre. Det er et Høyre som avviser de økonomiske og sosiale og kulturelle rettighetene som helt grunnleggende menneskerettigheter, og som når de møter motstand, forsøker å antyde en undertone av autoritært svermeri hos sine meningsmotstandere. Det er et Høyre som ikke klarer å følge opp Lønning-utvalgets anbefalinger, og som dermed plasserer seg i noen rare og selvmotstående situasjoner. Det er et Høyre som varsler motstand mot å grunnlovfeste retten til tilfredsstillende levestandard og nødvendig helsehjelp, og som argumenter kjekt med at en ikke skal «grunnlovfeste sosialdemokratiet», som enkelte har sagt.

Det er en oppsiktsvekkende, men grei avklaring å få, at selv de minste, mest grunnleggende krav til levestandard, til tilgang til kultur, til respekt for vitenskapens og kunstens frihet, til anerkjennelse av urfolk liksom er å politisere Grunnloven. Jeg trodde oppriktig at dette var selvsagte verdier som vi vil bygge landet vårt på, og som en kunne slutte seg til helt uavhengig av politisk ståsted.

Det er avslørende at selv de mest grunnleggende krav til f.eks. helsehjelp, rettigheter vi har sluttet oss til i det internasjonale samfunn, vil være for sterk politisk kost for Høyre. Det samme kan sies om retten til asyl, som vi også behandler i dag, som regjeringspartiene jo godt vet at vi er forpliktet internasjonalt til å ivareta: Også den har Høyre tenkt å stemme imot – som om det er noen ære eller noen

prinsippfasthet forbundet med å framheve sin egen mangel på raushet.

I det hele tatt: Det er litt rart å se høyresiden i dag forsvare sin motstand mot å grunnlovfeste de økonomiske og kulturelle og sosiale menneskerettighetene med sin påståtte ryddighet. Dette kommer for det første fra et parti som jo vitterlig går med på å grunnlovfeste enkelte økonomiske og sosiale og kulturelle rettigheter, så så viktig kan jo ikke det prinsipielle argumentet være, og som for det andre markerer sitt selektive forhold til menneskerettigheter ikke bare med sin argumentasjon her i salen i dag, men først og fremst i praksis. Dette er partiet som forrige uke tok diktat fra diktaturet Kina i menneskerettighetsspørsmål.

Det er trist at vi skal være nødt til å redusere så mye av denne prosessen til en slags reprise av svunne tiders skyttergravstrid om menneskerettighetene mellom øst og vest, under den kalde krigen, men det er kanskje her Høyres stortingsrepresentanter befinner seg i denne debatten. Når representanten Tetzschner i sitt replikkordskifte med representanten Andersen antyder støtte til fordums despotiske regimer i øst som en slags motivasjon for SVs ståsted i denne debatten, kan det godt hende at han begeistrer og morer noen lokallag i Unge Høyre og de mest ytterliggående liberalistene i tenketanken Civita, men han vanskeliggjør i denne salen en saklig debatt om innlemmelse av menneskerettigheter i Grunnloven, rettigheter som nesten en hel verden – Norge inkludert – jo vitterlig har sluttet seg til.

Jonas Gahr Støre (A) [14:47:42]: Tidligere talere fra Arbeiderpartiet har belyst hele sakskomplekset i detalj veldig godt på våre vegne, så jeg har lyst å knytte en refleksjon til en annen dimensjon av denne saken, nemlig hvordan Norge, med det vi er i ferd med å gjøre, ser ut utenfra på denne historiske dag. Det slo meg, og de to siste dagene har jeg vært på besøk i Palestina, som er en stat som aspirerer til å bli anerkjent av verden, og hvor det gjenstår noen vanskelige skritt mot det, at det de ser etter da, er moderne eksempler på hvordan de grunnleggende dokumentene kan utformes, slik at det er tillit til hva en moderne stat står for – hvilke plikter de har, hvilke begrensninger det er for statens makt, osv. De ser da av naturlige årsaker mot Norden, mot Europa. De ser mot land som Norge.

Det er lange linjer i det internasjonale samfunnet når det gjelder rettighetsfesting – de politiske og sivile rettighetene og etter hvert, utover i det 20. århundret, også de økonomiske og sosiale rettighetene.

Jeg er enig i det som blir sagt fra enkelte talere, at det var år, og det er tider, hvor diktaturer viser til de økonomiske og sosiale rettighetene nærmest som et argument mot å innføre politiske og sivile rettigheter. Vi har stått opp mot de landene. Vi har trukket gardinene til side og sagt at dette er en falsk argumentasjon mot å gi folk grunnleggende menneskerettigheter – sivile og politiske. Men fordi vi har stått opp mot det, er det en argumentasjon som bærer dårlig for de som er diktaturer. Man hører mindre til det i dag.

Jeg er enig med vår hovedtaler, representanten Christensen, som sier veldig tydelig – og flere talere har gjentatt det – at det ikke er noen valid grunn til å skille dem. De

utgjør et hele. Da mener jeg at når vi har satt i gang et arbeid, under ledelse av Inge Lønning, for å bruke 200-årsjubileet, som i og for seg er en anledning – om det hadde kommet to år før eller to år senere, ville det også vært en anledning – til å sørge for at vår grunnlov stemmer med vår samtid, beklager jeg at vi ikke evner å ha en moderne grunnlov som reflekterer både de sivile og politiske rettighetene og de økonomiske og sosiale rettighetene, nettopp fordi vi kunne vist resten av verden at den balansen er mulig. Det ene er ikke en unnskyldning mot det andre. Her er måten dette kan praktiseres på.

Jeg var av dem som var veldig spent på det arbeidet Lønning-utvalget skulle gjennomføre, fordi jeg også har vært preget av en respekt for Grunnloven som sier at det ikke er bare å gå løs på den som en form for stort revisjonsverk. Jeg er også av dem som mener at vi skal hegne om Stortingets plass, de folkevalgte politikerne som har ansvar for å treffe vedtak som passer til sin tid.

Men jeg mener samtidig at de forslagene vi har hatt nå – og en del av dem blir altså stemt ned – ikke burde vært et hinder for forståelsen av Stortingets, de folkevalgte, rolle i vår tid. Men det ville vært en mulighet for å si at vi har en grunnlov som både er historisk og aktuell – nå får vi altså et litt mer halvveis resultat, men den er historisk, vi har stor respekt for den, vi kan til og med være glad i den, og den får en del aktualitet. Jeg synes den språklige formen ble bedre enn den kunne bli, men den er langt på vei ikke så moderne som den burde være. Vi sier fra oss den muligheten, og det synes jeg er trist.

Til sist: Dette som blir hevdet om at vi skulle grunnlovfeste sosialdemokratiet om vi hadde innført disse rettighetene, kunne jo vi sosialdemokrater synes var en hyggelig uttalelse å sole oss i. Men jeg synes det er en trist uttalelse på en dag som borger for noe annet. Vi har ikke klistret merkelapper på de andre partienes forslag, men vi blir invitert til å gjøre det når det argumentet brukes. Dette er partier som bruker de fleste anledninger – også i denne sal – til å si til sosialdemokrater at dere har ikke noen enerett til å snakke om de sosiale og økonomiske rettighetene og velferdsstaten som Norge har utviklet; det er et felleseie. Det kan vi diskutere. Men når vi nå skulle innføre det på en måte som er gjenkjennelig, setter de foten ned.

Helt til sist: Jeg husker at i forrige periode var jeg som utenriksminister av dem som savnet det vi hadde i perioden før det igjen, nemlig at Inge Lønning kom inn i salen på slutten av utenriksdebattene. Da satte han gjerne en stemning ved å fokusere på de helt prinsipielle spørsmålene. Jeg tror – og det skal man selvfølgelig være respektfull og varsom med å si – at det vi i dag vedtar, et stykke på vei følger opp det grundige arbeidet han og kolleger gjennomførte, men det går ikke helt fram. Jeg tror også han ville ment at det er ingen valid grunn til å skille, men det gjør vi altså i dag. Det gjør noe som er bra, ikke fullt så bra som det kunne blitt.

Michael Tetzschner (H) [14:52:49]: Foregående taler, representanten Gahr Støre, påtok seg å fortelle hvordan Norge ser ut utenfra. I den nye kapasitet han vil overta fra 14. juni, tror jeg kanskje det kunne være en fordel om han

også begynte å interessere seg for hvordan Norge ser ut innenfra.

Det vi arbeider med i dag, er den norske Grunnloven på basis av at vi har inkorporert alle aktuelle menneskerettighetsbestemmelser: Verdenserklæringen, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, Den europeiske menneskerettskonvensjon, Barnekonvensjonen og Kvinnediskrimineringskonvensjonen.

Debatten har gått som om dette var en enestående sjans til å endre rettstilstanden i Norge, enda flere vel startet dagen i dag med å presisere at det vi på det beste gjør i dag, er å kodifisere uskreven forfatningsrett, og på noen punkter løfter man inn noen hovedbestemmelser. Det er ukontroversielt når det gjelder de sivile og politiske rettighetene, det er med på å komplettere det rettighetsvern som mange med rette har hevdet har vært noe mangelfullt i den tidligere utgaven av Grunnloven. Så har vi hatt en diskusjon om de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene. Der er det slik at det er en vesensforskjell mellom disse rettighetene, selv om noen i denne sal har prøvd å bryte ned forskjellen mellom dem.

Forskjellen er ganske enkelt den at de første forutsetter frihet til borgerne gjennom tilbakeholdenhet fra statsmakten. Det er det som har gitt oss først rettsstaten, senere demokratiet, og etter at demokratiet ble utviklet, fikk vi også velferdsstaten – takket være de egentlige frihetsrettene. Men så er det et instinkt om at man nå for sikkerhets skyld skal låse fast fremtidig ressurskonkurranse i samfunnet gjennom grunnlovfesting. Det er et helt annet spørsmål. Det er der noen har sagt at det ikke er helt likegyldig hvilke bestemmelser som blir tilbake i menneskerettsloven, eller i særlovgivningen. Vi velger faktisk noe bort ved å legge bestemmelser inn i Grunnloven.

Siden representanten Karin Andersen var inne på og siterte Carsten Smith, tenkte jeg å henlede oppmerksomheten på Carsten Smiths etterlatte manus under høringen. Han sier:

«Ved innskrivning i Grunnloven griper menneskerettigheter ikke bare inn i forholdet mellom borger og stat, men griper også – som dissensen tydeliggjør – inn i maktfordelingen mellom våre statsorganer. Rettigheter med høyere status øker domstolsmakten fordi domstolene skal tolke og anvende de høyere regler som går foran alle andre.»

Så har han en kritisk innvending når det hos Lønning-utvalget heter at vi synliggjør bare, vi bare løfter inn bestemmelsene. Carsten Smith sier da, med referanse til utvalget, at forslaget

«bare løfter de sentrale rettighetene, som allerede følger av menneskerettsloven, inn i Grunnloven. Men grunnlovfesting er nå likevel en klar maktforskyvning, om ikke ved rettighetenes kvantitet, så fordi domstolsmakten øker i kraft av rettighetenes kvalitet.»

Videre sier han:

«Den videre vurdering gjelder så begrunnelsen for en slik større makt til domstolene. Domstolsmakten finner her sin begrunnelse som uavhengig motmakt.» Hva er det denne motmakten er motmakt til? Det er

dette organet, det er Stortinget. Det er det som nå liksom er det høyeste av det sosialpolitiske fremskritt. Det er å løfte en naturlig politisk debatt som vi har hver høst, når vi fordeles samfunnets ressurser på fellesskapsløsningene gjennom statsbudsjettet, eller driver med vanlig, ordinær lovgivning. Det er å løfte dette ut fra den politiske sfære og over i domstolssfæren.

Det er da jeg synes det blir litt hult når jeg hører at dette er folkets lov. Det er folkets lov som altså skal bygge opp et gjerde mot folkets representanter. Hva er nå logikken i det? La meg gå tilbake til Carsten Smith, som senere også sier:

«Men hvis domstolene er vokterne, hvem vokter vokterne? Domstolene kan strekke vernet etter rettighetene for langt, i en enkelt sak eller kanskje flere. Ja, dette er den pris som det politiske flertall må betale hvis det først har godtatt innskrivning i Grunnloven.»

Så hører jeg at det skal være å feilfremstille den juridiske situasjon når dette kommer fra landets tidligere høyesterettsjustitiarius. Jeg mener dette er en rettspolitisk debatt som er helt legal å føre, uten at man skal få høre at man har avveket fra Lønning-utvalgets innstilling. Det er nemlig ikke Høyre som avviker mest fra Lønning-utvalgets innstilling. Det er det Arbeiderpartiet som gjør, som f.eks. – det kan de kanskje også redegjøre nærmere for – opprinnelig sto sammen med Høyre og Lønning-utvalget om at man ikke skulle grunnlovfeste asylretten. Det har de nå snudd på i komiteen.

Det er også så mangelfullt problematisert hvordan man kodifiserer prøvelsesretten, altså § 114, at den må utstå ved denne anledning. Det samme gjelder Arbeiderpartiets ønske om den generelle unntaksregelen, § 115.

Man har også avveket fra innstillingen ved at man ble stående med den religionsparagrafen, i § 16, som man hadde. Og derogasjonen, som lå som et forslag, er riktig nok Arbeiderpartiet med på fortsatt, men det ser ut til at et flertall i denne sal tar avstand fra den, heldigvis. I tillegg er altså § 96 tredje ledd utsatt. Så det er klart at Stortinget må få lov til å forholde seg frihetlig til dette, for ellers hadde jo Stortinget delegert bort den reelle grunnlovskompetansen.

Da vil jeg avslutte med – i denne sammenheng, som gjelder barns rettigheter – å forklare at grunnen til at vi ikke har alle mulige misbruksgrunnlag mot barns rettigheter, er at vi har en utmerket straffelov. Grunnloven inneholder ikke sanksjonsmidler, og derfor hører det hjemme i straffeloven, og for øvrig er vi enige om grunnlovfesting av barns rettigheter.

Når det gjelder retten til liv, har vi lenge stått på «i-boende», med referanse til at dette har med de universelle menneskerettighetene å gjøre, men jeg undrer meg likevel over at Kristelig Folkeparti fremmer et grunnlovsforslag som går ut på at livet defineres fra unnfangelse til naturlig død. Det er to veldig vanskelige diskusjoner i ett, som det ikke er mulig å få en aksept på gjennom en grunnlovfesting – dette må man ta gjennom det ordinære lovgivningsarbeidet. Hvis man hadde delt opp det forslaget i to, ville man se at det ville kommet mange tilhengere av forbudet mot aktiv dødshjelp, og dét kunne det hatt en forfatningsmessig hensikt å grunnlovfeste, for det ville vært

et vern mot en fremtidig utglidning. Mens når det gjelder den første delen, ville man altså anbefale at Stortinget vedtar en grunnlovsbestemmelse som man ikke kan leve opp til, og som man da altså skal legalisere avviket fra gjennom en ordinær lov. Det er ikke slik trinnhøyden fungerer. Siden jeg ser at Hans Olav Syversen er inntegnet etterpå: Jeg ville gjerne hatt en forklaring på denne merkverdighet. Jeg har også lyst til å legge til at mitt personlige syn er at jeg i mangt og meget skulle ønske at vi kunne arbeide mer i retning av dette, men da må vi ta dette stegvis; da må vi ta det gjennom den politiske utviklingen i samfunnet og ikke se på Grunnloven som en pådriver verken for abortlov eller for andre områder hvor en ønsker å endre rettstilstanden.

Presidenten: Presidenten vil gjøre oppmerksom på at representanten Hans Olav Syversen ikke får ordet før kl. 16. Stortinget vedtok ved Stortingets begynnelse i dag at dette møtet heves kl. 15 og settes igjen kl. 16 – dette for at kontroll- og konstitusjonskomiteen kan gjøre en gjennomgang av voteringsgrunnlaget og voteringsopplegget. – Møtet er dermed hevet. Vi setter det igjen kl. 16, og første taler kl. 16 er representanten Hans Olav Syversen.

Møtet avbrutt kl. 15.03.20.

Stortinget gjenopptok sine forhandlinger kl. 16.28.

Ole M i c T h o m m e s s e n hadde her gjeninntatt presidentplassen.

Presidenten: Vi gjenopptar forhandlingene fra før pausen, og første taler er representanten Hans Olav Syversen.

Hans Olav Syversen (KrF) [16:28:52]: Dette er en debatt hvor man kan vurdere om man skal glede seg over det som faktisk blir vedtatt, eller om man skal bruke tid og krefter på å ergre seg over det som man gjerne skulle sett vedtatt eller det man gjerne ikke skulle sett vedtatt, og ha fokus på det.

For meg er det først og fremst en stor glede å være med og votere inn flere menneskerettigheter i vår grunnlov – også ved å gi dem et eget, helhetlig kapittel. Det vil fjerne det fragmentariske og til dels tilfeldige preget som har preget menneskerettighetsvernet i Grunnloven til denne dagen.

Jeg tror man skal ta inn over seg at det å vedta et helhetlig menneskerettighetskapittel også har en sterk symbolsk funksjon. Dermed sier vi også at menneskerettigheter er en viktig del av statsstyrelsen og de grunnleggende verdiene vi som nasjon er tuftet på.

Det er ingen overdrivelse å si at det har vært grottid for de menneskerettighetene vi i dag vedtar, gjennom flere endringer i norsk lovgivning de siste 10–15 årene – først gjennom menneskerettsloven, og så med nedsettelsen av Lønning-utvalget, som vi i dag konkluderer på.

Den internasjonale anerkjennelsen av menneskerettigheter er etter de flestes mening et av de største fremskritt i sivilisasjonen. Når dette også kommer inn i vår grunn-

lov, har det skjedd etter en ganske forsiktig begynnelse. En innskriving av de internasjonale menneskerettighetslovene i Grunnloven vil nå markere at Norge ikke bare er en rettsstat, men også en menneskerettsstat. Det vil faktisk sette dette århundrets stempel på Grunnloven – den vil få regler som bringer den i mer direkte kontakt med hver enkelt borgers liv, og sådan blir den et levende dokument.

Så kan man spørre seg om hvor omfattende antallet menneskerettigheter som skal tas inn i Grunnloven, bør være. Det har vår hovedtaler gitt vårt syn på, så det skal jeg la ligge, men jeg har lyst til å løfte det for meg viktigste, nemlig at rettigheter i Grunnloven vil gi større trygghet når det eventuelt måtte komme andre tider her i landet. Bare her blir individer og minoriteter gitt garanti mot varierende politiske bølger, så langt rettsreglene kan makte å verne dette.

Folkestyret er instituert i Grunnloven, det gir gjennomslag for flertallets vilje. Menneskerettighetene skal faktisk sette grenser for hva flertallet kan beslutte. Det er et vern, ikke for flertallet, men for mindretallet. Historien har vist at et flertall – også i vårt land – kan mangle toleranse og vilje til å dele mindretallets samfunnsinnsikt, som må til i et demokrati. Menneskerettighetene stiller krav til offentlige myndigheter, og det er viktig at dette igjen kontrolleres av uavhengige domstoler.

Jeg er veldig glad for det vi i sum vedtar her i dag. Så til det representanten Tetzschner tok opp når det gjelder vårt forslag til ny grunnlovsparagraf og retten til liv. Jeg synes det er et interessant innspill som representanten Tetzschner tar opp, nemlig å skille dette – fra unnfangelse til naturlig død – for å se om det er mulig ved en senere anledning å få grunnlag for et tilstrekkelig flertall.

Så vil jeg også si: Denne sal har også gitt de ufødte liv rettsvern, men det vi har vært uenige om, er når dette rettsvernet skal inntre.

Janne Sjelmo Nordås (Sp) [16:34:04]: Stortinget skal i dag avgjøre skjebnen til svært mange grunnlovsforslag, i alle fall hvordan vi behandler spørsmålene i denne stortingsperioden. De fleste av dagens innstillinger bygger på Dokument 16 for 2011–2012, omtalt som Menneskerettighetsutvalget.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen framsatte grunnlovsforslag med ulike argumenter og alternativer, sånn at dette stortinget skulle kunne gjøre egne vurderinger av de ulike grunnlovsforslagene. Stortinget har videre lagt til rette for at vi i dag kan ferdigbehandle disse grunnlovsforslagene i god tid før vår nasjonaldag, som vi i år er ekstra stolte av, i og med at vi skal feire grunnlovsjubileet.

Stortingsrepresentant Per Olaf Lundteigen har på vegne av Senterpartiet tidligere i denne debatten tatt opp alle våre forslag, inklusiv våre sekundære voteringer. Jeg skal si noen ord om Senterpartiets standpunkt når det gjelder grunnlovsforslagene §§ 103 og 104, i tillegg til forslag til ny § 114 og rett til å søke asyl.

Senterpartiet støtter forslaget til ny § 103, som starter med: «Familien er en grunnleggende enhet i samfunnet.» Dette er forslag nr. 1 fra mindretallet i Innst. 183 S. Familien danner en trygg ramme i barnas oppvekst. Vi ønsker at

familien også framover skal ha en sterk stilling i det norske samfunnet. Jeg vil understreke at Senterpartiet har støttet dette alternativet hele veien gjennom komiteens behandling, uavhengig av hva som er sagt og skrevet om hestehandel mellom ulike partier. Vi står på dette alternativet, og vil votere for det senere i dag.

Videre står Senterpartiet i forslag til ny § 104 tredje ledd – om barn – bak forslag nr. 7 fra mindretallet. Grunnen til vårt standpunkt her er at vi mener det er viktig å understreke i Grunnloven at «barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie». Dette har vært vårt standpunkt under hele behandlingen. Senterpartiet vil alltid arbeide for at barn skal ha en så trygg og god oppvekst som mulig. Et barn har en naturlig tilknytning til egen familie, og det mener vi også bør komme fram i Grunnloven.

Det er framsatt ulike alternative grunnlovsforslag som går på asyl. Senterpartiet går imot alle. Vi argumenterer i Innst. 184 S, sammen med medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, for at Stortinget ikke skal vedta bestemmelser om asyl i Kongeriketets Norges grunnlov. Menneskerettighetsutvalget frarådte at Stortinget grunnlovsfester retten til asyl og også retten til å søke om asyl. Senterpartiet støtter utvalget som mente at det er vanskelig å regulere retten til asyl i Grunnloven, og viser til at en regulering av retten til asyl på grunnlovsnivå vil kunne gjøre asylretten lite fleksibel for de faktiske endringene som fortløpende inntreffer på dette området.

Selv om maktfordelingsprinsippet forutsetter deling av makt mellom den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt, vil det alltid være ulike syn på og vurderinger av hvordan denne fordelingen skal være. Fordelingen har vært i endring, og det er Stortinget som selv avgjør om vi vil gi fra oss makt.

Jeg vil avslutte med å si at Senterpartiet som folkestyreparti er sterkt imot at Stortingets myndighet skal uthules. Enten norske folkevalgte mister innflytelse til internasjonale og overnasjonale domstoler eller til overnasjonale organisasjoners myndighet, er dette en svekkelse av folkestyret som vi argumenterer imot. Dette har vært vår holdning når vi har behandlet de framsatte forslagene til endringer i vår grunnlov.

Trine Skei Grande (V) [16:38:34]: Grunnloven er et viktig dokument, det har vi sagt mange ganger i dag, men det er også et viktig dokument fordi vi hele tida har klart å endre den med de utfordringene som det norske samfunnet står overfor.

Den norske grunnloven er på en måte som foreningsvedtekter i en organisasjon. Den er ikke der for daglig bruk, den er der for å slå opp når man er usikker på hvordan spillereglene er, og den er der også for at vi skal kunne takle de dårlige dagene. Grunnloven bruker vi ikke daglig i organiseringa av rettsstaten vår, men de gangene rettsstaten blir utsatt for kriser, og de gangene politikken er utsatt for kriser, skal Grunnloven være der, og da skal den være et godt ryggstø å lene seg mot i måten vi organiserer samfunnet vårt på. Fellesskapet blir utsatt for både gode og dårlige dager, og Grunnloven er der for de dårlige dagene – de

dagene vi skal holde de prinsippene vi har på gode dager, like høyt.

Etter 22. juli har vi opplevd en periode med en rettssak og med et rettsoppgjør som, da det var over, var noe vi alle sammen var veldig stolte over, sjøl om det var mange debatter underveis om hvordan det skulle gjøres, om vi hadde et tilstrekkelig lovverk, og om vi kanskje skulle hatt andre lover når man ble utsatt for så ekstreme ting. Det er klart at de prinsippene som var nedfelt i vår rettsstat, i vårt demokrati, i våre prinsipper å drive rettsstaten etter, er det vi er stolte over i ettertid. Det rare er at det også var en renselsesprosess som var viktig for en nasjon å gå gjennom, for det er sånn at de lovene man lager når man står midt oppe i en konflikt, ofte ikke er like gode som dem man lager ut fra prinsipper, og som når man vurderer det som mulig at en konflikt kan skje. Derfor er Grunnloven vår felles organisasjons vedtekter for gode og dårlige dager.

Grunnen til at Grunnloven fortsatt er viktig i Norge, er jo at den alltid har vært endret, at den alltid har vært i front, at den alltid har vært på vei. Og hvis det i dag blir vedtatt et grunnlovsvern av barns rettigheter, blir Norge et av de fremste landene i verden – kanskje det fremste – på dette området. Det kler oss. Norge var det første landet som vedtok arvelover for barn – de Castbergske barnelovene – og det er lover som vi innførte rett etter århundreskiftet, men som f.eks. ble innført i Sverige på 1970–80-tallet. Vi har ligget i front på mye når det gjelder barnrettigheter i Norge, og det er bare på sin plass at vi faktisk gjør det i dag også.

De store krigene på vårt kontinent har i ettertid skapt noen grunnleggende debatter om hvilke prinsipper vi bygger samfunnet vårt på. Etter første verdenskrig var det snakk om samkvemmet mellom nasjoner i debatten om det første Folkeforbundet. Men det som skjedde etter andre verdenskrig, med de store masseødeleggelsesvåpnene og de store massedrapslirene som vi så i den krigen, var at menneskeverdet ble løftet opp og skulle danne rammeverk for regler for hvordan vi behandler enkeltmennesket – enkeltmenneskets egne verdier. Den jobben som Eleanor Roosevelt gjorde i FN, som leder av den komiteen som laget det som var menneskerettighetscharteret vårt, er ganske unikt, og det var et klart produkt fra en krig der vi så at menneskeverdet ble tråkket på. Det å tenke at man skal ha noen universelle verdier som vi bygger fellesskapet vårt på, handler om at også flertallet kan ta feil. Winston Churchill sa at poenget med demokrati ikke er at flertallet har makta, men at mindretallet har noe å si. Det er sjølve kjernen i det å implementere menneskerettighetene i Grunnloven. For det handler om at hvert enkelt menneske har noen iboende rettigheter som ikke et flertall i denne sal umiddelbart kan ta fra vedkommende. Det betyr at man har noen iboende rettigheter som individ og borger av dette samfunnet, som ikke et flertall i denne salen kan ta bort.

Det har skjedd en stor endring fra forrige periode, og justisministeren, som ikke sier noe i sanne debatter, må sikkert tenke litt på det, for i forrige periode opplevde jeg et Høyre som var på lag, i front, på bredden av menneskerettigheter, og sa at man ikke kunne ta ut deler av dem,

mens jeg opplevde en Martin Kolberg som var veldig opp-tatt av at rettighetshysteriet var i ferd med å undergrave samfunnet vårt. Jeg mener at det er en grunnleggende feil å si at rettighetsdebatten etter Maktutredninga har noe med menneskerettighetene å gjøre. For utfordringene med det store rettighetshysteriet, som vi av og til har i denne salen, handler om at vi innvilger rettigheter som bare de rikeste med mest ressurser og egen advokat kan cashe inn. Men menneskerettighetene er noe mye mer fundamentalt. Ofte er menneskerettighetene det de aller svakeste i samfunnet kan bruke for å cashe inn sine rettigheter. Jeg vil komme tilbake til eksempler på det.

Det er mulig at det er fryktelig utaktisk av meg – like før avstemning – å nevne noen eksempler på hva jeg tror en grunnlov med menneskerettigheter kan føre til. Til Senterpartiet må jeg si at jeg ikke har noe behov for å gjøre asylretten fleksibel. Jeg har behov for å si at retten til å søke asyl er en grunnleggende menneskerettighet som ethvert menneske har, og jeg mener at det er en så grunnleggende rett at det kan vi ikke, heller ikke et flertall i denne sal, ta fra noen over natta. Det er ingen behov for fleksibilitet der. Jeg skjønner Fremskrittspartiets standpunkt. Fremskrittspartiet er imot noen av disse konvensjonene og har stadig debatter om det, men jeg skjønner ikke at Senterpartiet – med Magnhild Meltveit Kleppa og de gamle som alltid har stått på barrikadene sammen med Venstre – kan si at det er behov for fleksibilitet når det gjelder asyl. Nei, vi har behov for et ekstra grunnlovsvern knyttet til en viktig rettighet som er under press, også i vårt samfunn, og det er det vi gjør med Grunnloven. Vi gir et ekstra grunnlovsvern til rettigheter som vi faktisk mener bør skjermes. Det betyr noe at man sier helsehjelp, for det er bare to uker siden vi hadde en debatt om noen borgere i dette landet som mottok helsehjelp fra norske leger, og om de legene skulle bli anmeldt. Hadde vi hatt en passus i den norske Grunnloven om at man hadde rett til helsehjelp, hadde den debatten vært irrelevant, for da kunne man ikke ha dømt en lege for å gi en borger i dette landet helsehjelp. Så kan du kalle det en «disneyregel». For meg er det ganske så håndfast.

Så til retten til skolegang: Jeg er ikke sikker på at alle i det norske samfunnet går på skole. Jeg mener at vi ikke kan være sikre på det. Det å grunnlovfeste en så viktig del av det å ha lik start i livet, er faktisk å gi en reell rettighet som jeg i dag ikke tror at alle har. Men det er ikke dem med store advokattilganger og masse muligheter for å presse gjennom sine rettigheter i et rettighetshysteri som gjør det. Nei, det er de aller svakeste, de aller nederst på rangstigen, som kan bruke Grunnloven i en sånn sammenheng.

Så til ytringsfrihet: Det er to land som har prøvd seg med et tiggerforbud, der Høyesterett har opphevd tiggerforbudet fordi det faktisk ikke er lov å regulere folks ytringer når det gjelder retten til å få lov til å spørre: Kan jeg få penger? Det er ikke noen ytringer som blir forbudt, hvis man har absolutt ytringsfrihet i Grunnloven. Dette er ikke tulleregler, men reelle debatter som pågår i det norske samfunnet i dag. Det er disse rettighetene som faktisk blir mer reelle, oftest for de aller, aller svakeste i samfunnet vårt.

Så til miljø: Vi har aldri brukt miljøparagrafen. Men hvis du reiser rundt i verden, hvis du ser på alle de store miljøtiltakene som er gjort i mange land, er det ofte Grunnloven som har blitt brukt for å få dem til. Hvis man lurer på hvorfor tuk-tukene i India går på gass og ikke på bensin, er det indisk høyesterett og folks rett til å puste inn lufta, også i New Delhi, som er grunnlaget for den endringa. Det er ikke modige parlamentarikere, men parlamentarikere som i sin rosa sky av og til vedtar prinsipper som de er enig i, men som de ikke har guts til å gjennomføre.

Vi må også huske på at i det spennet – det som jeg prøvde å si da jeg hadde replikk til Tetzschner, men som han ikke forsto – og i hele det spekteret som Eleanor Roosevelt laget til oss, er det ØSK-rettigheter på den ene sida og borgerrettighetene på den andre sida. Det har alltid vært en debatt om hvilke som vektlegges mest. Jeg, som liberaler, kan aldri si at en rettighet står over en annen. Det er samme diskusjon som jeg hadde med tidligere representant Langeland da han nominerte Castro til fredsprisen fordi Castro hadde et godt helsesystem og en god fattigdomsbekjempelse. Vi kan diskutere det og, men det betyr at to rettigheter er viktigere enn de andre rettighetene. Det er det samme som at man i høyrestyrte land – jeg vil ikke si ekstreme, men på den konservative sida – har sagt at her har man klare borgerrettigheter, og da er det ikke så viktig om man ikke har de andre rettighetene. For meg som liberaler, for meg som kommer fra et sentrumparti, er det soleklart at man ikke kan rangere de ulike menneskerettighetene.

Man kan heller ikke si at man er for noen idealer, men ikke når det kommer en gråværsdag. Da vil jeg at et parlament skal ha muligheten til å bryte de idealene. Dette er sikkerhetsventilen vår. Dette er vedtektene for de dårlige dagene. De dårlige dagene kommer til å komme i dette lokalet, og da har vi en sikkerhetsventil som heter Grunnloven, som faktisk legger grunnlaget for at populistiske strømninger ikke kan bryte med de grunnleggende prinsippene et samfunn bygges på.

Så er det til slutt viktig å si at det er mye bra som blir vedtatt i dag, sjøl om jeg skulle ønske vi hadde gått lenger på mange områder. Det har blitt flirt av Venstre i hvert fall fem storting, når vi har foreslått at man burde grunnlovfeste retten til personvern. Vi har stått helt alene i de aller fleste voteringene. Vi har fremmet forslag om dette gang på gang, på nytt og på nytt, i hvert storting. Karakteristikkene skal ikke jeg gjenta. Jeg er bare kjempeglad for at det nå er bred enighet om personvernets viktighet. Kanskje hendelsene de siste årene også har preget debatten i de andre partiene.

Sist, men ikke minst må jeg understreke en gang til det som gjelder barnrettigheter. Med dette tar Norge – sjøl om jeg skulle ønske vi hadde gått lenger – et veldig viktig steg på den internasjonale arenaen for å være i front med hensyn til barnrettigheter. Det skal du vite, president, at det Venstre taper i dag, regner vi med at vi vinner om fire år.

Olaug V. Bollestad (KrF) [16:51:59]: I dag debatterer vi vår grunnlov. Vi skal stemme over hvordan vi vil ha det framover, i en ny tid, og lage ny historie. I år har vi lett for å

se 200 år bakover, men det aller viktigste for oss er faktisk å ha en grunnlov som ikke bare bærer bakover, men også bærer framover.

Jeg kan si det på en annen måte: Grunnloven vår er fundamentet eller kjelleren i huset Norge, og i dag forsterker vi kjelleren for at huset Norge skal stå bedre framover. Vi legger inn menneskerettigheter, ytringsfrihet, rett til familie og rett til liv, for å nevne noe. Retten til liv, det at mennesket har en egenverdi, uavhengig av arveegenskaper, uavhengig av kjønn, uavhengig av psykiske eller fysiske egenskaper, alder eller hudfarge – at alle mennesker har en verdi i kraft av det å være menneske – dette aktualiseres i den debatten vi har i samfunnet vårt i dag, og ikke bare slik det en gang var.

Jeg kan gi et eksempel på hvordan debatten er i dag når det gjelder retten til liv. Det gjelder lille Ole og hans familie. Ole har på en måte gitt et ansikt til retten til liv, synes jeg. Hans mor fikk vite at Ole ikke var forenlig med liv. Ole viser oss noe annet. «Ethvert menneske har rett til liv», er det som blir flertallsbestemmelsen i dag. Ole blir med og reiser dette spørsmålet for oss: Er det et slikt samfunn vi ønsker å bygge framover, hvor vi har plass? I kraft av det å være menneske har vi altså en egenverdi, også når vi ikke kan yte så mye som alle andre, enten det er fra begynnelsen av livet, vi blir syke midt i livet eller vi ikke kan yte så mye som før fordi vi blir gamle og skal gå til en naturlig død.

Det er også viktig for oss som nasjon, tenker jeg, og for Kristelig Folkeparti, å ha en politisk styring og legge en retning for hvordan vi vil forvalte alt det nye som vil komme av teknologi, som kan være med på å blottlegge arveegenskaper og dermed degradere det enkelte mennesket som ikke ennå er født. Dets menneskeverd blir degradert før det blir født. Da har vi kanskje en holdning til dem når de blir født.

På samme måte som Kristelig Folkeparti er opptatt av retten til liv fra begynnelsen av til en naturlig død, er menneskeverdet like stort mot slutten av livet. Vi kan gjerne se på det forslaget Tetzschner nevner, om å dele det som har vært vårt primærforslag og å grunnlovfeste dette med en naturlig død også. For i bunn og grunn er det slik at menneskets verdi må være i bunn for hele vår politikk, slik at menneskets verdi er lik fra livets begynnelse til en naturlig død, uavhengig av vår fysiske og psykiske helse eller annen kapasitet, fordi det er verdien av det å være menneske som er retten til liv.

Gunvor Eldegard (A) [16:56:32]: Arbeidarpartiet kjem til å stø ny § 106 om rett til asyl.

Å grunnlovfesta retten til asyl vil ikkje endra dagens rettstilstand, men det vil vera med på å gje denne retten eit sterkare vern. I høyringa var det fleire som påpeikte at retten til asyl er under politisk press. Amnesty International påpeikte at retten til å søkje asyl er ein av menneskerettane som i dag vert utfordra på det sterkaste. Difor vil denne retten verta betre beskytta mot skiftande politiske straumar dersom han vert grunnlovfesta. Difor meiner me i Arbeidarpartiet at denne paragrafen er så viktig. Det er ikkje fleirtal for dette i innstillinga, men me kunne jo håpa

at nokre frå Høgre og Senterpartiet ville verta med på å stø forslaget for å få eit fleirtal her.

Me skal òg stø § 103 om familie. Det er to forslag der. Forskjellen ligg i om setninga om at familien er ein grunnleggjande eining i samfunnet skal vera med eller ikkje. Elles er det faktisk einigheit om denne mellom alle utan Høgre. For oss i Arbeidarpartiet er denne paragrafen så viktig at me har valt subsidiært å stemma for Kristeleg Folkeparti sitt forslag, der denne setninga er med. Men det er utruleg viktig å presisera definisjonen av familie, slik det òg kjem fram i innstillinga.

Det er slik at familieomgrepet i dag byr på ein del utfordringar, som ein i tidlegare tider var ukjent med. Før tenkte me på kjernefamilien eller storfamilien, medan i dag er familielivet prega av mykje større mangfald. Dei mange ulike familieformene gjer det vanskeleg å seia kva som er ein familie. Difor er det utruleg viktig at familien som omgrep omfattar mange forskjellige typar samliv – ektepar med og utan barn, sambuarar med og utan barn, homofile par med og utan barn, aleineforeldre som bur saman med barn, samversforeldre, foreldre med fosterbarn og einslege aleinebuande m.m. Eit storsamfunn kan ikkje ta valet om samlivsform for vaksne menneske.

Me er òg einige om at familien er viktig for barnas oppvekst og for tilhøyrsele. Det er òg viktig at det ikkje nødvendigvis er primærfamilien som er den beste plassen for barna.

Så gjeld det § 93 om rett til liv. Det er den første setninga i den paragrafen som skapar diskusjon. Me går inn for: «Kvart menneske har rett til liv.» Fleirtalet gjer dette òg. Høgre gjekk opphavleg inn for «ibuande» rett til liv. Kristeleg Folkeparti har til og med teke med «frå unnfanging til naturleg død». Det er ikkje heilt uproblematisk å grunnlovfeste rett til liv. Det er brei einigheit om at livet er ein grunnleggande rett, men det er politisk, fagleg og filosofisk ueinigheit om når retten til liv inntreff, og kva retten til liv inneber.

For oss i Arbeidarpartiet har det vore utruleg viktig å sikra at diskusjonen om abort vert ført av Stortinget, og at Grunnlova ikkje vert teke til inntekt for nokons syn. Det er viktig å merka seg at Menneskerettsutvalet presiserer at denne paragrafen ikkje vil ha innverknad på retten til sjølvbestemt abort, og det er fleirtalet i komiteen einige om. Difor går Arbeidarpartiet for:

«Kvart menneske har rett til liv.»

Høgre har gått inn for å ha med ordet «ibuande» – «ibuande rett til liv». Lønning-utvalet sa at det ikkje ville påverka spørsmålet om abort, men da saka vart lagd fram, uttrykte medlem i utvalet Janne Haaland Matlary både munnleg og skriftleg at ordet «ibuande» kunne påverka spørsmålet om rett til fri abort. Difor kan ikkje Arbeidarpartiet vera med på ordet «ibuande», da det kan skapa usikkerheit om abortspørsmålet. At me ikkje kan vera med på Kristeleg Folkepartis forslag, det forstår vel alle.

Enkelte har òg spurt om ikkje me kan droppa heile paragrafen, men til det må eg seia at så lenge det ligg eit forslag om rett til liv og forbod mot tortur og dødsstraff, ja, da er det vanskeleg å stemma imot det. Alle er jo for retten til liv.

Kjersti Toppe (Sp) [17:01:45]: Menneskerettsutvalet har foreslått ein ny § 109 i Grunnlova, om rett til utdanning. Ingen paragraf i Grunnlova regulerer i dag utdanningsspørsmålet. Rett til skule og utdanning er slått fast i ei rekkje konvensjonar. Demokrati føreset deltaking frå alle. Senterpartiet vil vera tydeleg på at dersom vi skal oppnå Grunnlovas målsetting om å vareta demokrati, rettsstat og menneskerettar, vil utdanning stå sentralt. Utdanning er eit utgangspunkt for andre grunnlovfesta rettar, slik som retten til arbeid. Derfor er det riktig av Stortinget i dag å grunnlovfesta retten til utdanning. Motargumenta står seg ikkje 200 år etter at eidsvollsmennene laga den første grunnlova vår.

Grunnlovfesting vil ikkje endra rettstilstanden, men vil fungera som ein rettsleg skranke for lovgivar. Det vil hindra at staten i framtida forsømer sitt ansvar for å gi sine borgarar skuletilbod uavhengig av geografi, økonomi eller andre forhold. Senterpartiet støttar Menneskerettsutvalets anbefaling til lovtekst, der ein først slår fast at alle har rett til utdanning, dernest at barn har plikt til å ta imot grunnleggjande opplæring. Opplæringa skal utvikla evnene til kvart barn og ta omsyn til dei behova det har, og fremja respekt for demokratiet, rettsstaten og menneskerettane. Dei statlege styresmaktene skal sikra tilgjenge til vidaregåande opplæring og likt høve til høgare utdanning på grunnlag av kvalifikasjonar. Det er ein stor dag når Stortinget i dag grunnlovfestar at alle har rett til utdanning, og det er ei glede å lesa opp forslag til lovformulering på nynorsk.

Senterpartiet er i innstillinga med på ein merknad der ein understrekar at formuleringa må forståast slik at det ikkje kan stillast vilkår om skulepengar i den offentlege grunnskulen. Vi understrekar også i innstillinga at nærare tilrettelegging og utforming av utdanning, innhaldet i denne, fagoppretting og omsyn til samfunnets behov må fullt ut vera underlagd politisk skjøn og prioriteringar for eitkvart storting.

Aaron Wildavsky, kjend amerikansk forskar og statsvitar, er kjend for den såkalla 10–90-regelen. Han slår fast at helsetenester kan berre avhjelpa 10 pst. av folks helseproblem. Dei resterande 90 pst. har si årsak i samfunn og fellesskap. Helse er politikk. Politikk handlar om å fordela. Når Stortinget fordeler levekår som inntekt, arbeid, utdanning, mat og miljø, fordeler vi òg rammevilkår for helse. Politikk er å forma og forvalta eit menneskesyn og eit samfunnsklima som får direkte følgjer for menneskas moglegheiter til å bevare helsa. Det å sikra førebyggjande og helsefremjande arbeid er eit statleg ansvar. Sosialmedisinens grunnleggjar, Rudolf Virchow, sa det på denne måten for 150 år sidan:

«Politikk er intet annet enn medisin i stort.»

Av alle viktige saker som ein vurderer å gi grunnlovsvern, må grunnlovfestinga av akseptabel levestandard og helse vera den viktigaste. Senterpartiet meiner at Stortinget i ny § 111 skal vedta at dei statlege styresmaktene skal respektera og tryggja retten til ein tilfredsstillande levestandard. Likeeins skal dei statlege styresmaktene fremja folkehelse og tryggja retten til naudsynt helsehjelp.

Eg er overraska over at det berre er Arbeidarpartiet og SV i tillegg til Senterpartiet som primært støttar at grunn-

lovsformuleringa om dette skal omhandla at statlege styresmakter skal fremja folkehelse. Både Kristeleg Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet Dei Grøne har utelate denne formuleringa i sitt alternativ i innstillinga, og eg vil spørja dei kvifor. Etter mitt syn vitnar det om dårleg forståing av kva som påverkar helse i ei befolkning, og mangelfull respekt for at staten faktisk har eit grunnleggjande ansvar for å skapa eit samfunn som er helsefremjande. At dette ikkje skal grunnlovfesta – berre at innbyggjarane skal ha rett til helsehjelp, altså behandling – er ikkje ei grunnlovsfornying i år 2014 verdig.

Eg vil til slutt ønskja representanten Tetzschner lykke til i sitt arbeid mot eiga regjering og eiga regjeringsplattform om symbolpolitikken som i dag blir ført på helse- og omsorgsfeltet. I regjeringsplattforma står det at lovfesta rettar til velferdstenester, kombinert med fri etableringsrett og stykkpris, skal bidra til betre tenester. I merknader kjem både Høgre og Framstegspartiet med kraftig kritikk mot den rettsbaserte helsepolitikken som blir ført.

Knut Arild Hareide (KrF) [17:07:00]: Dette er andre dagen me diskuterer Grunnlova i løpet av ei veke. Førre tysdag prega kanskje begeistringa denne salen enda meir, da var det jo sånn at alle parti var strålende nøgde med det resultatet som kom. I dag er det ein debatt av meir vanleg karakter som pregar salen.

Eg har ikkje minst lyst til å kommentere to ting. Det eine er den delen som gjeld familie, og det andre er det som gjeld menneskerettar.

Det er ikkje berre i denne salen ein har debattert Grunnlova. I dag kan me lese i Adresseavisen på leiarplass at familien ikkje bør vernast i Grunnlova. Kristeleg Folkeparti meiner familien – og da i brei forstand – bør ha ein rettmessig plass i våre sentrale grunnlovfesta menneskerettar, fordi familiens rolle som vern om barns oppdraging og oppvekst i sin heilskap er både praktisk og prinsipielt viktig.

I anledning Grunnlovas 200-årsjubileum sette presidentskapet ned eit utval for å greie ut og fremje forslag til ein avgrensa revisjon av Grunnlova med det mål å styrkje menneskerettanes stilling i nasjonal rett. Det er gjort ved å gi sentrale menneskerettar grunnlovsrang. Det er eit viktig arbeid som me i dag skal ta stilling til. I dagens grunnlov er det berre nokre av dei sentrale menneskerettane som er med. Dei som les Grunnlova, kan derfor få eit skeivt og mangelfullt bilde av kva verdiar det norske samfunnet byggjer på. Skal Grunnlova vere eit levande dokument, må alle dei sentrale menneskerettane sikrast plass i Grunnlova. Det har vore bakgrunnen for Kristeleg Folkepartis engasjement i det viktige grunnlovsarbeidet.

Da Kristeleg Folkeparti tok initiativ til å få løyst språksaka gjennom å bidra til to tredjedels fleirtal for ei språkmodernisering, blei det kopla opp mot viktige formuleringar i sentrale paragrafar om menneskerettar. Det har vore viktig for Kristeleg Folkeparti, og eg har lyst til å bruke denne anledninga til å gi ein spesiell takk til Arbeidarpartiet, Framstegspartiet, SV og Senterpartiet for den einigheita me fekk på plass, og ein spesiell takk vil eg gi til representanten Martin Kolberg for hans arbeid for å sikre dette. Det

resulterte i at det blei ei einigheit om viktige prinsipielle formuleringar som varetar koplinga mellom menneskerettar i Grunnlova og dei internasjonale menneskerettane på ein meir tydeleg og heilskapleg måte. For det første sikrar det at ein unngår å undergrave betydninga av dei menneskerettane som ikkje er nemnde spesielt i Grunnlova. Eit anna viktig moment er å unngå ei ulik fortolking av dei grunnlovfesta menneskerettane i forhold til traktatrettane. Gjennom tilvisinga til bindande traktatar bidrar ein til at lovgivinga nasjonalt heng nøye saman med lovgivinga basert på dei internasjonale konvensjonane.

Me meiner at menneskerettstolkinga i Grunnlova òg burde innehalde formuleringar om familiens rolle i samfunnet. Familiens rolle som vern omkring barns oppseding og oppvekst er prinsipielt viktig. Nettopp derfor er familien inkludert i dei internasjonale menneskerettskonvensjonane. Familieomgrepet i dag byr på ein del utfordringar som ein i tidlegare tider var ukjend med. Mens ein før sikta til kjernefamilien eller storfamilien, er familielivet i dag prega av større mangfald. Det blir spegla i forslaget som òg Adresseavisa i dag uttrykkjer motstand mot. I forslaget blir familien definert breitt – som ektepar med og utan barn, sambuarar med og utan barn, homofile par med og utan barn, aleineforelder som bur saman med barn, samværsforeldre, foreldre med fosterbarn, einslege aleinebuande m.m. Ein meir inkluderande familiedefinisjon skal ein leite lenge etter.

Med dei orda vil eg seie at me i Kristeleg Folkeparti er veldig glade for at me har fått på plass nettopp det viktige arbeidet rundt menneskerettar. Me opplever at den løysinga som tydeleg blei debattert førre veke, gir gode resultat i dag.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [17:12:15]: Vi får aldri ei perfekt grunnlov – heldigvis. Grunnlova skal alltid vere i utvikling. Ho er det nærmaste vi har som nesten er skriven i stein, men som samtidig alltid skal vere under kritisk utvikling. Målet er at ho skal fremje og verne det gode i gode og, ikkje minst, vonde dagar. Grunnlova er sjølve samfunnskontrakten som bind Noreg saman. Ho er vår felles moralske logikk.

Mens vi andre ser på menneskerettane som ein del av vår felles moral, gjer høgresida forskjell på det dei kallar borgarlege rettार og sosiale rettार. Når eg høyrer Tetzschner, får eg inntrykk av at det framleis står eit slag mellom høgresida og venstresida om kva for rettार som er viktigast. Ser vi eit nytt Høgre vekse fram, som grave opp frå fortida, som ser menneskerettane delte inn i dei borgarlege rettane på den eine sida og dei sosialdemokratiske verdiane på den andre? Samtidig ser vi andre dette i samanheng. Fridom og rettferd er to sider av same sak: utan sosial trygghet ingen politisk fridom.

På andre område utviser høgresida ein mystisk logikk i forsøka sine på å finne ut kva som er verneverdig, og kva som ikkje er fullt så verneverdig. På den eine sida skal utdanning vere ein rett, mens fri forskning ikkje skal vere det. Heller ikkje kunsten skal vernast – heller ikkje asylretten.

Det gode skal ein hogge i fjell, det vonde skal ein skrive i snø. Menneskerettane, som blei til etter redslene under

den andre verdskrigen, kan kallast for verdssamfunnets grunnlov. Folkesuverenitetsprinsippet fant da sin plass i to av dei mest sentrale menneskerettskonvensjonane, nemlig konvensjonen om sivile og politiske rettार og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettार. Begge blir innleidde med likelydande artikkel:

«Alle folk har selvbestemmelsesrett. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.»

I 2007 vedtok FNs generalforsamling ei identisk formulering om urfolk da deklarasjonen om urfolks rettार blei vedtatt. Artikkel 3 lyder slik:

«Urfolk har rett til selvbestemmelse. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.»

Trass i at prinsippet om samars sjølvråderett er tema i dag, finst det knapt samtalerom for dette i norsk offentlegheit. Nokre vel å møte temaet med konspirasjonsteoriar og med at samar eigentleg ønskjer ein samestat. Samanes sjølvråderett er ingen trussel mot denne staten, med mindre staten har hogd fortidas samfunnsforståing i fjell. Slik som statsmakt og styresett fann nye former til det betre på begynninga av 800-talet, er det framleis rom for forbetringar i vår tid. I motsetjing til i 1814 treng demokratiet i dag å anerkjenne eksistensen av og rommet for mangfald og urfolk. Fleirtalsdemokrati kan og bør erstattast av mangfaldsdemokrati.

Hadia Tajik (A) [17:16:18]: I dagens debatt har det vore ein gjennomgåande raud tråd, nemleg om menneskerettane kan rangerast – og i så fall korleis ein skal rangera dei.

Fleire ulike inndelingar har vore haldne fram, men særleg har inndelingar som handlar om at det er nokre «fridomar frå» og nokre «fridomar til», vore mest representert, eller – som representanten Tetzschner sa det – fridom gjennom å vera tilbakehalden. Han sa at det òg er ein distinkt forskjell mellom desse, fordi sistnemnde – altså «fridomane til» – har betydning for den framtidige ressurskonkurransen i samfunnet. Eg forstår den analytiske inndelingar, men eg er ikkje einig i dei politiske konsekvensane det her er snakk om. Det er det to grunnar til.

Den første grunnen er at det skal stå ganske dårleg til i eit land viss ein ikkje skal kunna innfri dei minimumsrettane det her er snakk om, økonomiske, sosiale og kulturelle rettार, som retten til ein tilfredsstillande levestandard eller retten til nødvendig helsehjelp. Kva er det elles som skal vera statens oppgåve, om det ikkje er å sikra borgarane sine desse heilt grunnleggjande minimumsforholda? Viss det framleis skulle vera behov for det – men det trur eg ikkje – av omsyn til domstolanes vurderingar av kva for politisk handlingsrom som finst når det gjeld dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane, vil eg presisera at det politiske handlingsrommet er betydeleg, og at det sjølv sagt òg i framtida vil vera rom for, om folket vel ei konservativ regjering, at ein praktiserer retten til arbeid og retten til utdanning på ein politisk konservativ måte. Det same

ville vore tilfellet med dei avgjerdene som Høgre har valt å motsetja seg.

Den andre grunnen til at eg ikkje er einig i dei politiske konsekvensane som vert skisserte, er at dei sivile og politiske rettane, som representanten Tetzschner omtala som ikkje ressurskrevjande for framtida, ikkje er gratis dei heller. Men fordi me har eit ganske velutvikla og moderne samfunn, gløymer me at retten til ein rettferdig rettargang og fridom frå tortur – det å byggja og å halda ved like eit godt fungerande politi, eit fengselsvesen og eit domstols-system som varetar desse grunnleggjande rettane – kostar ganske mykje pengar. Me prioriterer dei sivile og politiske rettane, sjølv om det kostar mykje pengar. Me lyftar dei inn i Grunnlova likevel, fordi me meiner at dei er viktige nok til å gjera det. Til sjuande og sist er det dette det handlar om: Er økonomiske, sosiale og kulturelle rettar viktige nok?

Høgre meiner ikkje det. I alle fall har representanten Tetzschner sagt i debatten at dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane er heilt i periferien av kva Grunnlova skal ta hand om. Han har argumentert for at dei ikkje høyrer heime på den trinnhøgda som Grunnlova utgjer, men at dei heller høyrer heime i ordinær lovgjeving. Det er ikkje i tråd med moderne menneskerettstenking. Eg vil gjerne bruka litt tid på å grunngje det.

Begge såkalla typar rettar rettar seg mot alle i samfunnet, men berre økonomiske, sosiale og kulturelle rettar gjer menneskerettane tilgjengelege, moglege og reelle for alle. For eksempel sikrar ein fyrst ytringsfridom – ein sivil og politisk rett – og viss ein òg har utdanning, ein økonomisk, sosial og kulturell rett. Det er ei tenking som har utvikla seg over tid.

Menneskerettspråket kan sporast tilbake til opplysningstida, og enkeltrettar kan sporast endå lengre tilbake i tid. Dei sivile og politiske rettane kan særleg verta spora tilbake til dei demokratiske revolusjonane i Europa og USA mot slutten av 1700-talet. Bevisstheita om dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane kom fyrst eit stykke utpå 1900-talet, i takt med at arbeidet mot sosial urettferd og for velferd og arbeidstakarrettar styrka seg. Det betyr likevel ikkje at dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane fyrst vart funne opp lenge etter dei sivile og politiske – tvert imot. Allereie i grunnlovar frå 1800-talet i ulike europeiske land kan ein finna spor av økonomiske, sosiale og kulturelle rettar. Nokon rettar går det attpåil an å argumentera for at har element av begge kategoriar. Der har ein eit eksempel allereie i 1814-grunnlovas § 101 om retten til eigedom. Mange betraktar den retten utelukkande som ein sivil rett, og då som retten til å eiga og ha råderett over produktet av det ein sjølv har skapa gjennom sitt eige arbeid. Men ein ser at bestemminga òg har ein økonomisk dimensjon, f.eks. finst det sakar i EMD der statar har vorte felte for ikkje aktivt å sikra retten til eigedom. I ei av sakene, Önerydiz versus Tyrkia frå 2002, handlar det f.eks. om heimen til ein slumbebuar, der heimen òg var åstad for avfallshandtering. Der vart staten Tyrkia dømt for ikkje å ha gjort nok for å unngå øydeleggingar av den heimen. Då legg domstolen m.a. vekt på balansen mellom interessene til samfunnet og interessene til individet, og

domstolen legg òg vekt på kva ein legitimt kan forventast av myndigheitene sine.

For ordens skuld, når eg viser til EMD er det berre for å visa at retten til eigedom òg rettsleg og faktisk kan sjåast på som meir enn berre ein fridom frå-rett, og at det òg i nokon samanhengar er ein fridom til-rett. Inndeling som representanten Tetzschner då brukar – sjølv om ho er teoretisk forståeleg – er med andre ord ikkje tilstrekkeleg presis til å forsvara den hardnakka insisteringa på at sivile og politiske rettar er noko heilt anna enn økonomiske og sosiale, og derfor må verte behandla vesentleg annleis.

I Wien-deklarasjonen av 1993 står det ettertrykkeleg:

«All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated. The international community must treat human rights globally in a fair and equal manner, on the same footing, and with the same emphasis.»

Det står altså at alle menneskerettar skal handterast på likefot og med same trykk. Den presiseringa kom i 1993 fordi ein erfarte at dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane av enkelte vart forsøkt rangerte lågare enn dei sivile og politiske. Wien-konferansen var den fyrste menneskerettskonferansen etter den kalde krigen, og då handla det m.a. om å ta eit oppgjør med den kalde krigens retorikk omkring menneskerettar. Då stod vest mot aust, USA mot Sovjet, og førestillinga om økonomiske, sosiale og kulturelle rettar som noko kommunistisk, vart meir utbreidd, og dermed vart det òg eit spørsmål om politisk identitet. Denne førestillinga er i alle høve feil, og det ser me kanskje endå tydelegare viss me går litt meir tilbake i tid, til menneskerettserklæringa frå 1948 og FN-konvensjonane frå 1966. I dei dokumenta prøvde verdssamfunnet å dra lærdom av 2. verdskrig. Under nazistytret såg ein nettopp korleis systematisk indoktrinering innanfor utdanning samt tvang og diskriminering på område som arbeid, levestandard og helse gjorde det mogleg å gjera overgrep, og det å legitimera krenking av alle andre rettar. Med andre ord vart krenkinga av dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane på mange måtar eit barometer for det som kom sidan.

Det er litt av forhistoria. Eg skulle ønske at det var berre det, forhistorie, ikkje notid, at det var ein debatt som i alle fall ikkje gjekk føre seg no, for fullt i Noreg i 2014, 200 år etter at me fekk vår grunnlov, og mange år etter at menneskerettane som rettsleg konsept vart utvikla, fordi skiljet mellom dei sivile og politiske rettane på den eine sida og dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane på den andre, er berre teoretisk, analytisk og historisk interessant. Det moderne, progressive og solidariske er å sjå at desse rettane er gjensidig avhengige av kvarandre. Det oppgjeret som me har i vårt storting i dag, er eit oppgjør ein har hatt på ei rekkje internasjonale arenaer gjennom historias løp. Oppgjeret me har i dag, kjem meir enn noko anna av ein sentral tankefeil, nemleg førestillinga om at ein kan vera fri utan å ha fast grunn under føtene sine, sterk utan å ha støtte, og deltakande utan å ha tilgang på kunnskap.

Ved denne historiske korsvegen der me for fyrste gong i Noregs historie har ein heilskapleg diskusjon om kva for menneskerettar som skal inn i vår grunnlov, er eg stolt over

å høyra til eit parti og ein bevegelse som legg det moderne, det progressive og det solidariske til grunn. Historia vil visa at me hadde rett.

Helga Pedersen (A) [17:26:14]: Grunnloven er folkets lov. Sånn var det da den ble vedtatt for 200 år siden, og sånn er det i dag. Den la grunnlaget for vårt folkestyre og vårt demokrati. Grunnloven slo ettertrykkelig fast at makten utgår fra folket, og at all maktutøvelse måtte ha legitimitet i folket, men den var også et viktig bidrag i å anerkjenne folket som samfunnets omdreiningspunkt. At vi valgte å bygge vår nasjon på verdier som humanisme og likeverd, forteller noe om anerkjennelsen av det enkelte mennesket og av folket som samfunnets bærende kraft. Sånn sett er Grunnloven ikke bare en manifestasjon av våre rettigheter som borgere, vår frihet og vår ukrenkelighet, den er også utgangspunktet for et moderne menneskesyn.

Grunnloven gir oss frihet, men den gir oss også rettigheter til å utøve vår frihet. Å skrive «frihet» på et papir gjør ingen friere. Det er når vi som borgere får mulighet og rett til å utøve friheten, at friheten vi har fått, er reell. Derfor er det naturlig at Grunnloven også tar opp i seg sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter. Dette er rettigheter som plikter staten å legge til rette for at borgerne kan leve gode liv, rettigheter som gir borgerne mer frihet. Det styrker Grunnloven, det styrker folket, og det styrker oss som nasjon.

Det moderne Norge er et flerkulturelt Norge. Flerkultur er ikke noe nytt i vårt land, men det er relativt nytt at man gir flerkultur status og anerkjennelse. Det er ikke minst noe den samiske befolkningen har opplevd nå, etter mange tiår med knallhard fornorsking, som rammet et folk, men som også rammet enkeltmennesker, i form av at barn ble sendt bort på internatskole for å lære norsk, ved at folk ble tvunget til å skifte etternavn for å få lov til å eie jord, og ved at mange mennesker så seg nødt til å ta avstand fra språket, fornekte sin bakgrunn, for å finne en plass i det norske samfunnet.

Menneskerettighetsutvalgets leder, Inge Lønning, og resten av utvalget la fram et forslag til fornyelse av Grunnloven § 108, om retten til samisk språk, kultur og samfunnsliv, slik at det skulle gå uttrykkelig fram at samene er et folk eller urfolk. Begrunnelsen var og er at vekten er flyttet fra samene som minoritet, til samene som urfolk, noe som første gang ble framsatt og grundig omtalt i Samerettsutvalgets første utredning i 1984. Det er synd at en sånn anerkjennelse av samene som folk eller urfolk ikke får flertall i denne salen i dag, fordi Høyre og Fremskrittspartiet stemmer imot. Det står i veldig klar kontrast til Kongens veldig klare utsagn da han åpnet Sametinget i 1997, da han slo fast at staten Norge er etablert på territoriet til to folk, nemlig nordmenn og samer. Jeg mener at først og fremst Høyre, som har stått i front, faktisk, for en paragraf som anerkjenner samene som folk eller urfolk i Menneskerettighetsutvalget, og deretter la det inn som grunnlovsforslag i forrige periode, for nå å si nei til det, har et stort forklaringsproblem. Det sier noe om Høyres grunnleggende konservative samfunnssyn når de i dag stemmer nei til å slå fast at statens myndigheter skal legge forholdene til rette

for at samene som urfolk kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

En grunnlov skal speile sin tid. Moderne norsk samepolitikk er tuftet på at samene har urfolkstatus nasjonalt og internasjonalt, og det er synd at Høyre og Fremskrittspartiet ikke bidrar til en grunnlov i pakt med vår tid på dette området.

Svein Roald Hansen hadde her overtatt presidentplassen.

Bård Vegar Solhjell (SV) [17:30:49]: Når vi vert spurde om kva som er den viktigaste oppfinninga i historia, tenderer vi mot å svare ein teknologi: hjulet, elektrisiteten eller kanskje datamaskinen. I marxistisk ånd, får ein seie, gjev vi forrang til det materielle. Men ein svært god kandidat til å vere den viktigaste oppfinninga i historia trur eg er menneskerettane.

For at det i det heile skal kunne eksistere menneskerettar, må vi menneske ha ein idé om individet som noko autonomt og fullstendig eige. Og vi skal ikkje så veldig langt tilbake – i alle fall viss ein meiner at 700–800 år ikkje er så veldig langt tilbake – før det eigentleg ikkje eksisterte ein klar og tydeleg idé om at mennesket var heilt og fullt seg sjølv og ukrenkeleg. Sjølv om det kan finnast ulike syn på det, kan ein kanskje seie at det var oppbrotet frå mellomalderen som på ulike måtar skapte den ideen. Renessansen, der ideen om at vi gjennom vitenskap og tenking faktisk kan finne vårt eige beste – det er ikkje gjeve oss – sette individet i sentrum. Det gjorde òg reformasjonen sitt opprør mot korleis religion skulle utøvast. Det var ikkje gudegjeve, men skulle meir vere eit forhold mellom den enkelte og Gud – ein måtte sjølv finne trua si.

Frå opplysingstida utkrystalliserer det seg det eg vil seie er tre ulike typar idear som i sum dannar grunnlaget for det vi i dag forstår som menneskerettar.

Den første er ideen om at mennesket er fritt og ukrenkeleg og bør få tenkje og ytre seg fritt. Særleg 1700-talsfilosofen Voltaire og før han John Locke er viktige eksponentar for dette synet.

Den andre er ideen om at det finst ein kontrakt mellom mennesket og den styrande – at vi har eit ansvar for fleire enn oss sjølve i eit fellesskap. Viss eg skal få oppfylt mine rettar, må det vere eit kollektiv som sørgjer for det. Den første som uttrykte det klart er kanskje den franske filosofen Jean-Jacques Rousseau – òg på 1700-talet. Eg nemner dette spesielt, for det synest å vere mange som oppfattar det sånn at idear om at vi har eit ansvar for individet gjennom fellesskapet først oppstod ein gong i løpet av dei siste hundra åra, men som m.a. representanten Tajik var inne på, finst det klare spor av dette i tidlege grunnlover, og det går tilbake igjen til ideane frå opplysningstida.

Den tredje er ideen om at det finst rett og galt – at vi gjennom fornufta vår kan skilje mellom gode og dårlege handlingar. Særleg Immanuel Kant er ein eksponent for dette med moralfilosofen sin.

Så spreier desse ideane seg gradvis utover, og etter mitt syn smeltar dei saman i menneskerettane. Det at vi har universelle menneskerettar i dag – at vi har klart å kon-

kretisere og samle oss om dei globalt og til og med å implementere dei i ganske stor grad i mange land – er eit fantastisk framskritt for menneskja. Kanskje er det det største framskrittet vi har gjort i å organisere oss fornuftig, der vi faktisk tar ansvar for kvarandre.

Mange av dei rettane vi diskuterer i dag, er i dette biletet. Grunnen til at vi i det heile kan ha dei, er ideen om at noko er rett og noko er galt. Vi har ein idé om at tortur er galt og er i stand til å setje han ut i livet.

Det andre vil eg kalle dei individuelle rettane. Nokon her kallar dei dei borgarlege rettane, altså retten til å ytre seg fritt eller det vi i dag gjer eit stort framskritt med, nemlig barn sine rettar. Det er nokon som behandlar dei som sivile, borgarlege rettar som ikkje har kostnader. Det er heilt uforståeleg for meg. Mange av dei rettane – ikkje minst barn sine rettar – har jo store kostnader for samfunnet. Så vi som samfunn tek på oss ei stor byrde òg gjennom dei.

Så er det ein del av dei rettane vi behandlar i dag, som går på forholdet mellom individ og samfunn. Igjen snakkar nokon om dei som staten sitt ansvar overfor mennesket. Men dei knyter saman oss enkeltmenneske i eit fellesskap og fordeler ansvar, for den einaste måten vi kan sikre oss god utdanning, god hjelp når vi er sjuke, verdige levkår og retten til asyl, er at vi gjer det i ei form for fellesskap.

Derfor er det etter mitt syn òg veldig kunstig å skilje dei i to kategoriar. Dei er ein del av det heile, nettopp sånn som dei er uttrykt i menneskerettserklæringa til FN.

Kanskje hadde eg ønskt ein debatt i dag som var meir av ein samtale enn han har vist seg å vere. Ikkje minst hadde eg kanskje ønskt meg ein debatt med endå større framgang. Eg synast likevel det er viktig å feire at vi gjer viktige framskritt. Høgre si historiske rolle er å konservere. Det vil dei fortsetje med, men vi vil vinne fram til slutt.

Jette F. Christensen (A) [17:36:12]: Jeg skal adressere noen av de momentene som har kommet fram i debatten, men først må jeg komme med en saksordførerpresisering. Vi snakker jo også for framtidens lovtolkere, så jeg er nødt til å presisere noe i § 101 andre ledd. I det leddet står det at husransakelse ikke må finne sted unntatt i kriminelle tilfeller. Jeg må bare understreke at uttrykket «kriminelle tilfeller» her ikke må avgrenses mot politiets arbeid for å forebygge, avverge eller oppklare kriminalitet. Det betyr at preposisjonsbruken «i kriminelle tilfeller» altså ikke skal forstås som en rent tematisk henvisning til kriminalitetsbekjempelse, uten at det innebærer et særlig krav om at grensen for det straffbare skal være overtrådt. Nærmere bestemmelser om den avgrensingen er det selvsagt naturlig at gis i annen, ordinær lovs form.

Under replikkordvekslingen vedrørende § 116 etter mitt innlegg virket det som om representantene fra Venstre anså derogasjon og konstitusjonell nødrett for å være en helt ny tanke i Norge. Det er det ikke. Det er en del av vår konstitusjonelle sedvane, det er en del av EMK, og flere andre konstitusjoner har en sånn bestemmelse. Det ble reist spørsmål ved når den inntreffer. Hva er en krigs- eller krisetilstand? Det er drøftet i merknads form, i forarbeidene her og også av Menneskerettighetsutvalget:

«Det må foreligge en nødtilstand som truer lan-

det, fravikelsen fra rettigheten må være nødvendig for å sikre landet mot en overhengende fare, og fravikelsen må være av en midlertidig karakter. Nødtilstand skal her leses som en krise som truer større deler av befolkningen, samfunnets grunnleggende strukturer eller rikets eksistens.»

Representanten Rotevatn tok opp spørsmålet om hvorvidt hendelsen 22. juli var en sånn hendelse. Det drøfter Menneskerettighetsutvalget veldig grundig og sier at det ikke var en sånn hendelse.

I en sånn tilstand er det ikke sikkert at beslutningen kan fattes i Stortinget, for det er ikke sikkert at Stortinget er i stand til å treffes. Men det nye med å ta inn den bestemmelsen er at beslutningene kan fattes av politikere, ikke bare av domstoler som i dag.

I tillegg er det viktig å slå fast at noe er ufravikelig. Det er viktig, for det handler om noe så viktig som rett til liv, forbud mot tortur, krav om dom for straff og tilbakevirkningsforbud.

I debatten som har vært i dag, har vi hørt Høyre forsvare sentrale rettigheter til forskjell fra noe – til forskjell fra de rettighetene som Høyre har betegnet som rettigheter med «floskelfaktor». Det er litt vanskelig å få fatt på hvilke kriterier som må oppfylles for å komme inn i denne kategorien – kategorien for «disneybestemmelser» som representanter fra Høyre også har betegnet disse rettighetene som. På samme måte har også Grunnlovens «slagg» vært en betegnelse som er blitt brukt på de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene. I innlegget sitt skilte representanten Tetzschner mellom disse og det han kaller de reelle rettighetene. Hva er forskjellen på det? Hva er den prinsipielle forskjellen på grunnleggende helsehjelp og utdanning og statens ansvar for det? Hva skal man med allmenn påbygg om man ikke har ressurser til å hele sin helse om man er syk?

Høyre framførte at de er for å ta inn bestemmelser om utdanning i Grunnloven for å skape mulighetslikhet. Om mulighetslikhet er viktig for et parti, må man jo i særdeleshet ta inn grunnleggende helsehjelp og anse det som viktig. Det er noe som legger grunnlaget for mulighetslikhet. I en lov der helsehjelp ikke er viktig, men utdanning er viktig, er det en logisk brist. Det er umulig, selv etter mange timer med debatt, å forstå hvordan den logikken fungerer. Hvis ikke framtidens politikere skal befatte seg med å sikre befolkningens helse, hva skal de befatte seg med da?

Høyre har tiltro til framtidens politikere, kan man høre i debatten i dag. Det har jeg også, men i dag har vi muligheten til å verne oss mot dem som får makt og snur den makten mot dem som har gitt den til dem, mot befolkningen som har gitt dem tillitt. Historien er full av sånne eksempler.

Høyre framfører også noe annet som jeg heller ikke forstår. I saksordførerens innlegg for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter sier representanten Tetzschner at grunnlovsfesting av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter vil få den virkning at også sentrale rettigheter svekkes. Til det har jeg en del spørsmål:

Hva er sentrale rettigheter i den forbindelse? Høyre har løftet fram utdanning som en sentral rettighet, mens

grunnleggende helse ikke er en sentral rettighet. Hva er den prinsipielle forskjellen mellom de to? Jeg oppfatter at representanten Tetzschner peker mot de sivile og politiske rettighetene når han nevner de sentrale rettighetene her. Men hva er det empiriske belegget for at de rettighetene blir svekket hvis man tar inn økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter i Grunnloven? Hvor er beviset for at det kan skje? Hvorfor har ikke det inntrådt i andre land med lang tradisjon for begge typer rettigheter? Tyskland er et sånt eksempel.

I debatten har det vært en god diskusjon om barns rettigheter. Det er veldig bra på en dag som denne. Barns beste skal alltid gå foran foreldreretten. Foreldre har ikke rett på sine barn, men barn har rett på trygghet og fravær av vold. Det er hevet over biologisk tilknytning og annen tilhørighet til foreldrene. Tryggheten er barnets egen selvstendige rett som samfunnet har plikt til å verne om. Det er noe vi kan være stolte av i dag, at vi endelig – og på overtid – slår det fast i Grunnloven.

Michael Tetzschner (H) [17:44:02]: Jeg tror jeg vil begynne med å takke for interessen for mine innlegg. Det er alltid tilfredsstillende. Så tror jeg vi skal ta tingene litt mer nøyaktig enn enkelte har gjort når de har referert til meg, for de har gjort noen «shortcuts».

Ved åpningen i dag prøvde jeg å skissere opp hva jeg mente var god lovteknikk. Det at noen av menneskerettighetsbestemmelsene som er foreslått, ikke tilfredstilte det jeg stiller som krav til lovteknikk, er ikke det samme som at alle forsøk i den retning er mislykkede. Det er altså ikke en generell karakteristikk av rettighetsbestemmelser som ubrukelig i lovverket.

Det jeg derimot har vært inne på, er å argumentere for at man gjør visse valg som har konsekvenser, når man løfter bestemmelser som er en del av vår velferdslovgivning, inn i Grunnloven. Det interessante var at vi fikk en lang og flott gjennomgang av tidligere kulturminister Hadia Tajik, og det var mye der jeg var enig i. Men det jeg synes glimret med sitt fravær, og det er også gjennomgående fra enkelte andre talere, er at de overhodet ikke har tatt den utfordringen som ligger i at ved å grunnlovfeste ekskluderer man en del rettsanvendelse fra denne salen, fra Stortinget, fra den løpende politiske debatt, fra demokratiet, og bringer den over i en annen avdeling hvor det er domstolene og deres forståelse av formålsparagrafene som kommer til å råde. Det er en rettsliggjøring.

Jeg brukte også tid i et tidligere innlegg i dag på å sitere landets tidligere høyesterettsjustitiarius som nettopp påpekte den utviklingen. Det var ikke noe skremmebilde. Sett fra juristers synspunkt var det heller en ønsket og flott utvikling fordi man kanskje ikke alltid har den samme tiltro til politikerne. Men det er noen av oss som kanskje mener at politikerne fortjener bedre.

Selv om jeg skjønner at jeg har en stor oppgave, må jeg igjen – når det gjelder menneskerettighetene – prøve å si: Det som gjorde at jeg tar en liten repetisjon av det, var ikke minst Solhjells innlegg som inneholdt veldig mye riktig, bortsett fra at noe av det mest alderdommelige innenfor rettsteorien er ideen om samfunnskontrakt. Det er det også

noen andre som har brukt her i det. Det er virkelig en tidlig fase av menneskerettighetene. Det er et utviklingstrinn vi ikke lenger befinner oss på. Historisk sett tror jeg ingen kan bestride at menneskerettighetene er individuelle rettigheter som tilkommer ethvert enkeltmenneske, og som skal utgjøre et forsvar mot en sterk forvaltningsmakt, hva slags form denne enn måtte ha. Tradisjonelt har dette vært Kirken og Kongen, men etter hvert har sentralforvaltningen overtatt rollen som den største trusselen mot enkeltindividets integritet. Den desidert største trusselen mot enkeltindividet har ikke vært andre enkeltindivider. Det har vært statsmakter som har gått amok. Formålet med grunnlovsfesting av rettigheter er å ta visse temaer ut av den politiske debatten, hvor poenget er at staten skal være avskåret fra å foreta visse interesseavveininger staten eller fellesskapet ikke skal tillates å foreta. Man skal ikke ha lov til vilkårlig å internere visse innbyggere, selv om man mener det bør gjøres. Man har altså behov for at visse rettigheter er grunnlovfestet når staten eller fellesskapet står i fare for å trække over den uantastbare grensen som er uttrykt i den tyske grunnloven av 1949 artikkel 1, som det også ble vist til tidligere, riktignok i en annen bestemmelse.

Det er ikke vanskelig å se at ØSK-rettighetene ikke passer inn i dette bildet. Disse rettighetene setter ingen grense for hva statsmakten kan gjøre. Tvert imot, de pålegger staten en oppgave i å foreta disposisjoner som skal føre til et visst resultat, selv om vi kan være enig i ønskeværdigheten av disse resultatene. De pålegger handleplikter uansett hvor skjønnsmessige og vage de måtte være. Men det er jo den oppgaven vi har politikere til å gjøre for oss.

Jeg vil også komme med et eksempel hvor utvalget også har vært inne på problemet med presise legaldefinisjoner. For eksempel under kultur står det å lese:

«Kulturbegrepet er vidt. Det omfatter alle manifestasjoner av menneskelig eksistens, f.eks. måter å leve på, språk, muntlig eller skriftlig litteratur, musikk og sang, ikke-verbal kommunikasjon, religion og trossystemer, riter og seremonier, sport og lek, produksjonsmetoder og teknologi, naturmiljø og kulturmiljø, mat, klær og bygninger, og kunst, skikker og tradisjoner. Kultur skaper og speiler verdier om hva som er et godt liv og det økonomiske, sosiale og politiske livet til individer, grupper og samfunn.»

Når man gir seg i kast med å ha dette som bakgrunn for å introdusere til lovgivningen visse rettsfølger av kulturbegrepet, er det klart at det blir meget skjønnsmessig. Det blir en umulig oppgave, og det er en oppgave vi ikke bør pålegge landets domstoler: å fylle et nærmere, konkret innhold i disse meget vage, åpne og, når det gjelder grensene, totalt konturløse betegnelsene. Dette er politikens oppgave.

Jeg la også merke til at representanten Hareide var så fornøyd med det Kristelig Folkeparti hadde fått til når det gjelder familie. Ja, det er jo selvfølgelig en prestasjon å ha fått Arbeiderpartiet til å skrive noe om familien, men i rettslig sammenheng er det altså ikke mye å gå i felten med. Det er et familiebegrep som er fullstendig utvannet til det ugjenkjennelige, i det man har gått med på at familiebegrepet byr på en del utfordringer som man i tidligere tider var ukjent med. Mens man før siktet til kjernefamilien eller

storfamilien, er familielivet i dag preget av større mangfold. De mange ulike familieformene gjør det vanskelig å si hva som er en familie. Komiteen vil understreke at familie som begrep omfatter mange forskjellige typer samliv: ektepar med og uten barn, samboere med og uten barn, homofile par med og uten barn, aleneforeldre som bor sammen med barn, samværsforeldre, foreldre med fosterbarn og enslige, aleneboende, m.m.

Etter å ha hatt en særdeles raus definisjon, er man altså ikke i stand til å si at denne enheten er den grunnleggende enheten i samfunnet. Det er der vi har tillatt oss å se på hva EMK skriver om dette. Uten å problematisere det ut i parodien, har de faktisk vært i stand til å si at familien er den grunnleggende enhet – den grunnleggende enhet. Da synes vi det er bedre sagt, enn om vi skal ha en norsk variant med et svekket familiebegrep. Da får man jo tenke gjennom hvorfor Kristelig Folkeparti av alle er de som er fornøyd med denne sterkt utvaskede form for familiedefinisjon, som altså ikke skal brukes til noe – den har ingen rettsfølger. Da er vi inne på at dette er dårlig lovteknikk. Da blir det det jeg i en annen sammenheng har kalt fyll – i betydningen ordfyll – kanskje «slagg», og Grunnloven taper sin verdi, fordi det blir et sammensurium av alvorlig mente rettigheter for borgerne, som de kan anlegge sak på grunnlag av, og politiske uttalelser som ikke er verdt noe, hvis man prøver å hevde sin rettighet.

Jeg vil avslutte med å si at Helga Pedersen heller ikke kan ha vært her tidligere i dag, eller har kanskje ikke hørt på debatten, når hun sier at vi går mot samenes rettigheter. Vi ønsker å beholde dagens beskrivelse av folkegruppen. Det er ingen som har motsagt meg når det gjelder det at det ikke går én person ut eller én person inn, enten vi bruker den ene eller den andre betegnelsen. Rettsfølgen er beskrevet som nøyaktig den samme, og fordelene ved å bruke den gamle formuleringen er at vi da i full frimodighet fortsatt kan bygge på NOU-en, selve Samerettsutvalgets innstilling, fordi vi altså ikke har endret begrepsbruket. Det er meget viktig, for det betyr at § 110 fortsatt, i sin nåværende og fremtidige form, vil kunne ha et meget rikt motivmateriale fra den utredningen.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Gunvor Eldegard (A) [17:54:24]: I ei skulebok som eg fann, kunne eg lesa:

«For over 2000 siden levde en romersk dikter som het Lukrets. Han skrev en tekst om at religion gjorde menneskene ulykkelige og redde. De fikk mange plager av å tro på de skumle gudene som de selv hadde skapt.» Det stod vidare:

«Dette er et eksempel på religionskritikk i oldtiden.»

Ytringsfridom gjeld sjølvsagt også religion. Men me i Arbeidarpartiet vil gjerne styrkja det ved å få inn religion i § 100, slik at han vert til:

«Alle har rett til å ytre seg frimodig om statsstyringa, religion og kva anna emne som helst.»

Reell ytringsfridom er heilt grunnleggjande i eit demo-

kratisk samfunn. Maktpolitiske omsyn kan ikkje brukast for å kvela fri debatt. Difor er det viktig med eit sterkt juridisk vern av ytringsfridomen. Retten til å ytra seg fritt om religion er omfatta av den generelle ytringsfridomen, og ein kan sjølvsagt seia at «kva anna emne som helst» sikrar religion. Me i Arbeidarpartiet vil likevel løfta det opp og tydeleggjera ytringsfridomen, slik at han omfattar retten til religionskritikk.

Det er slik at religiøse institusjonar ofte kan ha særleg stor innverknad på enkeltindivid, og difor er kanskje religion eit område der det er ekstra viktig med ytringsfridom. Sjølv om ikkje alle ytringar er like verdifulle, og det jo bør vera ein balanse mellom kva ein bør ytra, og respekt for religionen til menneske, må likevel religionskritikk verta ein sjølvsagt del av den offentlege debatten. Difor kjem Arbeidarpartiet til å støtta endringa av § 100.

Eg har lyst til å avslutta med å seia at eg synest det har vore ei fin veke, først da me vedtok nynorsken for ei veke sidan. I dag tek me eit godt steg, me får rettar for barn inn i Grunnlova, me får rett til utdanning, rett til arbeid og næring, og mange fleire. Det er positivt, men eg skulle ønskja at me kom litt lengre. Eg hadde håpa at Høgre kunne ha snudd i nokre saker, så kunne me kanskje ha fått fleirtal, f.eks. for asyl, levestandard og helse. Men uansett synest eg me skal gleda oss over det me får til, og satsa på at resten kjem etter kvart.

Øyvind Halleraker (H) [17:57:28]: Det er mange fellesskap i samfunnet vårt. Noen er imidlertid av den oppfatning av at fellesskap er noe som skapes av politikere. Det kan det også være, men det er så mange andre viktige fellesskap i samfunnet som ikke er statlig styrt eller politikerstyrt.

Et av disse fellesskapene er familien, som selve grunnsteinen i de mange fellesskap vi har i samfunnet. Vi i Høyre mener at familien er et naturlig, verdifullt og grunnleggende element i samfunnet, som danner viktige rammer for barns oppvekst og framtid. Vi mener at familiens stilling i det norske samfunnet må styrkes, framfor at det offentlige i stadig større grad tar avgjørelser på vegne av familien.

Familien som fellesskap og grunnpilar i alle sine variasjoner i et moderne samfunn, som flere har referert til her i dag, er løftet inn i Den europeiske menneskerettskonvensjonen, som jo Norge har forpliktet seg til. Her heter det at familien er den grunnleggende enhet i samfunnet. I det forslaget til endring i § 103 som mindretallet nå tar til orde for, heter det:

«Familien er en grunnleggende enhet i samfunnet.»

Etter vår oppfatning er dette en svakere formulering enn Den europeiske menneskerettskonvensjonens, fordi den ikke i bestemt form peker på familien som den grunnleggende enhet i samfunnet.

Grunnen til at jeg tar ordet i denne saken, er at noen har sagt at Høyre svekker familiens stilling ved ikke å stemme med mindretallet når det gjelder § 103. Etter min oppfatning er det feil. Det er faktisk mindretallet som gjør dette med sin formulering, for så lenge vi har Den europeiske menneskerettskonvensjonen og et ordinært lovverk, over-

styrer konvensjonen lovverket. Tar vi dette inn i Grunnloven, overstyrer ikke Grunnloven konvensjonen. Det er altså det motsatte som er tilfellet.

Rigmor Andersen Eide (KrF) [18:00:11]: Kristelig Folkeparti har i flere perioder foreslått endringer i Grunnloven om retten til liv. Retten til liv er den mest grunnleggende av alle menneskerettigheter. Hva er da mer naturlig enn at denne retten også blir en del av vår grunnlov? Respekten for liv og menneskeverd er et av de grunnleggende prinsippene i vår kulturarv og preger vårt samfunn gjennom både lovgivning og etiske normer.

Alle mennesker har en ukrenkelig verdi i kraft av å være menneske. Menneskeverdet kan ikke graderes, derfor er denne retten utgangspunktet for Kristelig Folkepartis politikk – at menneskelivet har uendelig verdi i alle livets faser, fra starten, unnfangelsen, til en naturlig død. Menneskeverdet er ikke betinget av kjønn, rase, alder, seksuell legning, helse eller funksjonsdyktighet.

Utviklingen innenfor medisin stiller mennesket overfor stadig nye problemstillinger og utfordringer, særlig gjelder det i livets første og siste fase. Menneskeverdet skal ikke graderes – ikke ut fra fosterets alder, ikke ut fra egenskaper og sykdom. Hvem skal tale fosterets sak om ikke vi politikere, som er satt til å forvalte lovverket, skal gjøre det? Derfor mener Kristelig Folkeparti at retten til liv må bli en realitet allerede fra unnfangelsen av.

Samfunnet vårt blir stadig mer komplisert, ikke minst gjelder dette på teknologiens område. Bioteknologien gir oss muligheter og kan gjøre mye for oss mennesker. Forskerne viser stadig fram sine nyvinninger, og en del av denne forskningen foregår i grenseområdet mellom liv og død, og utfordringene ligger i at vi står i fare for å krysse viktige etiske grenser. Bioteknologien rører også ved verdier som er sentrale for samfunnet vårt – menneskets verdi og et samfunn med plass til alle.

På den andre sida av livsløpet vil vi løfte fram retten til å få lov til å leve. Selv om man er 80 år og kanskje har hatt hjerteinfarkt eller hjertestans, skal en få en så verdig behandling som mulig, og i livets slutfase skal det fokuseres på verdighet og lindring.

Kristelig Folkeparti mener at vi mer enn noen gang trenger en faneparagraf i vårt mest fundamentale lovverk som løfter retten til liv høyt – ikke fordi en slik paragraf alene vil føre til så mye konkret på kort sikt, men fordi den for fremtiden vil være et viktig signal til påminnelse for alle og enhver, ikke minst for lovgiverne, om grunnleggende verdier vårt samfunn og vårt lovverk er bygd på.

Martin Kolberg (A) [18:03:15]: Representanten Skei Grande holdt etter min mening et veldig tenksomt innlegg her for en stund siden. Hun tok opp et prinsipp som er veldig vesentlig i forbindelse med grunnlovsbehandlingen her i dag, og som også jeg vil rette oppmerksomheten mot, og det er det som knytter seg til minoritetenes rettigheter. Dessverre er det slik – og det er kommet veldig tydelig fram i debatten – at høyrepartiene hindrer en helhetlig og god løsning her i dag. Men jeg vil nesten si det slik – for

å få det veldig tydelig fram: Alt i alt er det verste det at de ikke støtter en ny paragraf som håndterer samenes situasjon. Det synes jeg er det verste. Vi burde faktisk i forbindelse med 200-årsjubileet nå fullverdig ha sørget for at samene fikk denne rettigheten og den plassen i Grunnloven som de virkelig fortjener.

Jeg hører representanten Michael Tetzschners juridiske betraktninger rundt dette, og jeg sier at kanskje – bare kanskje – er det slik at jeg ikke kan måle meg med Michael Tetzschner når det gjelder juridiske tolkninger og forståelser, men når det gjelder politikk, er jeg ikke så verst. Og dette handler om politikk, dette handler om at det ligger et forslag på bordet som har vært utarbeidet, og som har vært forberedt i årevis, for at samene skulle få den paragrafen som knytter seg til enten urfolk eller det samiske folk. Men også det blir blokkert av høyrepartiene. Det er sterkt beklagelig, for er det noe som Michael Tetzschner overhodet ikke har maktet å forklare, er at det skulle være i strid med Grunnlovens juridiske forståelse om at man ikke tar vare på minoriteter. Det har han i alle fall ikke klart å forklare med sine juridiske formuleringer. Politikken i dette er helt åpenbar: De vil det ikke av forskjellige andre politiske grunner. Det er for så vidt nytt, og det er helt i strid med hva Høyre har ment tidligere. Det er beklagelig, men jeg holder dette innlegget slik som jeg nå gjør det.

Det siste som tida tillater – i den grad jeg klarer å få sagt det så fort – knytter seg selvfølgelig til dette som har med den øvrige lovforståelsen til representanten Tetzschner å gjøre. Jeg bare sier – for tida tillater ikke mer: I alle høringer, i alle de forståelser som vi har møtt fra det juridiske miljøet, er Michael Tetzschner og Høyres stortingsgruppe alene om den forståelsen. Det er ingen andre i våre høringer som har sagt at det å legge inn økonomiske og sosiale rettigheter er en forringelse av Grunnloven. Det er tvert imot sagt at det er en styrkelse av Grunnloven, og at det ikke forstyrrer Grunnlovens juridiske autoritet.

Karin Andersen (SV) [18:06:35]: Først til representanten fra Kristelig Folkeparti: Det blir nå vedtatt at vi verner retten til liv, men det blir altså ikke Kristelig Folkepartis versjon, som ville åpnet igjen en abortdebatt som flertallet åpenbart ikke vil ha, og som bør avvises. Så jeg ber om at det ikke blir framstilt som om retten til liv ikke blir vernet av flertallet, for det blir den.

Så til de økonomiske og sosiale rettighetene, som ikke er, slik som representanten Tetzschner sier, i periferien av menneskerettighetene. I notatet fra Advokatforeningen til behandlingen i komiteen står det:

«Internasjonalt er det i dag en selvfølge at menneskerettigheter omfatter også de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene.»

Helsingforskomiteen sier at dette har vært en enhet helt fra starten av, at det er de samme rettighetene, at de styrker og balanserer hverandre, at menneskerettighetene etter dette synet står over ideologiske prioriteringer av rettigheter, at de ulike rettighetene er del av et samlet vern om menneskets grunnleggende verdighet, og at rettighetene i Verdenserklæringen og senere dokumenter ikke er et buf-

fetbord man kan velge og vrake fra – slik som Høyre gjør i dag.

Til slutt har man valgt selektivt å ta ut sitater fra landets tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith, som også jeg har sitert fra. Jeg vil fullføre det Carsten Smith sier, og som Tetzschner velger ikke å si, nemlig:

«For det andre peker jeg på at denne konvensjonen var en av de to hovedkonvensjoner som FN utarbeidet for å gjennomføre Verdenserklæringen. Jeg mener da at nettopp Norge – av alle stater – bør kunne gi noen av velferdsstatens rettigheter den høyeste rang gjennom Grunnloven.»

Og:

«En degradering av disse», altså de sosiale og økonomiske rettighetene, «til et B-lag ville være et brudd med visjonen om rettighetenes sammenheng og universalitet.»

Når det gjelder domstolenes makt, er det slik at vi faktisk vedtar disse lovene som domstolene skal bruke, og det er slik at det er en motmakt, slik som Carsten Smith sier, dvs. motmakt mot de statsorganer som vil treffe menneskerettsstridige vedtak. Menneskerettighetene skal gi vern mot handlinger og unnlaterer først og fremst fra offentlige myndigheter og først og fremst for minoriteter og dem som ikke kan forsvare disse rettighetene sjøl.

Så kjernen i å ha menneskerettigheter er nettopp at vi er villig til å rettsliggjøre dem, og at vi er villig til at de skal styre de politiske prioriteringene vi foretar – også økonomisk og sosialt.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [18:09:43]: Legalitetsprinsippet er foreslått forankret i ny § 113: «Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov.» Begrepet «den enkelte» kan oppfattes som uheldig, for kravet om hjemmel i lov som gjelder i dag, omfatter ikke bare inngrep overfor den enkelte, men også overfor juridiske personer. Ved komiteens behandling er det ikke kommet fram forhold som tilsier at det er meningen at rettstilstanden skal endres. Derfor vil jeg understreke at myndighetenes inngrep overfor den enkelte etter Senterpartiets syn skal forstås slik at begrepet i ny § 113 også omfatter juridiske personer, slik det forstås i dag.

Senterpartiet er sterkt tilhenger av dagens § 110, om retten til arbeid. Senterpartiet støtter også ny § 111, om levestandard og helse. Etter å ha hørt debatten i dag ser jeg ikke at det ligger an til noen endringer i partienes stemmegiving angående ny § 111. Derved vil ikke denne paragrafen få det nødvendige to tredjedels flertall. Formuleringa i § 111 alternativ 1 B første ledd er: «Statens myndigheter skal respektere og sikre retten til en tilfredsstillende levestandard.» Denne formuleringa blir altså ikke vedtatt. Sett på denne bakgrunn vil jeg herved si at Senterpartiet i Innst. 187 S subsidiært vil støtte forslag nr. 7 til § 110 første ledd alternativ 1 B, der siste setning er: «Den som ikke selv kan sørge for sitt livsopphold, har rett til støtte fra det offentlige.» Derved vil Senterpartiet medvirke til en nødvendig grunnlovsendring på dette området, sjøl om § 111 ikke blir vedtatt.

Så til § 108, om samisk språk og kultur, som også re-

presentanten Kolberg var inne på. Jeg vil også understreke at det samiske folk, med sitt språk og sin kultur, nå må få den plass de fortjener. Jeg refererte der til at Norge som nasjonalstat ble etablert på territoriet til to folk – det norske folk og det samiske folk. Betegnelsen «folk» er både i nasjonal og i internasjonal lovgiving mye klarere og sterkere enn begrepet «urfolk». Betegnelsen «folk» har derfor en mye sterkere stilling enn «urfolk». Vi har støtte blant våre mest anerkjente samepolitiske kjennere, bl.a. Ole Henrik Magga, som også har vært med og utvikle den forståelsen og den grunnleggende erkjennelsen Senterpartiet har på dette viktige temaet.

Til representanten Tetzschner vil jeg si: Representanten Tetzschner ønsket å beholde begrepet «samiske folkegrupper», med referanse til Samerettsutvalgets innstilling. Jeg vil bare poengtere at i Samerettsutvalgets første delinnstilling fra 1984 om samenes rettsstilling ble det konkludert med at samene i alle henseender er å anse som et folk. Derfor burde alt ligge til rette for at Høyre stemmer subsidiært for samene som folk.

Tone Wilhelmsen Trøen (H) [18:13:06]: Rett til helsehjelp er en av pilarene i vår helse- og sosiallovgivning. Høyre har gjennom år kjempet kampen for pasientrettighetene her i Stortinget. På NRK i går kveld uttalte representanten Christensen at det hun og Arbeiderpartiet er opptatt av, er framtidens borgere. Det er selvfølgelig prisverdig og nødvendig å være opptatt av dem som kommer etter oss, det er et generasjonsperspektiv vi alle bør ha i vårt politiske virke. Men hun innrømmet også at de endringene som foreslås på helseområdet, ikke vil endre dagens rettstilstand.

Historisk har Arbeiderpartiet vært tilbakeholdne – noen vil kanskje kalle dem bakstreverske – når det gjelder å innføre viktige nye pasientrettigheter, pasientrettigheter som mange av oss i dag ikke bare tar for gitt, men som er avgjørende for rask behandling og viktig helsehjelp. Rettigheter som fritt sykehusvalg og individuelle medisinske tidsfrister og rettigheter har det tatt tid før Arbeiderpartiet har gitt støtte til. Nå er de klart imot å gi pasienter rett til fritt behandlingsvalg.

Det er en prinsipielt viktig forskjell mellom Arbeiderpartiet og Høyre i denne saken. Jeg har derfor liten forståelse for Arbeiderpartiets skarpe kritikk som jeg har lest – at vi svikter framtiden. Høyre arbeider kontinuerlig med å etablere rettigheter gjennom lovverket som har betydning for pasientene i deres liv nå og i framtiden, mens Arbeiderpartiet er mer opptatt av å vedta symbolske formuleringer i Grunnloven som de selv innrømmer ikke vil ha noen konsekvenser for pasientenes rettigheter eller helsehjelp.

Jeg støtter derfor mitt partis konservative holdning om ikke å endre Grunnloven når det gjelder formuleringer rundt helse som kan bidra til å skape tolkning og tvil. Vi skal være oppmerksomme på at det alltid kan være en diskusjon om oppfylning av reglene, og det er viktig at det er Stortinget som selv bestemmer hvordan vi oppfyller disse helserettighetene, som vi allerede har tatt på oss gjennom menneskerettighetsloven. Det er ikke en oppgave for domstolene.

Jeg er stolt av at Høyre og regjeringen kontinuerlig bedrer pasientenes rettigheter gjennom gjeldende lovverk, i tråd med våre innbyggenes behov og vår stadig sterkere mulighet til å veve et trygt og sterkt sosialt sikkerhetsnett.

Jette F. Christensen (A) [18:15:43]: I denne salen skal det utøves politikk. Av politikere skal det utøves politikk – i dag og også i framtiden. Som jeg sa i går, og som det ble referert til her: Disse grunnlovsendingene skal ikke endre dagens rettstilstand. Det er helt riktig. For i dag skal vi som folkevalgte politikere fatte politiske avgjørelser her. Det disse grunnlovsbestemmelsene er ment som, er en retning, et mål, for politikken i framtiden, en betegnelse på noen ansvarsområder som framtidens politikere ikke har anledning til å prioritere seg vekk fra, et ansvar som framtidens politikere ikke har anledning til å se vekk fra.

Det er ikke anledning til tolkningstvil i en bestemmelse som: «Statens myndigheter skal sikre befolkningen nødvendig helsehjelp.» Ut fra det tegnes en retning, et mål, for politikken. Hvordan man skal nå det målet, er opp til politikerne, det er helt selvsagt, men den retten er for Arbeiderpartiet like viktig som retten til høyere utdanning, retten til videregående utdanning og retten til skolegang, som Høyre er med på. Det er forskjellen på de to jeg ikke klarer å se. For begge to er grunnleggende rettigheter. Begge to er grunnleggende mulighetsskapende stolper for at et menneske skal kunne klare seg og nyte alle de andre frihetene, alle de andre bestemmelsene vi vedtar i dag, og alle de andre bestemmelsene vi allerede har i Grunnloven. De er viktige for at Grunnloven skal gjelde absolutt alle folk, også i framtiden.

Representanten Tetzschner sa i sitt innlegg at det er en umulig oppgave for domstolene å fylle et konkret innhold i begrepet «kultur». Det kan godt være. Derfor har komiteen gjort det. I merknadsform skriver komiteen:

«Flertallet mener denne bestemmelsen ikke må anses som en ensidig rettighet for den enkelte, men en plikt for statens myndigheter til å respektere og legge forholdene til rette for den enkeltes mulighet til å ta del i kulturlivet. Prøving av dette kan finne sted om man finner utidig innblanding i hvilke kulturaktiviteter den enkelte kan delta i og hvordan kultur skal komme til uttrykk.»

Det er derfor vi ønsker å grunnlovsfeste dette – for at vi skal gi disse rettighetene et rammeverk i Grunnloven, for at vi skal gi domstolene et politisk tolkningsgrunnlag, et tolkningsgrunnlag som mangler, og et tolkningsgrunnlag man kan gi framtiden ved å grunnlovsfeste det.

Stefan Heggelund (H) [18:19:04]: Før jeg forklarer hvorfor jeg stemmer som jeg kommer til å gjøre, har jeg lyst til å si kort hva jeg synes om den offentlige debatten som har vært. Når man har kunnet lese i avisen at representanter fra mitt parti og Fremskrittspartiet har gått på jobb i dag for å svikte framtiden, er man nødt til å spørre seg selv om det er den type debatt man ville ha om Grunnloven. Det som burde vært en grundig debatt, har blitt en tabloid-debatt. Var det sånn vi ønsket å feire jubileet vårt? Var det ett partis trang til å få et nytt moment i historiefortellingen

sin om Norge, slik de ser det, som skulle være klimaks i 200-årsjubileet?

Jeg er blant dem som mener at en god debatt om Grunnloven ikke bør ofres på selvtilfredshetens alter. Det betyr også at jeg protesterer mot den tanken som jeg ser at noen har framført, at Høyre ikke er opptatt av økonomiske og sosiale rettigheter. Det er nemlig stor forskjell på det og å ville ha det inn i landets grunnlov.

I det hele har jeg lyst til å si at jeg er overrasket over hvor lite offentlig debatt det har vært om denne revideringen – den største siden 1814. Kanskje er det slik, som enkelte har påpekt, at det kan være verdt å minne om Grunnloven § 112. Kan vi med hånden på hjertet si at man i valget 2013 hadde en reell og informert påvirkning på om og hvordan Grunnloven skulle revideres da man valgte hvilket parti man skulle stemme på? Jeg tror ikke det.

Det har vært brukt som poeng at man skal revidere Grunnloven i jubileumsåret. Kan det hende at vekten man har lagt på det poenget, har hatt konsekvenser for forarbeidet? Kan det hende at tolkningsspørsmål ikke tilstrekkelig har blitt problematisert og vurdert? Jeg synes ikke at vi skal vektlegge de krav man vanligvis stiller til grundighet mindre når man skal revidere Grunnloven, enn når man skal gjøre lovvedtak.

Det er et prinsipielt skille mellom de positive og de negative frihetene. Det at jeg mener det, betyr ikke at jeg ikke er opptatt av rett til helse. Jeg er utvetydig for det, og slik organiserer vi oss i samfunnet i dag, alle partier er enige om det uten at det står i Grunnloven. Det er en demokratisk og politisk fattet beslutning. Grunnloven forteller oss hvor statens makt stopper. Den forteller oss om maktfordelingen og de rettene vi har i kraft av å være menneske. Den beskriver frihet fra rettighetene, som er grunnlaget for at vi politisk kan innføre frihet til rettigheter i det ordinære lovarbeidet.

Dersom vi tar inn ØSK-rettighetene i Grunnloven, innfører vi et annet rettighetsbegrep enn det som allerede står der. For min del, meg personlig, gjelder det alle ØSK-rettighetene, og det betyr at jeg kommer til å stemme imot samtlige.

Heidi Nordby Lunde (H) [18:22:30]: Dette er en spennende dag. Jeg må innrømme at jeg etter mer enn syv måneder i vervet fortsatt synes det er stort å få ta plass i denne sal, helt uavhengig av sak, men det er selvfølgelig et særlig privilegium å få lov til å være med på endringer av Norges grunnlov. Jeg tror nemlig at det arbeidet vi alle gjør her i vårt daglige virke, er basert på et genuint ønske om det beste for enkeltindividet og fellesskapet Norge. Derfor blir det litt trist når enkelte stortingskolleger mener at Høyres representanter står opp om morgenen med ønske om å svikte framtiden. Jeg har som forutsetning at uansett hvor uenig jeg er med mine kolleger, uavhengig av parti, har alle forslag – og det tror jeg virkelig på – sitt utspring i et ønske om å gjøre godt. Jeg har hittil faktisk ment at en av styrkene i det norske demokratiet nettopp er den gjensidige respekten partiene imellom.

En grunnlov skal være et ideal vi strekker oss etter når det gjelder grunnleggende menneskerettigheter som stem-

merett, ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og likestilling. Likevel er det vi kaller grunnleggende demokratiske rettigheter, ofte i endring. Med jevne mellomrom diskuteres f.eks. retten til å ytre seg, som f.eks. i forbindelse med karikaturtegnene i 2006 eller Snowden-avsløringene i fjor. Land vi i hvert fall av og til liker å sammenligne oss med, som Storbritannia og USA, har brukt terroraksjoner som grunnlag for en nasjonal kriseforståelse for å sette rettigheter rundt personvern og ytringsfrihet til side. Derfor er jeg bl.a. glad for at derogasjonsparagrafen ikke ser ut til å ha nødvendig flertall.

Poenget mitt er at vi ser at mange dagsaktuelle debatter føres med til dels høyt støynivå og lavt presisjonsnivå. Derfor er det viktig at Grunnloven ikke bare er et ideal vi strekker oss etter, men et robust og solid fundament for beslutninger som skal stå seg over tid. Det gjelder også debatten om sosiale, kulturelle og økonomiske rettigheter. Jeg er overrasket over viljen til å overføre makt fra denne sal til tolkning i domstolene. For det er et skille mellom politiske ambisjoner og det som er grunnleggende rettigheter og kjøreregler for demokratiet. Til og med Klassekampen har sett dette og skriver i dag:

«Grunnloven regulerer hvordan dette fellesskapet skal fungere, men hvilke sosiale mål det er mulig å oppfylle til enhver tid, avgjøres av samfunnsutviklingen.»

Den så jeg ikke komme.

Hvorfor skulle en tilfredsstillende levestandard være en viktigere forutsetning for å ta andre friheter i bruk enn f.eks. å grunnlovfeste retten til tilgang til Internett? Noen refererer hele tiden til tenåringers grunnlovsforståelse som begrunnelse for å skrive om Grunnloven, men jeg ville tro at for noen tenåringar vil det også være uforståelig at ikke tilgang til Facebook er en menneskerettighet, så jeg synes ikke det er en spesielt god begrunnelse.

Uansett gleder jeg meg til kveldens avstemning. Den grunnloven vi har hatt fram til i dag, har ført oss til topps på listen over verdens mest demokratiske land. Jeg synes litt synd på dem som mener at dagens vedtak eventuelt er et svik mot framtiden. Det utsagnet tror jeg neppe vil stå seg over tid. Det tror jeg dagens vedtak vil gjøre.

Hadia Tajik (A) [18:25:34]: Eg oppfatta at representanten Tetzschner ikkje var heilt nøgd med at eg ikkje adresserte to problemstillingar som han hadde reist tidlegare, så det vil eg gjerne nytta høvet til å gjera no. Det eine var at representanten Tetzschner meiner at legaldefinisjonane i ein del av dei økonomiske, sosiale og kulturelle rettane ikkje er presise nok til at ein bør ta dei inn i Grunnlova. Det andre er at ein ved å ta dei inn der, flyttar makt.

Til det første vil eg påpeika at definisjonane er presise nok til at Høgre vil vera med på å gje dei forrang i norsk rett – altså at ein ikkje berre har det inn i ordinær lov, men at ein meiner at dei er så sentrale og så viktige – og tydelegvis òg presise og gode nok – at ein vil gje dei forrang i norsk rett. Då kan det vanskeleg stå så ille til med legaldefinisjonane som representanten Tetzschner meiner. Dei konsekvensane som representanten bekymrar seg for, kan ein òg allereie få. Eg oppfatta at han var redd for at

nokre kunne avkrevja rettane sine når legaldefinisjonane var så upresise, og kva ville det då innebera. Det er noko ein på sett og vis allereie kan tenkja seg kan skje, i og med at mykje av dette allereie på ulike måtar finst i norsk lov, og då er det ikkje rettsfølgjene representanten er bekymra for, men trinnhøgda, for det er trinnhøgda me her gjer noko med. Så kan ein seia at når ein endrar trinnhøgda, så endrar ein òg rettsfølgjene, men det er vanskeleg å følgja det resonnementet når ein ser at andre europeiske land som har teke inn økonomiske, sosiale og kulturelle rettar i grunnlovene sine, ikkje har gjort seg dei erfaringane som representanten her er bekymra for.

Det andre er dette med å flytta makt frå politikarar til domstolen. Ja, det gjer me. Ved å ta inn dette i Grunnlova avgrensar me politisk makt. Men det er for det første ei ønskt avgrensing, og det er ei marginal avgrensing. Det er ytterkantane i samfunnet Grunnlova beskyttar, og det me kanskje ser på som sjølv sagt i dag, har me ingen garantiar for vert sett på som sjølv sagt i framtida.

Så er det ei ærleg sak å seia at ein ikkje vil binda framtidas politikarar til minimumsstandardar – minimumsstandardar for fridom og verdigheit. Men det vil me. Me meiner at dei minimumsstandardane ikkje er oppe til diskusjon. Det er altså ikkje snakk om detaljerte beskrivingar som bind demokratisk valde regjeringar til å velja den eine eller den andre løysinga. Handlingsrommet politisk er ganske stort. Men det er altså ytterkanten me her definerer. Me tek i bruk det siviliserte samfunn har som ein sikkerheitsventil, nemleg maktfordelingsprinsippet, og me seier at det er nokre rettar som er så sentrale, så viktige, at me ikkje vil at dei skal vera enkle for politikarar å endra.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [18:28:34]: Jeg ønsker også å si noe om disse sosiale og kulturelle rettighetene som noen ønsker å få inn i Grunnloven. I likhet med representanten Tetzschner mener jeg at dette er ønsketenkning. Grunnlovens rettigheter skal være universelle, og Grunnloven er, i motsetning til det representanten Tajik står for, faktisk noe annet enn det regulære lovverket. Grunnlovens rettigheter er rettigheter man har i kraft av å være menneske, som det også har vært sagt fra denne talerstolen.

La oss gå tilbake i tid. Det ville vært utenkelig å få sosiale og kulturelle rettigheter vedtatt i Grunnloven for 50 år siden – for 20 og 30 år siden også, for den saks skyld, ikke fordi det ikke var vilje til det, men fordi kassa var tom. Det var ikke penger i kassa til å betale for det. Staten er ikke noe annet enn deg og meg, staten er det kollektive vi har sammen, som skal betale for de godene og de rettighetene vi vedtar her.

Man flytter altså politikk fra stortingssalen til rettssalen. Man gjør det med vitende og vilje. Man kan altså ikke gå til valg på andre prioriteringer. Har man vedtatt rett til utdanning – ja vel, så har man vedtatt rett til utdanning. Da kan man ikke gå til valg på å privatisere skolen. Nå er det ingen som ønsker å privatisere skolen, men det kunne jo være tenkelig at noen i fremtiden ville gå til valg på å privatisere skolen, og at ikke det offentlige betalte skolen,

men at hver enkelt skulle betale. Får man dette inn i Grunnloven, kan man ikke gå til valg på det. Da vil det avgjøres i rettssalen, og det er avgjort allerede i Grunnloven.

Men hvorfor stoppe der? Kan vi ikke gå litt lenger? Hvorfor ikke vedta 1 mill. kr i trygd? Hvorfor ikke vedta 14 ukers ferie? Hvorfor ikke vedta fire timers arbeidsdag? Det hadde vært utmerket. Det kan vi også putte inn i Grunnloven, og da hadde vi sikret alle disse fantastiske rettighetene. Men det er faktisk politiske prioriteringer – vi må ikke grunnlovfeste disse tingene. For det politikk rett og slett dreier seg om, er politiske prioriteringer.

Til representanten Kolberg, som sier at han har greie på politikk, og det er jeg ikke i tvil om: Han sier at dette er politikk. Nei, det er ikke politikk. Grunnlovens rettigheter er ikke politikk, det er langt viktigere enn politikk.

Ole mic Thom messen hadde her gjeninntatt presidentplassen.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [18:31:19]: Jeg ba om ordet fordi jeg synes det var interessant og samtidig, må jeg si, litt spesielt når representanten Tetzschner karakteriserer familieformuleringen i § 103 som «slagg», hvis jeg oppfattet det rett. For meg er slagg noe som en ønsker å kvitte seg med, noe som en ønsker å kaste på båten. Det blir sagt at det er uinteressant å støtte fordi den ikke kan prøves rettslig.

Formuleringen som er foreslått av Lønning-utvalget og det forrige storting, «familien er en grunnleggende enhet», angripes sterkt av Tetzschner fordi en ønsker seg formuleringen «den grunnleggende enhet». Jeg skal være enig i at det kanskje kunne vært en enda bedre formulering. Men da må en jo spørre hvorfor ikke Høyre foreslo en annen formulering i forrige stortingsperiode hvis en var opptatt av familien, som jeg klart opplever at en sier både i merknader og ellers, og her ikke har foreslått det som en egentlig ønsker.

Da har jeg lyst til å spørre videre: Hva med de ØSK-rettighetene som Høyre støtter? Retten til arbeid, hvordan skal den prøves rettslig? Er det også «slagg», men som en likevel velger å støtte.

På meg virker tenkningen fra Høyre lite konsekvent. Jeg synes det kan oppfattes som at Høyre, til tross for gode merknader om familiens funksjon i samfunnet som institusjon, i dag gjennom sin stemmegivning signaliserer at familien ikke får plass i Grunnloven og dermed i praksis bidrar til å redusere istedenfor å styrke familiens betydning i samfunnet.

De sentrale menneskerettigheter skal ha et innhold som ikke bare skal kunne prøves rettslig, men jeg trodde også vi var enige om at de skulle ha en verdimeessig og politisk funksjon som signaliserer noe om hvordan vi ønsker å bygge dette samfunnet. På meg virker det som om Høyre her velger å se bort fra en veldig viktig side ved inkorporering av menneskerettighetene i Grunnloven.

Til slutt: Jeg er glad for at vi i dag er med og innlemmer sentrale menneskerettigheter i Grunnloven. Vi kunne ha tenkt oss enda flere, men vi tror likevel at vi på denne måten er med og rustet oss som mennesker og samfunn til

å møte alt det som måtte true menneskerettighetene i nåtid og framtid.

Så vil jeg bare helt til slutt presisere at i Innst. 186 S er Kristelig Folkeparti ved en feil ikke blitt med i komiteens flertall vedrørende § 104 fjerde ledd. Jeg gjør oppmerksom på at Kristelig Folkeparti skal være med som en del av dette flertallet og støtte dette forslaget. Vi skulle vært skrevet inn i dette flertallet.

Presidenten: Representanten Martin Kolberg har hatt ordet to ganger før og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Martin Kolberg (A) [18:34:46]: Det er en setning eller to jeg vil si før min taletid er over.

Det var representanten Tetzschner – igjen – som i sitt forrige innlegg sa at det var Arbeiderpartiet som på mange måter hadde forlatt Lønning-utvalgets formuleringer og intensjoner. Det protesterer jeg intenst på. Lønning-utvalgets intensjon var å lage en helhetlig pakke mellom de sivile og økonomiske menneskerettighetene. Det er det som blir brutt, og det er det Høyre som står for. Det er det som er det triste når vi nå skal gå til votering: Vi får ikke en hel løsning, vi får en halv løsning, og jeg gjenntar det jeg sa i stad, nemlig at dette må Høyre og Fremskrittspartiet ta ansvaret for også i det historiske perspektiv.

Jette F. Christensen (A) [18:36:09]: Jeg er helt sikker på at alle representantene og alle kollegene mine på Stortinget i dag mener det godt. Uansett hvilken sak vi krangler om, er jeg helt sikker på at absolutt alle her gjør sitt aller beste og det de mener er best for dem vi skal representere. Men det er ikke sikkert det kommer til å være sånn for alltid. Det har vi ingen garanti for. En gang kan det være at det kommer noen som får makt, som bruker den på en måte som er ikke bare feil, men som er mot dem som har gitt dem den makten.

Vi har blitt gitt muligheten til å være en rettsstat med sosialt ansvar. Jeg mener vi bør ta det ansvaret, og det er i det bildet det avisoppslaget som har blitt referert til her, har kommet. Jeg mener at det å ta ansvar, fordi vi ikke kjenner fremtiden, ved å grunnlovfeste rett til nødvendig helsehjelp er viktig og grunnleggende for at menneskerettighetene som vi nå tar inn, og de som er der fra før, skal gjelde alle, av hensyn til demokratiet og av samme grunn som Høyre mener vi bør grunnlovfeste rett til utdanning.

Så kan jeg trøste representanten Tybring-Gjedde med at det er fullt mulig også i fremtiden å gå til valg på å privatisere skolen. Dette grunnlovsendringsforslaget stopper ingen fra å gjøre det. Men det grunnlovsendringsforslaget gjør, er å sikre at det skal være noen der i andre enden. Hvis det er en bygd om hundre år som bare har privatskoler, skal det være en garanti for at hvis de går konkurs, skal det være noen der i andre enden som sikrer at barna får utdanning. De som skal være der i andre enden for å sikre det, skal være oss, fellesskapet.

Anders Tyvand (KrF) [18:38:38]: Tidligere i denne uken besøkte jeg en skoleklasse i forbindelse med grunn-

lovsjubileet. Da spurte jeg om det var noen som visste hva Grunnloven egentlig er for noe. Da var det en jente som hadde lest leksen sin godt, som sa at det er den aller, aller viktigste loven vi har, og der står det om de aller, aller viktigste rettighetene våre. Det er en enkel og grei måte å si det på, men det er nok ikke helt presist. For det første er det en litt banal beskrivelse av Grunnlovens posisjon og funksjon, men i tillegg er det ikke helt riktig at de aller, aller viktigste rettighetene har vært forankret i Grunnloven.

I dag skal vi vedta noen vesentlige endringer i Grunnloven. Noen viktige, grunnleggende rettigheter skal endelig innlemmes i lovverket. Vi bringer Grunnloven et skritt i riktig retning, og derfor er dette en gledens dag.

Den aller, aller viktigste rettigheten, hva er det? Mitt svar er retten til liv. Derfor er jeg glad for at det i dag er mange som vil slutte opp om å få det inn i Grunnloven, men jeg synes det er beklagelig at Kristelig Folkepartis forslag om å lovfeste retten til liv fra unnfangelse til naturlig død ikke vil få det nødvendige flertall.

Vi lever i en tid med enorme teknologiske framskritt, og i årene og tiårene som kommer, vil vi se teknologiske gjennombrudd som vi i dag ikke er i stand til å se for oss. Disse framskrittene gir oss uante muligheter, men de vil også komme til å utfordre oss både verdimeessig og etisk.

Menneskeverdet er ikke betinget av kjønn, etnisk opprinnelse, alder, seksuell legning eller funksjonsdyktighet. Jeg håper ikke at det er en kontroversiell påstand i denne salen. Da bør det etter min mening heller ikke være kontroversielt å si at ufødt liv ikke skal sorteres ut fra egenskaper. Men i kampen mot sortering av ufødt liv står Kristelig Folkeparti dessverre ganske alene.

Jeg mener vi trenger et fundament som vi kan stå trygt på når vi møter ulike muligheter og etiske utfordringer og dilemmaer i framtiden, og jeg skulle ønske at dette fundamentet kunne være en grunnlovfestet rett til liv fra unnfangelse til naturlig død.

Presidenten: Representanten Per Olaf Lundteigen har hatt ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [18:41:35]: Representanten Tone Wilhelmsen Trøen fra Høyre hadde et frimodig, varmt forsvar for Høyres praksis i helsesaker med å gi noen grupper av folk stadig flere rettigheter gjennom lovverket. Samtidig er Høyre med på en merknad på side 13 i innstillingen, hvor det heter:

«Innen sektoren er det reist tvil om dette egentlig gir tilfredsstillende resultater i form av flere og bedre tjenester.»

Representanten Wilhelmsen Trøen forsøkte så å forklare hvorfor Høyre er imot § 111 i Grunnloven:

«Likeledes skal statens myndigheter fremme befolkningens helse og sikre retten til nødvendig helsehjelp.»

Det er etter min vurdering en meget spesiell argumentasjon når dette ses i sammenheng. Den eneste rasjonelle, logiske forklaringen er at Høyre stemmer imot § 111 på grunn av formuleringen «fremme befolkningens helse».

Dette lover ikke bra for fellesskapets forebyggende folkehelsearbeid framover. På annen måte kan jeg ikke se saken.

Michael Tetzschner (H) [18:42:40]: Jeg vil bare bemerke til foregående taler at vi bruker 100 mrd. kr for å drive våre helseforetak.

Det som fikk meg til å ta ordet, var følgende uavklarte innspill, bl.a. fra representanten Grøvan: Det er ikke riktig at familieomtale i seg selv er vanskelig å tenke seg i Grunnloven. Det som er problemet, er at den familieomtalen som står der nå, er svakere enn den som står i EMK, og at den heller ikke har rettsvirkninger. Dermed sidestiller man det å bli omtalt med at man har gjort et slag for familien. Et annet problem er at man heller ikke er i stand til å definere noe nærmere, i hvert fall til juridisk bruk, hva man mener med «familie». Det var også min innvending mot forslaget. Ellers tror jeg vi i mangt og mye deler synet på at familien er den grunnleggende enheten i samfunnet.

Så til Kolberg. Det skal ikke så svært mye til for å fremkalle mollstemning hos representanten Kolberg, men jeg kan jo si at selvfølgelig tar vi ansvar for de forslag vi har, og for de stemmene vi legger bak de forskjellige forslagene. Det regner jeg med at alle partiene gjør. Men det som har vært litt slitsomt i denne debatten, er at enkelte, kanskje særlig representert ved representanten Kolberg, har påtatt seg en slags moralsk refselsesrett. Da synes jeg heller man kunne brukt tiden til å gå inn på de utfordringene hvor man kanskje kunne fått litt ut av en dialog, for det er jo veldig mye spennende i det vi ikke er enige om, nemlig rettspolitikken i Norge. Jeg ser faktisk frem til at den debatten vi har hatt i dag, som egentlig er en veldig spennende rettspolitisk debatt, også kan føres videre, slik at vi kan bli mer klare og bevisste på lovkvallitet i vårt ordinære arbeid.

Ellers vil jeg si at dagens beholdning også må være at representanten Jette Christensen ikke lenger sier at meningsmotstandere går på Stortinget hver eneste dag for å legge skumle planer for fremtiden, men at vi faktisk tiltros gode intensjoner på vegne av det folket vi tjener, på hver vår måte. Hvis debatten kan klinge ut på den måten, er det ikke meg imot. For øvrig vil representanten Kolberg så langt ligge utenfor pedagogisk rekkevidde.

Presidenten: Representanten Karin Andersen har hatt ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Karin Andersen (SV) [18:45:37]: Folkestyre gir gjennomslag for flertallets vilje, og menneskerettighetene setter grenser, gjerder eller murer for et flertall på gale veier. Det må altså være et valg imellom at man kan rokke ved noen av menneskerettighetene. Derfor er det særlig vern når de settes inn i vår grunnlov. Det er hele poenget. Det samfunnet oppnår ved å betale denne prisen, altså at vi sikrer dette ved lov, er en utvikling med større trygghet og vern for individ og minoritet, og det må være viktig.

Og fordi begrensninger på statens myndighet er selve meningen med menneskerettighetene – kjernen er jo å binde politikken så langt disse rettighetene rekker – kan man ikke si at man både er for menneskerettigheter og

imot rettsliggjøring av de samme emner. Ønsker man menneskerettighetene, følger det rettsliggjøring, politisk binding og forpliktelse med.

Harald T. Nesvik (FrP) [18:47:13]: Først av alt: Jeg har fått lov til å følge denne debatten gjennom dagen, og jeg synes det har vært veldig mange gode innlegg. Debatten viser også at det er stort engasjement rundt Grunnloven vår, og det skal det være. Grunnloven vår er selve det styrende prinsippet for bl.a. den virksomheten som vi skal utøve i denne salen.

Men det har også vært en del uklårheter. Debatten kan nesten ses på slik at man prøver å tillegge andre meninger som man faktisk ikke har, at man også prøver å fortolke seg ut av en del vedtak fordi man mener at det andre sier, er noe annet enn det vi faktisk skal ta stilling til.

I den sammenheng vil jeg vise til debatten knyttet til begrepet «familie», for det kan virke som om enkelte prøver å tillegge begrepet «familie» noe annet enn det vi faktisk skal vedta i dag. For familiebegrepet som vi skal ta stilling til, er ikke det som Fremskrittspartiet har sagt, Kristelig Folkeparti har sagt, Arbeiderpartiet har sagt eller Venstre har sagt. Det familiebegrepet som vi tar stilling til i dag, er det som står i innstillingen. Det er det dokumentet vi har å forholde oss til, det er det begrepet og den fortolkningen vi da legger i det. Det er ikke slik at vi kan legge våre egne tanker i det, for her er det gjort et grundig arbeid, og det er det vi skal ta stilling til.

For Fremskrittspartiet er familien viktig. Det er jeg helt sikker på at det er for de aller fleste, om ikke alle som sitter i denne salen. Derfor mener vi også at tiden er moden. Vi har sagt at vi ønsker å gå inn på deler av det, innenfor § 103, som rett til å stifte familie, og vi stemmer da for forslag nr. 1 i den forbindelse.

Grunnloven er det overordnede og styrende prinsipp for mange av oss. Jeg er i utgangspunktet svært grunnlovskonservativ. Det vi endrer på nå i dag, kan vi endre på, men å gå enda lenger enn det som det legges opp til, ønsker i hvert fall ikke undertegnede fordi mye av dette, særlig når det gjelder økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, skal dekkes opp av annet lovverk enn selve Grunnloven. Grunnloven er for meg et dokument, et lovverk, som jeg ikke ønsker at vi skal legge altfor mange detaljer inn i, men det dokumentet som ligger her nå i dag, og det som kan skaffes flertall for, er bra.

Abid Q. Raja (V) [18:50:21]: Carsten Smith har blitt trukket inn i debatten av Michael Tetzschner, og jeg forsøkte å erindre hva Carsten Smith sa i møtet med oss. Men for at jeg ikke skulle sitere ham feil, klarte jeg å finne fram manuset hans. Han viser til Carl I. Hagen, som tok en dissens når det gjaldt dette med økonomiske og sosiale rettigheter, for ifølge Carl I. Hagen ville det kunne danne et grunnlag for en meget kostbar velferdsstat som kan framtvinge høye skatter og avgifter.

Carsten Smith ga svar på dette:

«Dels har vi en smule erfaring. Det var forut for menneskerettsloven motstand fra regjeringsadvokaten om inkorporering av FN-konvensjonen om de økono-

miske, sosiale og kulturelle rettighetene, ut fra det tilsvarende syn at konvensjonen som lov ville innebære en for stor overføring til domstolene over styringen av ressursbruken. I ethvert fall i de femten år som konvensjonen har virket som lov, er slike prognoser i særdeles liten grad blitt realisert.

For det andre peker jeg på at denne konvensjonen var en av de to hovedkonvensjoner som FN utarbeidet for å gjennomføre Verdenserklæringen. Jeg mener da at nettopp Norge – av alle stater – bør kunne gi noen av velferdsstatens rettigheter den høyeste rang gjennom Grunnloven. I selve Verdenserklæringen utgjør de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene en vesentlig del av innholdet. En degradering av disse til et B-lag ville være et brudd med visjonen om rettighetenes sammenheng og universalitet.»

Det han altså sier, er at han vil ha dette inn, han argumenterer for – ikke slik Michael Tetzschner dels brukte ham, hvis jeg forsto det riktig.

I tillegg har jeg lyst til å bringe fram den fantastiske innsatsen Carsten Smith gjennom flere tiår har gjort for samenes rettigheter. At man bruker Carsten Smith for ikke å stemme inn enkelte rettigheter, synes jeg er veldig upassende. Jeg viser til det jeg sa i tidligere innlegg, at jeg ikke forstår sammenhengen mellom at fire av Høyres representanter for under to måneder siden skrev i en innstilling i dette storting at samer er å betrakte som et urfolk – og nå vil man ikke ha dette inn i Grunnloven allikevel. Jeg ser ikke dette, og jeg har ikke sett at jeg har fått et svar på dette heller. Derfor har jeg benyttet anledningen til først å vise til at Carsten Smith jo ville ha ØSK-bestemmelsene inn i Grunnloven. Videre har han også ønsket at man skal vedta at samer er et urfolk.

Jeg mener debatten i denne salen bør kunne ha noe effekt – ikke det at man har skrevet i innstillingen og gjort opp på bakrommet. Det skal stå seg uansett. Det må være lov å endre oppfatning. Og det må være lov, etter å ha hørt debatten, å si at vi ser poenget, og kanskje vi nå skal stemme for bestemmelsen om å ta inn at samer er et urfolk, i Grunnloven.

Trine Skei Grande (V) [18:53:36]: Jeg er den siste inntegnede, så de som sitter på kontoret, kan begynne å gå, for jeg har ikke tenkt å legge opp til og provosere noen til en ny debatt. Jeg har tenkt å ha en refleksjon som jeg håper kontrollkomiteen kan ta med seg i den videre jobbinga.

Jeg satt i kontrollkomiteen i forrige periode og var med og fremmet en rekke av disse forslagene. Litt av poenget med å fremme forslag i én stortingsperiode og vedta dem i en annen, er at folket ved valg skal vite hvilke representanter de skal stemme på for å få inn ulike saker. Hvis jeg hadde vært en oppvakt borger som fulgte debatten i forrige periode, ville jeg ha tenkt at hvis jeg skulle ha ØSK inn i Grunnloven, ville jeg ikke stemt Arbeiderpartiet, men jeg ville ha stemt Høyre. Ut fra debattene som var i Stortinget i forrige periode, er det en klar konklusjon å trekke – ut fra Per-Kristian Foss' rolle og Martin Kolbergs rolle.

Nå viser det seg at de rollene er skiftet. Nå er Arbeiderpartiet den fremste, varme, og jeg synes det er fantastisk

mange innlegg de har holdt om ØSKs viktige del av menneskerettighetene – mens Høyre har snudd.

Da spør jeg: Er poenget vårt med å ha et valg mellom fremming og stemming egentlig riktig da, når folk kunne ha valgt ut fra hvilken sak man har gått til valg på, og hvilken posisjon man hadde da sakene ble fremmet i Stortinget – når det ikke gjenspeiler seg og vi får et totalt skifte?

Det ønsker jeg at kontrollkomiteen skal ta med seg i det videre arbeid, også knyttet til fremminga i neste periode. I hvert fall når det gjelder de store, viktige og avgjørende sakene, må folk, hvis poenget skal være en periode mellom fremming og stemming, også kunne ha muligheten til å vite hva partiene mener over tid, for å kunne vite hva de skal stemme på ved valg for å få det resultatet de ønsker.

Abid Q. Raja (V) [18:55:59]: Jeg har et annet ærend også.

Nå ser jeg at noen fra Fremskrittspartiet er i salen. Tidligere var det bare de fra kontrollkomiteen – og så vidt det. Nå ser jeg at representanten Ulf Leirstein er blant oss. Han er en av de fire jeg har forsøkt å påkalle tidligere, få opp fra kontoret for å ta ordet i salen og forsøke å forklare for meg, for jeg skjønner ikke dette.

Representanten Leirstein er en av de fire jeg nevnte, i tillegg til Per Sandberg, Jan Arild Ellingsen og Åse Michaelsen, som har vært de sterkeste talerne i Stortinget for at man skal ha sterkest mulig lovgivning mot dem som begår seksuelle overgrep. De har påtatt seg å være lov-og-ordenparti. Nå ligger det en bestemmelse som vi kan stemme inn i Grunnloven, som sier noe om at staten skal iverksette tiltak som sikrer barn mot nettopp seksuelle overgrep. Da får jeg ikke dette til å stemme. Hvorfor skal Fremskrittspartiet stemme imot dette – hvorfor skal man stemme imot dette? Jeg trenger en forklaring. Det har jeg ikke fått. Jeg mener at når man skal ha en så viktig bestemmelse og man ikke vil stemme for det, bør man iallfall kunne gi en god forklaring på det.

Det andre, som jeg heller ikke har fått svar på, er at da justisministeren ikke var justisminister, men var representant her i Stortinget, var han med på å fremme forslag om at ytringsfrihetsbestemmelsen eksplisitt også skulle nevne religion. Nå har Fremskrittspartiets gruppe sagt at de kommer til å stemme imot det deres egen justisminister var med på å fremme som stortingsrepresentant. Med hvilken begrunnelse? Det har vi heller ikke fått. Det bør jo være mulig å gi en begrunnelse.

Det kan jo hende at jeg ikke kommer opp igjen, men det kan tenkes at jeg returnerer. Men hvis jeg ikke returnerer, har jeg iallfall lyst til å si at ...

Presidenten: ... så lever vi sikkert med det.

Abid Q. Raja (V) [18:57:47]: Ja.

Vi får ofte det inntrykket at alle følger med på det som skjer her inne i salen, men jeg har mer og mer begynt å få inntrykk av at det ikke er sånn virkeligheten er. (Munter-

het i salen) Men det kan hende at enkelte følger med, og det kan hende de sitter igjen med et inntrykk av at vi vedtar ingenting, og at vi lot dette øyeblikket gå fra oss. Debatten kan bære litt preg av det.

Så må vi huske at vi også gjør noe utrolig fantastisk i dag. Selv om vi gjerne skulle gått de ekstra meterne, både vi i Venstre og de andre partiene, som er for enkelte flere bestemmelser, er det mye fantastisk som kommer til å bli vedtatt – det være seg retten til liv eller mange av de sivile og politiske rettighetene. Bare det at Norge vedtar og vil være den nasjonen som vil være blant de få som har grunnlovfestet barns rettigheter på den måten vi gjør, hvor barnets beste kommer til uttrykk, er noe vi virkelig kan være stolte av, både som storting og som nasjon. Det må vi ha med oss, så det ikke blir sittende det inntrykket at vi lot momentet glippe.

Frank Bakke-Jensen (H) [18:59:06]: Det skal bli kort.

Det var til de to Venstre-representantene som stusset over at det var mulig at et forslag kunne leveres i én periode, og så kunne representanter fra det partiet ha en annen mening i perioden etter.

Når det gjelder spørsmålet om hvilket begrep man skal bruke om samiske rettigheter i Grunnloven, er det faktisk sånn at fra det ble fremmet i forrige periode, har det vært en debatt i mitt fylke. Hvilket begrep de bruker om de rettighetene, er en hyppig debatt i Finnmark. Jeg finner det litt merkelig at representanten Raja mener at man skal kunne skifte mening hvis man blir enig med ham, men man skal altså ikke kunne skifte mening hvis man mener det motsatte.

Det forbauser meg også at representanten Skei Grande mener at et sånt forslag ikke skal kunne fremmes, debatteres, og så ende opp med en annen konklusjon enn den man trakk i forrige periode.

Jan-Henrik Fredriksen (FrP) [19:00:24]: Aller først har jeg lyst til å beklage at representanten Raja ikke forstår seg på Stortinget, men det er faktisk ikke Stortingets problem – det er representantens problem.

Jeg vet ikke om representanten er klar over at det har vært en pågående debatt i Finnmark knyttet til samiske rettigheter – urfolksdebatten – i mer enn 25 år. De undersøkelsene som er blitt gjort, er faktisk av en slik art at den store delen av befolkningen i Finnmark hver eneste gang har vært mot de ulike forslagene som er blitt tredd ned over hodet på dem.

Uavhengig av om man viser til Carsten Smith eller professor Fleischer, er det slik at det er mange ulike oppfatninger, og når man snakker om at en grunnlov også i seg selv skal være samlende for befolkningen, er det fort gjort at man i denne situasjonen kan vedta – hvis man følger forslaget til Raja – at man faktisk splitter befolkningen istedenfor å samle den.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet i sakene nr. 1–6.

Etter at det hadde ringt til votering, uttalte **presidenten**: Vi er da klare til å gå til votering. Det kommer til å bli en omfattende og ganske lang votering, så jeg håper vi holder ro og konsentrasjonen rundt den.

Votering i sak nr. 1

Presidenten: Under debatten er det satt fram i alt syv forslag.

Det er

- forslag nr. 7, fra Michael Tetzschner på vegne av Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet
- forslag nr. 1, fra Michael Tetzschner på vegne av Høyre og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 3, fra Per Olaf Lundteigen på vegne av Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 6, fra Hans Fredrik Grøvan på vegne av Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 5, fra Per Olaf Lundteigen på vegne av Senterpartiet og Venstre
- forslag nr. 4, fra Hans Fredrik Grøvan på vegne av Kristelig Folkeparti, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 2, fra Abid Q. Raja på vegne av Venstre og Sosialistisk Venstreparti

Presidenten: Det votes over forslag nr. 1, fra Høyre og Miljøpartiet De Grønne. Forslaget lyder:

«VI

Nåværende § 92 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Nåværende § 110 c oppheves.

Ny § 92 skal lyde:

Alternativ 4 B (bokmål og nynorsk):

§ 92

Alle mennesker er født frie og like.

Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene.

§ 92

Alle menneske er født frie og like.

Dei statlege styresmaktene skal respektere og trygge menneskerettane.»

Votering:

Forslaget ble med 121 mot 46 stemmer ikke bifalt. (Voteringsutskrift kl. 19.12.15)

Presidenten: Det votes over forslag nr. 2, fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«XIII

Ny § 98 annet ledd skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

Ingen må utsettes for diskriminering på grunnlag av kjønn, etnisitet, språk, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsuttrykk, religion, livssyn, politisk syn, helse, alder eller andre lignende vesentlige forhold ved en person.

Ingen må diskriminerast på grunnlag av kjønn, etnisitet, språk, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsuttrykk, religion, livssyn, politisk syn, helse, alder eller andre liknande vesentlege sider ved ein person.»

Votering:

Forslaget ble med 146 mot 21 stemmer ikke bifalt. (Voteringsutskrift kl. 19.12.46)

Komiteen hadde innstilt:

A.

I

Forslag til opphevelse av § 16 første punktum – bifalles ikke.

N.

XV

Forslag til ny § 99 – bifalles ikke.

Presidenten: Det votes alternativt mellom komiteens innstilling til A og N og forslag nr. 3, fra Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, som lyder:

«XV

§ 16 første punktum oppheves.

Nåværende § 99 oppheves.

Ny § 99 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 99

Enhver har frihet for tanke, samvittighet, religion og livsanskuelse. Denne friheten omfatter rett til å endre religion eller livssyn etter eget valg, og til å praktisere sin religion eller sitt livssyn alene eller i fellesskap med andre.

§ 99

Alle har fridom for tanke, samvit, religion og livssyn. Denne fridommen femner om retten til å skifte religion eller livssyn etter eige val, og til å praktisere religionen eller livssynet åleine eller i lag med andre.»

Det antas at Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti skal stemme for innstillingen, mens Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne skal stemme for forslaget.

Votering:

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling til

A og N og forslaget fra Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne ble innstillingen bifalt med 139 mot 28 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.13.53)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 5, fra Senterpartiet og Venstre. Forslaget lyder:

«XVII

§ 102 oppheves.

Ny § 102 skal lyde:

Alternativ 4 B (bokmål og nynorsk):

§ 102

Enhver har rett til respekt for privatliv og hjem.

Enhver har rett til beskyttelse av personopplysninger om seg selv, til innsyn i slike opplysninger og til om nødvendig å kunne korrigere innholdet. Slike opplysninger kan bare benyttes i samsvar med uttrykkelig angitte formål og på grunnlag av lov eller informert samtykke fra den opplysningen gjelder. De skal slettes når formålet ikke lenger er til stede.

§ 102

Alle har rett til respekt for privatliv og heim.

Alle har rett til tryggleik for personopplysningar om seg sjølve, til innsyn i slike opplysningar og til å kunne rette innhaldet om det trengst. Slike opplysningar kan berre nyttast i samsvar med uttrykkeleg namngjevne føremål og på grunnlag av lov eller informert samtykke frå den opplysninga gjeld. Opplysningane skal slettast når føremålet ikkje lenger er til stades.»

V o t e r i n g :

Forslaget fra Senterpartiet og Venstre ble med 147 mot 20 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.14.28)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 4, fra Kristelig Folkeparti, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne. Forslaget lyder:

«XVII

§ 102 oppheves.

Ny § 102 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 102

Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon.

Statens myndigheter skal sikre et vern om den personlige integritet og om personlige opplysninger. Systematisk innhenting, oppbevaring og bruk av opplysninger om andres personlige forhold kan bare finne sted i henhold til lov.

§ 102

Alle har rett til respekt for privatlivet og familielivet sitt, for heimen sin og kommunikasjonen sin.

Dei statlege styresmaktene skal sikre eit vern om den personlege integriteten og om personlege opplysningar. Systematisk innsamling, lagring og bruk av opplysningar om andres personlege tilhøve kan berre skje i samsvar med lov.»

Senterpartiet og Venstre har varslet at de nå subsidiært støtter forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Kristelig Folkeparti, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne ble med 131 mot 37 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.15.10)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 6, fra Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne. Forslaget lyder:

«XVIII

§ 104 oppheves.

Ny § 104 første ledd skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som berører dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.

Born har krav på respekt for menneskeverdet sitt. Dei har rett til å bli høyrde i spørsmål som gjeld dei sjølve, og det skal leggjast vekt på meininga deira i samsvar med alderen og utviklingssteget.»

V o t e r i n g :

Forslaget fra Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne ble med 141 mot 27 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.15.44)

Videre var innstilt:

S.

XX

Ny § 104 tredje ledd skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet.

Born har rett til vern om den personlege integriteten sin. Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for utviklinga til barnet og mellom anna sjå til at det får den økonomiske, sosiale og helsemessige tryggleiken som det treng.

Presidenten: Innstillingen fremmes av Arbeiderpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De

Grønne. Følgelig er det rimelig å anta at Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet vil stemme imot.

Votering:

Komiteens innstilling ble med 96 mot 72 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.16.32)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 7, fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Forslaget lyder:

«XX

Ny § 104 tredje ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.

Born har rett til vern om den personlege integriteten sin. Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for utviklinga til barnet og mellom anna sjå til at det får den økonomiske, sosiale og helsemessige tryggleiken som det treng, helst i sin eigen familie.»

Arbeiderpartiet, Venstre og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de subsidiært støtter forslaget. Sosialistisk Venstreparti har varslet at de vil stemme imot.

Votering:

Forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet ble bifalt med 160 mot 7 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.17.16)

Videre var innstilt til S:

Ny § 104 fjerde ledd skal lyde:

Alternativ 3 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal iverksette tiltak for å beskytte barnets personlige integritet, herunder beskyttelse mot vold, mishandling, seksuell utnyttelse og andre liknende forhold som kan skade barnet.

Dei statlege styresmaktene skal setje i verk tiltak for å verne den personlege integriteten til born, medrekna vern mot vald, mishandling, seksuell utnyttning og andre liknande tilhøve som kan skade barnet.

Presidenten: Det er Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne som står bak innstillingen. Det antas dermed at Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet vil stemme imot.

Votering:

Komiteens innstilling til S ble med 86 mot 82 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.18.04)

Videre var innstilt:

B.

II

§ 49 nytt annet punktum skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

Stortingets representanter velges gjennom frie og hemmelige valg.

Storingsrepresentantane blir valde gjennom frie og hemmelege val.

C.

III

Forslag til endringer i § 50 – bifalles ikke.

D.

IV

Forslag til endringer i § 52 – bifalles ikke.

E.

V

Overskriften til kapittel E skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

E. Menneskerettigheter

E. Menneskerettar

F.

VI

Nåværende § 92 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Nåværende § 110 c oppheves.

Ny § 92 skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

§ 92

Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter.

§ 92

Dei statlege styresmaktene skal respektere og trygge menneskerettane slik dei er fastsette i denne grunnlova og i traktatar om menneskerettar som er bindande for Noreg.

G.

VII

§ 94 oppheves.

§ 99 første ledd oppheves.

Ny § 94 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 94

Ingen må fengsles eller berøves friheten på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver. Frihetsberøvelsen må være nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep.

Den pågrepne skal snarest mulig fremstilles for en

domstol. Andre som er berøvet sin frihet, kan få frihetsberøvelsen prøvet for domstolene uten ugrunnet opphold.

De som uberettiget har arrestert noen eller ulovlig holdt noen fengslet, står til ansvar for vedkommende.

§ 94

Ingen må fengslast eller bli fråteken fridommen på anna vis utan i dei tilfella og på den måten som lovene fastset. Fridomstapet må vere naudsynt og ikkje utgjere eit mishøveleg inngrep.

Den pågripne skal snarast råd framstillast for ein domstol. Andre som er fråtekne fridommen, kan få fridomstapet prøvd for domstolane utan grunnlaus dryging.

Dei som utan rett har arrestert nokon eller halde nokon ulovleg fengsla, står til ansvar for vedkommande.

H. VIII

§ 95 oppheves.

§ 98 oppheves.

Ny § 95 skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

§ 95

Enhver har rett til å få sin sak avgjort av ein uavhengig og upartisk domstol innan rimelig tid. Rettergangen skal vere rettferdig og offentlig. Retten kan likevel lukke rettsmøtet dersom hensynet til partenes privatliv eller tungtveiende allmenne interesser gjør det nødvendig.

Statens myndigheter skal sikre domstolenes og dommerens uavhengighet og upartiskhet.

§ 95

Alle har rett til å få saka si avgjort av ein uavhengig og upartisk domstol innan rimeleg tid. Rettargangen skal vere rettviss og offentlig. Retten kan likevel stengje rettsmøtet dersom omsynet til privatlivet til partane eller tungtvegande allmenne interesser krev det.

Dei statlege styresmaktene skal sikre at domstolane og dommarane er uavhengige og upartiske.

I. IX

§ 96 nytt annet ledd skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

Enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

Alle har rett til å bli rekna som uskuldige til skuld er prova etter lova.

J. XI

§ 104 oppheves.

§ 96 nytt fjerde ledd skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

Ingen kan dømmes til å avstå fast eiendom eller samlet

formue, med mindre verdiene er benyttet til eller er utbytte fra en straffbar handling.

Ingen kan dømmast til å avstå fast eigedom eller heile eiga si om ikkje verdiane er nytta til eller er utbyte frå ei strafflagd handling.

K. XII

§ 95 oppheves.

§ 98 oppheves.

§ 101 oppheves.

§ 103 oppheves.

Ny § 98 første ledd skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

Alle er like for loven.

Alle er like for lova.

L. XIII

Ny § 98 annet ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.

Ikkje noko menneske må utsetjast for usakleg eller mishøveleg forskjellsbehandling.

M. XIV

Forslag til § 98 nytt tredje ledd – bifalles ikke.

O. XVI

§ 99 annet ledd oppheves.

§ 101 oppheves.

Ny § 101 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 101

Enhver har rett til å danne, slutte seg til og melde seg ut av foreninger, herunder fagforeninger og politiske partier.

Alle kan møtes i fredelige forsamlinger og demonstrasjoner.

Regjeringen har ikke rett til å bruke militær makt mot innbyggerne uten etter lov, med mindre en forsamling forstyrrer den offentlige ro og ikke øyeblikkelig oppløses etter at de lovbestemmelser som angår opprør, tre ganger høyt og tydelig er opplest for forsamlingen av den sivile øvrighet.

§ 101

Alle har rett til å skipe, melde seg inn i og melde seg ut av foreningar, medrekna fagforeningar og politiske parti.

Alle kan møtast i fredelige forsamlingar og demonstrasjonar.

Regjeringa har ikkje rett til å nytte militær makt mot innbyggjarane utan etter lov, med mindre ei forsamling skipar den offentlege roa og ikkje skilst åt så snart den sivile styresmakta tre gonger har lese lovføresegnene om opprør høgt og tydeleg for henne.

P.
XVII

§ 102 oppheves.

Ny § 102 skal lyde:

Alternativ 3 B (bokmål og nynorsk):

§ 102

Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon. Husransakelse må ikke finne sted, unntatt i kriminelle tilfeller.

Statens myndigheter skal sikre et vern om den personlige integritet.

§ 102

Alle har rett til respekt for privatlivet og familielivet sitt, for heimen sin og kommunikasjonen sin. Det må ikkje utførest husransakingar, så nær som i kriminelle tilfelle.

Dei statlege styresmaktene skal sikre eit vern om den personlege integriteten.

Q.
XVIII

§ 104 oppheves.

Ny § 104 første ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.

Born har krav på respekt for menneskeverdet sitt. Dei har rett til å bli høyrd i spørsmål som gjeld dei sjølve, og det skal leggjast vekt på meininga deira i samsvar med alderen og utviklingssteget.

R.
XIX

Ny § 104 annet ledd skal lyde:

Alternativ 3 B (bokmål og nynorsk):

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Ved handlingar og i avgjerder som vedkjem born, skal kva som er best for barnet, vere eit grunnleggjande omsyn.

T.
XXI

§ 106 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 106 første ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Enhver som oppholder seg lovlig i riket, kan fritt bevege seg innenfor rikets grenser og velje sitt bosted der.

Alle som oppheld seg lovleg i riket, kan fritt ferdest innanfor grensene og velje bustad der.

U.
XXII

Ny § 106 annet ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Ingen kan nektes å forlate riket med mindre det er nødvendig av hensyn til en effektiv rettsforfølgelse eller for avtjening av verneplikt. Norske statsborgere kan ikke nektes adgang til riket.

Ingen kan nektast å forlate riket om det ikkje trengst av omsyn til effektiv rettsforfølging eller fordi dei skal gjere verneplikt. Norske statsborgarar kan ikkje nektast tilgjenge til riket.

V.
XXIII

Ny § 113 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 113

Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov.

§ 113

Styresmaktene må ha grunnlag i lov for å gripe inn overfor einskildmennesket.

W.
XXV

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

F. Alminnelige bestemmelser

F. Allmenne føresegner

Voter ing:

Komiteens innstilling til B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, O, P, Q, R, T, U, V og W ble enstemmig bifalt med 168 stemmer.

Videre var innstilt:

X.
XXVI

Stortinget får fullmakt til ved alminnelig flertallsvedtak å redigere paragraf- og leddnummer i og henvisninger til bestemmelser som berøres av at det blir vedtatt et nytt kapittel E i Grunnloven om menneskerettigheter eller som berøres av at alternativer i forslaget her blir vedtatt.

Grunnlovsforslag fremsatt i sesjonen 2011–2012 som angår bestemmelser som berøres av at det blir vedtatt et nytt kapittel E i Grunnloven om menneskerettigheter eller av at alternativer i forslaget her blir vedtatt, behandles ut fra bestemmelsenes nye ledd- og paragrafnummerering.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt med 168 stemmer.

Votering i sak nr. 2

Presidenten: Under debatten er det satt frem tolv forslag.

Det er

- forslag nr. 7, fra Michael Tetzschner på vegne av Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 9, fra Per Olaf Lundteigen på vegne av Arbeiderpartiet og Senterpartiet
- forslag nr. 1, fra Karin Andersen på vegne av Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti
- forslag nr. 5, fra Michael Tetzschner på vegne av Høyre og Venstre
- forslag nr. 12, fra Martin Kolberg på vegne av Arbeiderpartiet og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 6, fra Martin Kolberg på vegne av Arbeiderpartiet
- forslag nr. 10, fra Hans Fredrik Grøvan på vegne av Kristelig Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 2, fra Hans Fredrik Grøvan på vegne av Kristelig Folkeparti og Miljøpartiet De Grønne
- forslag nr. 4, fra Per Olaf Lundteigen på vegne av Senterpartiet
- forslag nr. 3, fra Abid Q. Raja på vegne av Venstre
- forslagene nr. 8 og 11, fra Karin Andersen på vegne av Sosialistisk Venstreparti

Det voteres først over forslag nr. 3, fra Venstre.

Forslaget lyder:

«I

Nåværende § 107 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 107 første ledd i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal respektere den enkeltes kulturelle identitet og legge forholdene til rette for at den enkelte kan delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk.

Dei statlege styresmaktene skal respektere den kulturelle identiteten til kvar einskild og leggje til rette for at alle kan delta i kulturaktivitetar og oppleve eit mangfald av kulturuttrykk.»

Votering:

Forslaget fra Venstre ble med 158 mot 10 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.21.08)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 2, fra Kristelig Folkeparti og Miljøpartiet De Grønne.

Forslaget lyder:

«I

Nåværende § 107 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 107 første ledd i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 3 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal respektere den enkeltes kulturelle identitet.

Dei statlege styresmaktene skal respektere den kulturelle identiteten til kvar einskild.»

Votering:

Forslaget fra Kristelig Folkeparti og Miljøpartiet De Grønne ble med 157 mot 11 stemmer ikke bifalt. (Voteringsutskrift kl. 19.21.38)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 1, fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Forslaget lyder:

«I

Nåværende § 107 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 107 første ledd i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 5 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal respektere og legge forholdene til rette for at den enkelte kan delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk.

Dei statlege styresmaktene skal respektere og leggje til rette for at alle kan delta i kulturaktivitetar og oppleve eit mangfald av kulturuttrykk.»

Kristelig Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de støtter forslaget.

Votering:

Forslaget fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ble med 86 mot 82 stemmer ikke bifalt. (Voteringsutskrift kl. 19.22.11)

Komiteen hadde innstilt:

A.

I

Forslag til endringer i § 107 første ledd – bifalles ikke.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt med 168 stemmer.

Videre var innstilt:

B.

II

Ny § 107 annet ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Vitenskapens og kunstens frihet skal respekteres.

Den vitenskaplege og kunstnarlege fridommen skal respekterast.

Presidenten: Det er Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne som står bak innstillingen.

Votering:

Komiteens innstilling ble med 92 mot 76 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.23.21)

Videre var innstilt:

C.

III

Nåværende § 108 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Nåværende § 110 a blir ny § 108 i nytt kapittel E og skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 108

Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at samene, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

§ 108

Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for at samane, som urfolk, kan tryggje og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Presidenten: Det er Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne som står bak innstillingen.

Votering:

Komiteens innstilling ble med 86 mot 82 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.24.10)

Presidenten: Det voteres så over forslag nr. 4, fra Senterpartiet.

Forslaget lyder:

«III

Nåværende § 108 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Nåværende § 110 a blir ny § 108 i nytt kapittel E og skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

§ 108

Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at det samiske folk kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

§ 108

Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for at det samiske folket kan tryggje og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.»

Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne har varslet subsidiær støtte til forslaget.

Vi voterer ved navneopprop og starter med representant nr. 8 fra Rogaland fylke, Tina Bru.

De som stemmer for forslaget, svarer ja, og de som stemmer imot forslaget, svarer nei.

Votering:

Forslaget fra Senterpartiet ble med 92 mot 76 stemmer ikke bifalt.

De 92 representantene som stemte for forslaget, var:

Hege Haukeland Liadal, Geir Pollestad, Geir S. Toskedal, Iselin Nybø, Ingrid Heggø, Liv Signe Navarsete, Sveinung Rotevatn, Terje Aasland, Lene Vågslid, Christian Tynning Bjørnø, Geir Jørgen Bekkevold, Martin Henriksen, Tove Karoline Knutsen, Torgeir Knag Fylkesnes, Ingvild Kjerkol, Arild Grande, Bjørn Arild Gram, André N. Skjelstad, Trond Giske, Eva Kristin Hansen, Jorodd Asphjell, Audun Otterstad, Heidi Greni, Snorre Serigstad Valen, Dag Terje Andersen, Steinar Gullvåg, Anders Tyvand, Svein Roald Hansen, Irene Johansen, Stein Erik Lauvås, Line Henriette Hjemdal, Line Vennesland, Kjell Ingolf Ropstad, Kari Henriksen, Hans Fredrik Grovan, Odd Omland, Are Helseth, Sverre Myrli, Marianne Aasen, Abid Q. Raja, Åsmund Aukrust, Gunvor Eldegard, Bård Vegar Solhjell, Martin Kolberg, Lise Christoffersen, Torgeir Micaelsen, Per Olaf Lundteigen, Helga Pedersen, Kåre Simensen, Johnny Ingebrigtsen, Knut Storberget, Anette Trettebergstuen, Tone Merete Sønsterud, Trygve Slagsvold Vedum, Karin Andersen, Per Rune Henriksen, Jette F. Christensen, Knut Arild Hareide, Magne Rommetveit, Terje Breivik, Ruth Mari Grung, Audun Lysbakken, Kjersti Toppe, Else-May Botten, Fredric Holen Bjørndal, Rigmor Andersen Eide, Geir Inge Lien, Pål Farstad, Lisbeth Berg-Hansen, Eirik Sivertsen, Anna Ljunggren, Kjell-Idar Juvik, Janne Sjelmo Nordås, Rigmor Aasrud, Tore Hagebakken, Anne Tingelstad Wøien, Stine Renate Håheim, Ketil Kjenseth, Jens Stoltenberg, Hadia Tajik, Jonas Gahr Støre, Trine Skei Grande, Ingunn Gjerstad, Marianne Marthinsen, Une Aina Bastholm, Jan Böhler, Marit Nybakk, Ola Elvestuen, Hans Olav Syversen, Eirin Sund, Olaug V. Bollestad og Torstein Tvedt Solberg.

De 76 representantene som stemte imot forslaget, var:

Tina Bru, Sveinung Stensland, Helge Thorheim, Bjørn Lødemel, Solveig Sundbø Abrahamsen, Kristian Norheim, Kent Gudmundsen, Øyvind Korsberg, Regina Alexandrova, Elin Rodum Agdestein, Linda C. Hofstad Helleland, Lill Harriet Sandaune, Frank J. Jensen, Sivert Bjørnstad, Svein Flåtten, Morten Stordalen, Kårstein Eidem Løvaas, Tom E. B. Holthe, Ingjerd Schou, Ulf Leirstein, Bengt Morten Wenstøb, Erlend Wiborg, Eirik Milde, Svein Har-

berg, Lene Langemyr, Ingunn Foss, Åse Michaelsen, Norunn Tveiten Benestad, Sylvi Graham, Kari Kjønås Kjos, Tone Wilhelmsen Trøen, Bente Stein Mathisen, Hans Andreas Limi, Henrik Asheim, Nils Aage Jegstad, Ib Thomsen, Mette Tønder, Hårek Elvenes, Trond Helleland, Jørund Rytman, Anders B. Werp, Morten Wold, Kristin Ørmen Johnsen, Frank Bakke-Jensen, Jan-Henrik Fredriksen, Gunnar Gundersen, Tor André Johnsen, Øyvind Halleraker, Gjermund Hagesæter, Peter Christian Frølich, Torill Eidsheim, Helge André Njåstad, Sigurd Hille, Ove Trellevik, Erik Skutle, Helge Orten, Harald T. Nesvik, Elisabeth Røbekk Nørve, Oskar J. Grimstad, Odd Henriksen, Dagfinn Henrik Olsen, Margunn Ebbesen, Olemic Thommessen, Morten Ørsal Johansen, Nikolai Astrup, Michael Tetzschner, Christian Tybring-Gjedde, Kristin Vinje, Mudassar Kapur, Mazyar Keshvari, Stefan Heggelund, Heidi Nordby Lunde, Siri A. Meling, Bente Thorsen, Arve Kambe og Kari Raustein.

Representanten Jan Arild Ellingsen var fraværende.

Videre var innstilt:

D.
IV

Nåværende § 109 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 109 første ledd i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Enhver har rett til utdanning. Barn har plikt til å motta grunnleggende opplæring. Opplæringen skal ivareta den enkeltes evner og behov og fremme respekt for demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.

Alle har rett til utdanning. Born har plikt til å ta imot grunnleggjande opplæring. Opplæringa skal utvikle evnene til kvart barn og ta omsyn til dei behova det har, og fremje respekt for demokratiet, rettsstaten og menneskerettane.

Presidenten: Det er Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne som står bak innstillingen.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble med 85 mot 83 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.33.26)

Presidenten: Etter at komiteens innstilling til D nå er forkastet, voterer det over forslag nr. 5, fra Høyre og Venstre, som er et alternativ til D.

Forslaget lyder:

«IV

Nåværende § 109 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 109 første ledd i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

Enhver har rett til utdanning. Barn har rett til å motta grunnleggende opplæring. Opplæringen skal ivareta den enkeltes evner og behov og fremme respekt for demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.

Alle har rett til utdanning. Born har rett til å ta imot grunnleggjande opplæring. Opplæringa skal utvikle evnene til kvart barn og ta omsyn til dei behova det har, og fremje respekt for demokratiet, rettsstaten og menneskerettane.»

Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de støtter forslaget subsidiært. Fremskrittspartiet stemmer imot.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Høyre og Venstre ble bifalt med 137 mot 30 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.34.20)

Videre var innstilt:

E.
V

Ny § 109 annet ledd skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal sikre adgang til videregående opplæring og like muligheter til høyere utdanning på grunnlag av kvalifikasjoner.

Dei statlege styresmaktene skal sikre tilgjenge til videregående opplæring og likt høve til høgare utdanning på grunnlag av kvalifikasjonar.

Presidenten: Det er en samlet komité med unntak av Fremskrittspartiet som står bak innstillingen.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble bifalt med 137 mot 30 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.35.00)

Presidenten: Så tar vi opp noen mindretallsforslag, og vi starter med forslag nr. 8, fra Sosialistisk Venstreparti, som lyder:

«VI

§ 110 første ledd skal lyde:

Alternativ 3 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan tjene til livets opphold ved arbeid eller næring. Den som på grunn av sykdom, alder, arbeidsledighet, fødsel eller liknende forhold ikke selv kan sørge for sitt livsopphold, har rett til trygd eller sosiale ytelser.

Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for at kvart arbeidsført menneske kan leve av arbeidet sitt og

næringsverksemda si. Den som på grunn av sjukdom, alder, arbeidsløyse, fødsel eller liknande høve ikkje kan forsyte seg sjølv, har rett til trygd eller sosiale ytingar.»

Votering:

Forslaget fra Sosialistisk Venstreparti ble med 160 mot 8 stemmer ikke bifalt.
(Voteringsutskrift kl. 19.35.33)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 6, fra Arbeiderpartiet, som lyder:

«VI

§ 110 første ledd skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan tjene til livets opphold ved arbeid eller næring. Ethvert menneske har plikt til å forsøke å sørge for sitt livsopphold. Den som ikke selv kan sørge for sitt livsopphold, har rett til støtte fra det offentlige.

Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for at kvart arbeidsført menneske kan leve av arbeidet sitt og næringsverksemda si. Alle har plikt til å søkje å forsyte seg sjølv. Den som ikkje kan forsyte seg sjølv, har rett til stønad frå det offentlege.»

Sosialistisk Venstreparti støtter forslaget subsidiært.

Votering:

Forslaget fra Arbeiderpartiet ble med 105 mot 63 stemmer ikke bifalt.
(Voteringsutskrift kl. 19.36.06)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 7, fra Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne, som lyder:

«VI

§ 110 første ledd skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan tjene til livets opphold ved arbeid eller næring. Den som ikke selv kan sørge for sitt livsopphold, har rett til støtte fra det offentlige.

Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for at kvart arbeidsført menneske kan leve av arbeidet sitt eller næringsverksemda si. Den som ikkje sjølv kan forsyte seg, har rett til stønad frå det offentlege.»

Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti har varslet subsidiær støtte til forslaget. Framskrittspartiet stemmer imot.

Votering:

Forslaget fra Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og

Miljøpartiet De Grønne ble bifalt med 138 mot 30 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.37.02)

Videre var innstilt:

F.

VI

Forslag til endringer i § 110 første ledd – bifalles ikke.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig ikke bifalt.

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 11, fra Sosialistisk Venstreparti, som lyder:

«VII

Nåværende § 111 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 111 i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 4 B (bokmål og nynorsk):

§ 111

Statens myndigheter skal respektere og sikre retten til en tilfredsstillende levestandard, herunder den enkeltes grunnleggende behov for mat, vann, klær og bolig. Likeledes skal statens myndigheter fremme befolkningens helse og sikre retten til nødvendig helsehjelp.

§ 111

Dei statlege styresmaktene skal respektere og tryggje retten til ein tilfredsstillande levestandard, medrekna den einskildes behov for mat, vatn, klede og husvære. Like eins skal dei statlege styresmaktene fremje folkehelsa og tryggje retten til naudsynt helsehjelp.»

Votering:

Forslaget fra Sosialistisk Venstreparti ble med 161 mot 6 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.38.00)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 10, fra Kristelig Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne, som lyder:

«VII

Nåværende § 111 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 111 i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 2 B (bokmål og nynorsk):

§ 111

Enhver har rett til en tilfredsstillende levestandard og nødvendig helsehjelp.

§ 111

Alle har rett til tilfredsstillende levestandard og naudsynt helsehjelp.»

Sosialistisk Venstreparti støtter forslaget subsidiært.

Votering:

Forslaget fra Kristelig Folkeparti, Miljøpartiet De Grønne og Venstre ble med 141 mot 27 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.38.35)

Videre var innstilt:

G.
VII

Forslag til endringer i § 111 – bifalles ikke.

Presidenten: Det voteres alternativt mellom komiteens innstilling til G og forslag nr. 9, fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet, som lyder:

«VII

Nåværende § 111 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Ny § 111 i nytt kapittel E skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 111

Statens myndigheter skal respektere og sikre retten til en tilfredsstillende levestandard.

Likeledes skal statens myndigheter fremme befolkningens helse og sikre retten til nødvendig helsehjelp.

§ 111

Dei statlege styresmaktene skal respektere og tryggje retten til ein tilfredsstillande levestandard.

Like eins skal dei statlege styresmaktene fremje folkehelsa og tryggje retten til naudsynt helsehjelp.»

Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de støtter forslaget fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet subsidiært. Høyre og Fremskrittspartiet står bak innstillingen.

Votering:

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling til G og forslaget fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet ble innstillingen ikke bifalt med 76 stemmer og forslaget ikke bifalt med 92 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.41.45)

Presidenten: Verken innstillingen eller forslaget fikk dermed to tredjedels flertall.

Videre var innstilt:

H.
VIII

Nåværende § 112 flyttes til nytt kapittel F og får nytt paragrafnummer.

Nåværende § 110 b blir ny § 112 i nytt kapittel E, og skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 112

Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.

Borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd.

Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.

§ 112

Alle har rett til eit helsesamt miljø og ein natur der produksjonsevna og mangfaldet blir haldne ved lag. Naturressursane skal disponerast ut frå ein langsiktig og allsidig synsmåte som tryggjer denne retten òg for kommande slekter.

Borgarane har rett til kunnskap om korleis det står til med naturmiljøet, og om verknadene av planlagde og iverksette inngrep i naturen, slik at dei kan tryggje den retten dei har etter førre leddet.

Dei statlege styresmaktene skal setje i verk tiltak som gjennomfører desse grunnsetningane.

Presidenten: Hele komiteen med unntak av Fremskrittspartiet står bak innstillingen.

Votering:

Komiteens innstilling ble bifalt med 138 mot 30 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.42.34)

Videre var innstilt:

I.
X

Forslag til ny § 116 – bifalles ikke.

Presidenten: Det voteres alternativt mellom komiteens innstilling til I og forslag nr. 12, fra Arbeiderpartiet og Miljøpartiet De Grønne, som lyder:

«X

Ny § 116 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 116

Rettighetene i denne grunnlov kan ikke fravikes med mindre det treffes beslutning om midlertidige unn-

tak når en bekjentgjort krigs- eller krisetilstand gjør det åpenbart nødvendig for å sikre demokratiet, rettsstaten eller rikets eksistens.

Det kan ikke i noe tilfelle treffes beslutning om å fravike §§ 93, 96 og 99 første punktum. Tilsvarende gjelder for § 97 ved spørsmål om straff.

§ 116

Rettene i denne grunnlova kan ikkje fråvikast så sant det ikkje blir teke avgjerd om mellombels unntak når ein kunngjord krigs- eller krisetilstand gjer det klårt naudsynt for å tryggje demokratiet, rettsstaten eller eksistensen til riket.

Ikkje i noko tilfelle kan det takast avgjerd om å fråvike §§ 93, 96 og 99 fyrste punktum. Tilsvarende gjeld for § 97 i spørsmål om straff.»

Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti står bak innstillingen.

Votering:

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling til I og forslaget fra Arbeiderpartiet og Miljøpartiet De Grønne ble innstillingen ikke bifalt med 109 stemmer og forslaget ikke bifalt med 59 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.43.22)

Presidenten: Verken innstillingen eller forslaget fikk dermed to tredjedels flertall.

Videre var innstilt:

J.
XI

Stortinget får fullmakt til ved alminnelig flertallsvedtak å redigere paragraf- og leddnummer i og henvisninger til bestemmelser som berøres av at det blir vedtatt et nytt kapittel E i Grunnloven om menneskerettigheter eller som berøres av at alternativer i forslaget her blir vedtatt.

Grunnlovsforslag fremsatt i sesjonen 2011–2012 som angår bestemmelser som berøres av at det blir vedtatt et nytt kapittel E i Grunnloven om menneskerettigheter eller av at alternativer i forslaget her blir vedtatt, behandles ut fra bestemmelsenes nye ledd- og paragrafnummerering.

Presidenten: Dette er en fullmakt til Stortinget om nødvendig redigering etter de endringene som gjøres i Grunnloven i dag.

Denne fullmakten ble imidlertid vedtatt under foregående sak, så J i denne innstillingen bortfaller.

Votering i sak nr. 3

Presidenten: Under debatten er det satt fram i alt to forslag. Det er:

- forslag nr. 1, fra Michael Tetzschner på vegne av Høyre
- forslag nr. 2, fra Hans Fredrik Grøvan på vegne av Kristelig Folkeparti

Komiteen hadde innstilt:

I

Dokument 12:32 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) – samtlige alternativer – bifalles ikke.

II

Dokument 12:33 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) – alternativ 1 B – bifalles, slik at:

§ 96 annet punktum oppheves.

Nåværende § 93 flyttes til nytt kapittel F og gis nytt paragrafnummer.

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

§ 93

Kvart menneske har rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.

III

Dokument 12:16 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) – samtlige alternativer – bifalles ikke.

Presidenten: Det voteres alternativt mellom komiteens innstilling til III og forslag nr. 2, fra Kristelig Folkeparti, som lyder:

«Dokument 12:16 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Geir Jørgen Bekkevold, Line Henriette Hjemdal og Øyvind Håbrekke om ny § 93 eller ny § 95 a (vern av liv fra unnfangelse til død) – alternativ 1 B – bifalles, slik at:

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ 1 B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Menneskeverdet skal være ukrenkelig. Enhver har

rett til liv og legemlig integritet fra unnfangelse til naturlig død.

Enhver borger har rett til personlig frihet og livsutfoldelse innen de grenser som fastsettes i lov.

Nærmere bestemmelser om borgernes rettsvern, frihet og rettigheter fastsettes i lov.

§ 93

Menneskeverdet skal vere ukrenkjeleg. Einkvar har rett til lov og legemleg integritet frå unnfanging til naturleg død.

Einkvar borgar har rett til personleg fridom og livsutfalding innanfor dei grensene som blir fastsette i lov.

Nærare føresegner om rettsvernet, fridommen og rettane til borgarane blir fastsette i lov.»

Presidenten har dermed grunn til å tro at alle partiene med unntak av Kristelig Folkeparti skal stemme for innstillingen, mens Kristelig Folkeparti skal stemme for forslaget.

Votering:

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling til III og forslaget fra Kristelig Folkeparti ble innstillingen bifalt med 157 mot 10 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.46.53)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 1, fra Høyre, som lyder:

«Dokument 12:32 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen og Per Olaf Lundteigen om ny § 93 i Grunnloven (rett til liv og forbud mot dødsstraff, tortur og slaveri) – alternativ B – bifalles, slik at:

§ 96 annet punktum oppheves.

Nåværende § 93 flyttes til nytt kapittel F og gis nytt paragrafnummer.

Ny § 93 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 93

Ethvert menneske har en iboende rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ingen skal holdes i slaveri eller tvangsarbeid.

Statens myndigheter skal beskytte retten til liv og bekjempe tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

§ 93

Kvart menneske har ein ibuande rett til liv. Ingen kan dømmast til døden.

Ingen må utsetjast for tortur eller anna umenneskeleg eller nedverdiggande behandling eller straff.

Ingen skal haldast i slaveri eller tvangsarbeid.

Dei statlege styresmaktene skal verne retten til liv og stri mot tortur, slaveri, tvangsarbeid og andre former for umenneskeleg eller nedverdiggande behandling.»

Kristelig Folkeparti har varslet at de subsidiært støtter forslaget.

Votering:

Forslaget fra Høyre ble med 109 mot 59 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 19.47.31)

Presidenten: Det voteres over I.

Høyre har varslet at de vil stemme imot.

Votering:

Komiteens innstilling ble bifalt med 118 mot 49 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 19.48.20)

Presidenten: Det voteres over II.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt med 168 stemmer.

Votering i sak nr. 4

Presidenten: Under debatten har Helge Thorheim satt frem et forslag på vegne av Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

Komiteen hadde innstilt:

I

Dokument 12:35 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland og Trine Skei Grande om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.) – bifalles, slik at:

§ 103 oppheves.

Ny § 103 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 103

Enhver som har oppnådd gifteferdig alder, har rett til å stifte familie, inngå ekteskap og oppløse ekteskap i henhold til nærmere bestemmelser gitt ved lov. Ekteskap kan bare inngås med ektefellenes samtykke og frie vilje.

§ 103

Alle som har nådd gifteferdig alder, har rett til å skipe familie, gifte seg og skilje seg i samsvar med nærare føresegner gjevne i lov. Giftarmål krev fri vilje og samtykke frå ektemakane.

Presidenten: Det er Arbeiderpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne som står bak innstillingen.

Vi voterer ved navneopprop, og starter med representant nr. 6 for Østfold fylke, Stein Erik Lauvås.

De som stemmer for innstillingen, svarer ja. De som stemmer imot innstillingen, svarer nei.

Votering:

Komiteens innstilling ble med 97 mot 71 stemmer ikke bifalt.

De 71 representantene som stemte for innstillingen, var:

Stein Erik Lauvås, Line Vennesland, Kari Henriksen, Odd Omland, Are Helseth, Sverre Myrli, Marianne Aasen, Abid Q. Raja, Åsmund Grøver Aukrust, Gunvor Eldegard, Martin Kolberg, Lise Christoffersen, Torgeir Michaelsen, Helga Pedersen, Kåre Simensen, Johnny Ingebrigtsen, Knut Storberget, Anette Trettebergstuen, Tone Merete Sønsterud, Karin Andersen, Per Rune Henriksen, Jette F. Christensen, Magne Rommetveit, Terje Breivik, Ruth Mari Grung, Audun Lysbakken, Else-May Botten, Fredric Holen Bjørdal, Pål Farstad, Lisbeth Berg-Hansen, Eirik Sivertsen, Anna Ljunggren, Kjell-Idar Juvik, Rigmor Aasrud, Tore Hagebakken, Stine Renate Håheim, Ketil Kjenseth, Jens Stoltenberg, Hadia Tajik, Jonas Gahr Støre, Trine Skei Grande, Ingunn Gjerstad, Marianne Marthinsen, Une Aina Bastholm, Jan Bøhler, Marit Nybakk, Ola Elvestuen, Eirin Sund, Torstein Tvedt Solberg, Hege Haukeland Liadal, Iselin Nybø, Ingrid Heggø, Sveinung Rotevatn, Terje Aasland, Lene Vågslid, Christian Tynning Bjørnø, Martin Henriksen, Tove Karoline Knutsen, Torgeir Knag Fylkesnes, Ingvild Kjerkol, Arild Grande, André N. Skjelstad, Trond Giske, Eva Kristin Hansen, Jorodd Asphjell, Audun Otterstad, Snorre Serigstad Valen, Dag Terje Andersen, Steinar Gullvåg, Svein Roald Hansen og Irene Johansen.

De 97 representantene som stemte imot innstillingen, var:

Erlend Wiborg, Eirik Milde, Line Henriette Hjemdal, Svein Harberg, Lene Langemyr, Kjell Ingolf Ropstad, Ingunn Foss, Åse Michaelsen, Hans Fredrik Grøvan, Norunn Tveiten Benestad, Sylvi Graham, Kari Kjønås Kjos, Tone Wilhelmsen Trøen, Bente Stein Mathisen, Hans Andreas Limi, Henrik Asheim, Nils Aage Jegstad, Ib Thomsen, Mette Tønder, Hårek Elvenes, Bård Vegar Solhjell, Trond Helleland, Jørund Rytman, Anders B. Werp, Morten Wold, Kristin Ørmen Johnsen, Per Olaf Lundteigen, Frank Bakke-Jensen, Jan-Henrik Fredriksen, Gunnar Gundersen, Tor André Johnsen, Trygve Slagsvold Vedum, Øyvind Halleraker, Gjermund Hagesæter, Peter Christian Frølich, Torill Eidsheim, Knut Arild Hareide, Helge André Njåstad, Sigurd Hille, Ove Bernt Trellevik, Kjersti Toppe, Erik Skutle, Helge Orten, Harald T. Nesvik, Elisabeth Røbekk Nørve, Oskar J. Grimstad, Rigmor Andersen Eide, Geir Inge Lien, Odd Henriksen, Dagfinn Henrik Olsen, Margunn Ebbesen, Janne Sjelmo Nordås, Olemic Thommessen, Morten Ørsal Johansen, Anne Tingelstad Wøien, Nikolai Astrup, Michael Tetzschner, Christian Tybring-Gjedde, Kristin Vinje, Mudassar Kapur, Mazyar Keshvari, Stefan Heggelund, Heidi Nordby Lunde, Hans Olav Syversen, Siri A. Meling, Bente Thorsen, Arve Kambe,

Olaug V. Bollestad, Kari Raustein, Tina Bru, Sveinung Stensland, Helge Thorheim, Geir Pollestad, Geir S. Toskedal, Liv Signe Navarsete, Bjørn Lødemel, Solveig Sundbø Abrahamsen, Kristian Norheim, Geir Jørgen Bekkevold, Kent Gudmundsen, Øyvind Korsberg, Regina Alexandrova, Bjørn Arild Gram, Elin Rodum Agdestein, Linda C. Hofstad Helleland, Lill Harriet Sandaune, Frank J. Jensen, Heidi Greni, Sivert Haugen Bjørnstad, Svein Flåtten, Morten Stordalen, Kårstein Eidem Løvaas, Tom E. B. Holthe, Anders Tyvand, Ingjerd Schou, Ulf Leirstein og Bengt Morten Wenstøb.

Representanten Jan Arild Ellingsen var fraværende.

Presidenten: Vi skal så votere over forslag nr. 1, fra Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

Forslaget lyder:

«Dokument 12:34 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen, Per Olaf Lundteigen og Geir Jørgen Bekkevold om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.) – alternativ B – bifalles, som følger:

§ 103 oppheves.

Ny § 103 skal lyde:

Alternativ B (bokmål og nynorsk):

§ 103

Familien er en grunnleggende enhet i samfunnet. Enhver som har oppnådd gifteferdig alder, har rett til å stifte familie, inngå ekteskap og oppløse ekteskap i henhold til nærmere bestemmelser gitt ved lov. Ekteskap kan bare inngås med ektefellenes samtykke og frie vilje.

§ 103

Familien er ei grunnleggjande eining i samfunnet. Alle som har nådd gifteferdig alder, har rett til å skipe familie, gifte seg og skilje seg i samsvar med nærare føresegner gjevne i lov. Giftarmål krev fri vilje og samtykke frå ektemakane.»

Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne har varslet at de støtter forslaget subsidiært.

Vi voterer ved navneopprop, og starter med representant nr. 3 for Nordland fylke, Dagfinn Henrik Olsen.

De som stemmer for forslaget, svarer ja. De som stemmer imot forslaget, svarer nei.

Votering:

Forslag nr. 1, fra Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, ble med 111 mot 57 stemmer ikke bifalt.

De 111 representantene som stemte for forslaget, var:

Dagfinn Henrik Olsen, Eirik Sivertsen, Anna Ljunggren, Kjell-Idar Juvik, Janne Sjelmo Nordås, Rigmor Aasrud, Tore Hagebakken, Morten Ørsal Johansen, Anne Tingelstad Wøien, Stine Renate Håheim, Jens Stoltenberg, Hadia Tajik, Christian Tybring-Gjedde, Jonas Gahr Støre, Ingunn Gjerstad, Marianne Marthinsen, Une Aina Bastholm, Mazyar Keshvari, Jan Bøhler, Marit Nybakk, Hans

Olav Syversen, Eirin Sund, Bente Thorsen, Olaug V. Bollestad, Torstein Tvedt Solberg, Kari Raustein, Hege Haukeland Liadal, Helge Thorheim, Geir Pollestad, Geir S. Toskedal, Ingrid Heggø, Liv Signe Navarsete, Terje Aasland, Kristian Norheim, Lene Vågslid, Christian Tynning Bjørnø, Geir Jørgen Bekkevold, Martin Henriksen, Øyvind Korsberg, Tove Karoline Knutsen, Torgeir Knag Fylkesnes, Ingvild Kjerkol, Arild Grande, Bjørn Arild Gram, Trond Giske, Eva Kristin Hansen, Lill Harriet Sandaune, Jorodd Asphjell, Audun Otterstad, Heidi Greni, Sivert Bjørnstad, Snorre Serigstad Valen, Dag Terje Andersen, Morten Stordalen, Steinar Gullvåg, Tom E. B. Holthe, Anders Tyvand, Svein Roald Hansen, Ulf Leirstein, Irene Johansen, Stein Erik Lauvås, Erlend Wiborg, Line Henriette Hjemdal, Line Vennesland, Lene Langemyr, Kjell Ingolf Ropstad, Kari Henriksen, Åse Michaelsen, Hans Fredrik Grøvan, Odd Omland, Are Helseth, Kari Kjønnaas Kjos, Sverre Myrli, Marianne Aasen, Hans Andreas Limi, Åsmund Aukrust, Ib Thomsen, Gunvor Eldegard, Bård Vegar Solhjell, Martin Kolberg, Jørund Rytman, Lise Christoffersen, Torgeir Micaelsen, Morten Wold, Per Olaf Lundteigen, Helga Pedersen, Kåre Simensen, Jan-Henrik Fredriksen, Johnny Ingebrigtsen, Knut Storberget, Anette Trettebergstuen, Tor André Johnsen, Tone Merete Sønsterud, Trygve Slagsvold Vedum, Karin Andersen, Per Rune Henriksen, Gjermund Hagesæter, Jette F. Christensen, Knut Arild Hareide, Helge André Njåstad, Magne Rommetveit, Ruth Mari Grung, Audun Lysbakken, Kjersti Toppe, Else-May Botten, Harald T. Nesvik, Fredric Holen Bjørndal, Oskar J. Grimstad, Rigmor Andersen Eide, Geir Inge Lien, Lisbeth Berg-Hansen.

De 57 representantene som stemte mot forslaget, var:

Margunn Ebbesen, Olemic Thommessen, Ketil Kjenseth, Nikolai Astrup, Michael Tetzschner, Kristin Vinje, Trine Skei Grande, Mudassar Kapur, Stefan Heggelund, Ola Elvestuen, Heidi Nordby Lunde, Siri A. Meling, Arve Kambe, Tina Bru, Sveinung Stensland, Iselin Nybø, Bjørn Lødemel, Sveinung Rotevatn, Solveig Sundbø Abrahamson, Kent Gudmundsen, Regina Alexandrova, Elin Rodum Agdestein, André N. Skjelstad, Linda C. Hofstad Helleland, Frank J. Jenssen, Svein Flåtten, Kårstein Eidem Løvaas, Ingjerd Schou, Bengt Morten Wenstøb, Eirik Milde, Svein Harberg, Ingunn Foss, Norunn Tveiten Benestad, Sylvi Graham, Tone Wilhelmsen Trøen, Bente Stein Mathisen, Henrik Asheim, Abid Q. Raja, Nils Aage Jegstad, Mette Tønder, Hårek Elvenes, Trond Helleland, Anders B. Werp, Kristin Ørmen Johnsen, Frank Bakke-Jensen, Gunnar Gundersen, Øyvind Halleraker, Peter Christian Frølich, Torill Eidsheim, Sigurd Hille, Terje Breivik, Ove Trellevik, Erik Skutle, Helge Orten, Elisabeth Røbekk Nørve, Pål Farstad, Odd Henriksen.

Representanten Jan Arild Ellingsen var fraværende.

Videre var innstilt:

II

Dokument 12:34 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Anders Anundsen, Per Olaf Lundteigen og Geir Jørgen Bekkevold om ny § 103 i Grunnloven (rett til å stifte familie mv.) – samtlige alternativer – bifalles ikke.

Presidenten: Når begge de fremsatte alternativer ikke er bifalt i foregående voteringer, følger det som en konsekvens at innstillingens II ikke bifalles.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig ikke bifalt.

Votering i sak nr. 5

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 12:14 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande og Hallgeir H. Langeland om rett til asyl

– Alternativ 5 B – bifalles, slik at:

Ny § 106 tredje ledd skal lyde:

Enhver har rett til å søke asyl. De nærmere vilkår for innvilgelse av asyl fastsettes ved lov.

Alle har rett til å søkje asyl. Dei nærare vilkåra for å gje asyl blir fastsette i lov.

Presidenten: Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne står bak innstillingen.

Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet har varslet at de ønsker å stemme imot.

Votering:

Komiteens innstilling ble med 85 mot 83 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 20.17.18)

Votering i sak nr. 6

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 12:15 (2011–2012) – grunnlovsforslag fra Trine Skei Grande, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Hallgeir H. Langeland, Anders Anundsen og Ulf Erik Knudsen om endringer i Grunnloven § 100 (om yringsfrihet og religion)

– alternativ B – bifalles, slik at:

§ 100 tredje ledd første punktum skal lyde:

Frimodige ytringer om statsstyringen, religion og et hvilket som helst annet emne er tillatt for enhver.

Alle har rett til å ytre seg frimodig om statsstyringa, religion og kva anna emne som helst.

Presidenten: Arbeiderpartiet, Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne står bak innstillingen.

Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet har varslet at de vil stemme imot.

Votering:

Komiteens innstilling ble med 96 mot 72 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 20.18.38)

Sak nr. 7 [20:19:25]

Referat

1. (268) Statsministerens kontor melder at
  1. lov om endringer i menneskerettsloven (Lovvedtak 46 (2013–2014))
  2. lov om endringer i genteknologiloven og bioteknologiloven (navneendring og hjemmel til felles forskrift) (Lovvedtak 44 (2013–2014))
  3. lov om retting av feil i lovverket m.m. (Lovvedtak 47 (2013–2014))
    - er sanksjonert under 9. mai 2014.

Enst.: Vedlegges protokollen.
2. (269) Endringer i statsbudsjettet 2014 under Arbeids- og sosialdepartementet om oppfølging av tidligere nordsjødykkere (Prop. 88 S (2013–2014))

Enst.: Sendes arbeids- og sosialkomiteen.
3. (270) Samtykke til deltakelse i en beslutning i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av EURES-aksen i forordning (EU) nr. 1296/2013, programmet for sysselsetting og sosial innovasjon EaSI (2014–2020) (Prop. 89 S (2013–2014))

Enst.: Sendes arbeids- og sosialkomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenriks- og forsvarskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
4. (271) Endringer i børsloven og verdipapirhandelloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer (Prop. 87 L (2013–2014))

Enst.: Sendes finanskomiteen.
5. (272) Endringer i pasient- og brukerrettighetsloven (rett til brukerstyrt personlig assistanse) (Prop. 86 L (2013–2014))

Enst.: Sendes helse- og omsorgskomiteen.
6. (273) Samtykke til deltakelse i en beslutning i EØS-

komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av forordning (EU) nr. 282/2014 om opprettelse av EUs tredje handlingsprogram på området helse (2014–2020) (Prop. 90 S (2013–2014))

Enst.: Sendes helse- og omsorgskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenriks- og forsvarskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.

7. (274) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Terje Breivik, Pål Farstad og Iselin Nybø om å innføre skjønn ved håndheving av regelbrudd ved skjemautfylling hvor det ikke foreligger noen personlig vinning (Dokument 8:65 S (2013–2014))
  8. (275) Endringer i politiloven og SIS-loven mv. (Prop. 92 L (2013–2014))

Enst.: Nr. 7 og 8 sendes justiskomiteen.
  9. (276) Riksrevisjonens melding om virksomheten i 2013 (Dokument 2 (2013–2014))

Enst.: Sendes kontroll- og konstitusjonskomiteen.
  10. (277) Endringer i EØS-høringsloven (europeisk standardisering) (Prop. 79 L (2013–2014))

Enst.: Sendes næringskomiteen.
  11. (278) Samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 9/2014 av 14. februar 2014 om innlemmelse i EØS-avtalen av forordning (EU) nr. 1025/2012 om europeisk standardisering (Prop. 82 S (2013–2014))

Enst.: Sendes næringskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenriks- og forsvarskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
  12. (279) Endringer i yrkestransportlova (gjennomføring av EØS-reglar om busspassasjerrettar) (Prop. 85 L (2013–2014))

Enst.: Sendes transport- og kommunikasjonskomiteen.
  13. (280) Samtykke til deltakelse i en beslutning i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av forordning (EU) nr. 1316/2013 om opprettelse av en ordning for et sammenkoplet Europa (2014–2020) (Prop. 91 S (2013–2014))

Enst.: Sendes transport- og kommunikasjonskomiteen, som forelegger sitt utkast til innstilling for utenriks- og forsvarskomiteen til uttalelse før innstilling avgis.
- Presidenten:** Dermed er dagens kart ferdigbehandlet. Forlanger noen ordet før møtet heves? – Møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 20.21.